

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

Bc. Jan Ullmann

Crimen falsi a příbuzné skutkové podstaty

Diplomová práce

Katedra právních dějin, obor Římské právo

Jméno vedoucího práce: prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc.

Datum vypracování práce: 15. června 2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci na téma: **Crimen falsi a příbuzné skutkové podstaty** jsem vypracoval samostatně a že veškeré prameny a zdroje použité k sepsání této práce jsem řádně citoval v poznámkách pod čarou a uvedl v seznamu použitých pramenů a zdrojů. Dále prohlašuji, že jsem tuto práci v minulosti nevyužil k získání jiného nebo stejného titulu.

.....
Bc. Jan Ullmann

Na tomto místě chci poděkovat vedoucímu mé diplomové práce, prof. JUDr. Michalu Skřejpkovi, DrSc., za jeho ochotu tuto práci vést, trpělivost a zejména za jeho cenné rady, jimiž mi při psaní této práce mnohokrát pomohl. Dále chci poděkovat svým rodičům za jejich nepřetržitou podporu během studia na Právnické fakultě a své ženě Nicole za její podporu během psaní této práce.

Obsah

I. Úvod	1
I.I. Metodologie.....	2
I.II. Pojem a zařazení trestního práva v systému římského práva.....	3
II. Doba královská a počátky římského trestního práva	6
III. Římská republika	15
III.I. Období po vzniku republiky a Lex duodecim tabularum	15
III.II. Rozmach Římské republiky	25
III.II.I. Změny trestního procesu	28
III.II.II. Crimen repetundarum.....	33
III.II.III. Crimen falsi.....	50
III.II.IV. Peculatus	64
IV. Císařství.....	70
IV.I. Změny trestního procesu v principátu a dominátu.....	70
IV.II. Crimen falsi	73
IV.III. Peculatus.....	94
IV.IV. Crimen repetundarum	101
IV.V. Stellationatus	107
V. Závěr	111
VI. Seznam zkratk.....	120
VII. Seznam pramenů a zdrojů	121
VII.I. Seznam pramenů	121
VII.II. Seznam zdrojů.....	121
Abstrakt.....	125
Abstract.....	126
Klíčová slova	127
Key words	127

I. Úvod

Cílem této práce, jejímž názvem je „*Crimen falsi a příbuzné skutkové podstaty*“, je vytvoření komplexního rozboru vývoje právní úpravy čtyř vzájemně velmi úzce souvisejících zločinů – *crimen falsi*, *crimen repetundarum*, *peculatus* a *stellionatus*, tedy tří zločinů veřejnoprávních a jednoho mimořádného, který nelze zařadit ani mezi *crimina*, ani mezi *delicta*.

Danému tématu se autor věnuje již od roku 2015, kdy napsal kapitulu kolektivní monografie Soudobé reflexe římského práva pod názvem „*Crimen falsi v římském právu a dnes*“, v roce 2016 pak na základě této kapitoly autor společně se spoluautorkou Nicolou Brandtlovou sepsal v rámci soutěže SVOČ (studenská vědecká odborná činnost) práci „*Crimen falsi a lex Cornelia testamentaria nummaria*“, která se ve fakultním kole soutěže v sekci Právní dějiny a římské právo umístila na druhém místě. Části uvedených prací jsou autorem užity i v této diplomové práci.

Jak je již uvedeno výše, cílem práce je vytvoření komplexního rozboru uvedených zločinů, a to od doby královské až do vlády císaře Iustiniana, za jehož vlády byla publikována *Digesta seu Pandectae* (dále jen „*Digesta*“), které jsou nejvýznamnějším pramenem informací o vývoji těchto zločinů. Vzhledem k významu trestního procesu v rámci systému římského trestního práva se autor rovněž věnuje i vývoji trestněprocesních institutů, které se zkoumaných zločinů týkají, přičemž tyto procesní úpravy tvoří zejména v prvních kapitolách práce, které se týkají doby královské a doby rané Římské republiky, významnou část práce. Práce rovněž kromě teoretické hmotněprávní a procesněprávní úpravy zkoumaných zločinů obsahuje i rozbor jednotlivých zaznamenaných procesů s pachateli těchto činů, které jsou v řadě případů nejen ukázkou praktické aplikace římského trestního práva, nýbrž i vodítkem k pravděpodobné podobě nedochované právní úpravy zkoumaných zločinů.

I.I. Metodologie

Předkládaná práce je (pomineme-li úvod a závěr) rozdělena do tří částí – Doba královská a počátky římského trestního práva, Římská republika a Císařství, přičemž tyto kapitoly jsou dle potřeby dále členěny.

V kapitole Doba královská a počátky římského trestního práva se autor práce zejména na základě děl Livia, Dionysia a dalších věnuje postupnému vývoji trestního procesu a zločinům, které později vytvořily základ pro vznik zkoumaných zločinů. Právě v této kapitole jsou klíčovými zdroji informací zaznamenané trestní procesy, jelikož záznamy teoretické právní úpravy mnohdy zcela chybí.

Kapitola Římská republika je rozdělena do dvou částí – Období po vzniku republiky a *lex Duodecim tabularum* a Rozmach Římské republiky. Toto rozdělení je nezbytné zejména z toho důvodu, že v době vzniku Římské republiky byly, stejně jako v době královské, řešeny především procesní instituty a prapůvod zkoumaných zločinů je možné dovozovat pouze ze zaznamenaných trestních procesů, kterých navíc není příliš mnoho. Oproti tomu v době rozmachu Římské republiky, tedy od 3. století př. n. l. až do přeměny republiky v císařství, se již setkáváme se zákony, které se zabývají konkrétně zkoumanými zločiny a obsahují jak jejich procesní tak především i hmotněprávní úpravu zkoumaných zločinů. Rovněž i množství zaznamenaných trestních procesů v této době značně vzrostlo. V této době tak lze kromě již výše zmíněných děl římských historiků vycházet i z děl jednotlivých římských právníků, především pak z díla Ciceronova. Autor rovněž v této kapitole provádí podrobný rozbor fragmentů z iustiniánských *Digest*, které se odkazují na republikové zákony a jejichž původ nelze zařadit do doby císařské, a to zejména u zločinu podvodu a repetundárních zločinů. Jednotlivé fragmenty autor nejen překládá (což samo o sobě v řadě případů poskytuje velmi podrobný náhled do vývoje zkoumaných zločinů), nýbrž i komentuje s cílem vysvětlit čtenáři jejich význam, příčinu jejich vzniku a souvislost s dalšími zkoumanými fragmenty.

Poslední kapitola, tedy Císařství, obsahuje rozbor vývoje římského trestního procesu v období Principátu a Dominátu a poté rozbor právních úprav

jednotlivých zkoumaných zločinů, opět především na základě rozboru fragmentů z iustiniánských Digest. Významný dílem, poskytujícím vhled do problematiky (nejen) římského trestního práva v době Dominátu, je *Codex Theodosianus*, který autor rovněž překládá a komentuje.

I.II. Pojem a zařazení trestního práva v systému římského práva

Pro interpretaci či sepsání odborného textu, zabývajícího se jakoukoli z oblastí římského práva trestního, i pro samotné pochopení pojmu římské trestní právo a jeho zařazení v systému římského práva je nejprve nutné tento pojem řádně charakterizovat a vymezit. Římské právo trestní se totiž od současného trestního práva (alespoň v jeho kontinentální podobě) značně liší. Novodobé trestní právo je laickou i odbornou veřejností obecně vnímáno jako typický představitel práva veřejného, jelikož právě pro trestní právo je charakteristická zásadní nerovnost mezi státem a občanem a právě v něm dochází k zásahům státu i do těch nejuniverzálnějších, v Ústavě a Listině základních práv a svobod zakotvených základních práv a svobod jednotlivců. Naproti tomu římské trestní právo rozhodně takto jednoduše kategorizovat nelze. Jeho významnou (ne-li dokonce majoritní) část totiž tvořilo trestní právo soukromé, v jehož rámci byla upravena *delicta*, tedy „vědomé a zaviněné zásahy do cizí zájmové sféry, s nimiž právní řád spojoval vznik obligace, tj. vznik nároku a povinnosti zaplatit soukromou pokutu anebo nahradit způsobenou škodu“¹, a rovněž i tresty, které vykonával *pater familias* nad členy své rodiny i nad svým majetkem - otroky.² Trestní právo veřejné jako součást práva veřejného oproti tomu zahrnovalo pouze *crimina*, to jest zločiny přímo se týkající římského státu. Slovy poklasického římského právníka Aemilia Macera:

¹ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha – C. H. Beck, 1995, s. 219, ISBN: 80-7179-031-1

² KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha – C. H. Beck, 1995, s. 317, ISBN: 80-7179-031-1

„Ne ve všech případech zločinu se jedná o zločin veřejný, o zločiny veřejné se jedná pouze tehdy, vycházejí-li (zločiny) z právních předpisů upravujících stíhání trestných činů, jako například zákona Iuliova o majestátu, zákona Iuliova o cizoložství, zákona Corneliova o nájemných vrazích a travičích, zákona Pompeiova o vrazích příbuzných, zákona Iuliova o krádeži (veřejných prostředků – pozn. autora), zákona Corneliova o padělání závětí a mincí, zákona Iuliova o násilí spáchaném v soukromí, zákona Iuliova o násilí spáchaném veřejně, zákona Iuliova o podplácení voličů, zákona Iuliova o vydírání, (či) zákona Iuliova zvyšování (ovlivňování) cen potravin.“³

Z výše uvedeného fragmentu lze interpretovat, že římské právo trestní bylo již ze své podstaty formulováno spíše soukromoprávně, jelikož nosnou myšlenku z hlediska rozdělení trestných činů mezi soukromoprávní *delicum* a veřejnoprávní *crimen* by bylo možné shrnout takto: Nejedná-li se o trestný čin výslovně upravený konkrétním zákonem jako veřejnoprávní, jde vždy o zločin soukromoprávní. A rovněž zde spatřujeme zdroj základní zásady současného trestního práva *nullum crimen sine lege*, jelikož v římském právu skutečně bez konkrétního zákona trestný čin nemohl být považován za zločin veřejnoprávní, nýbrž pouze za *delictus*.

Jak je již uvedeno výše, onu pomyslnou „dělicí čáru“ mezi zločiny povahy soukromoprávní a zločiny souzené a trestané podle práva veřejného tvoří zájem římského státu, tedy jak praví Ulpianus:

„Předmětem tohoto studia jsou dva druhy práva, právo veřejné a právo soukromé. Veřejné právo je takové, které se vztahuje k římskému státu; soukromé, které se týká prospěchu jednotlivců. Jelikož existují věci, které jsou užitečné pro stát a věci, které jsou přínosem pro soukromé osoby. Veřejnými jsou věci posvátné a

³ Dig. 48.1.1. (macer 1 de publ. iudic.): *Non omnia iudicia, in quibus crimen vertitur, et publica sunt, sed ea tantum, quae ex legibus iudiciorum publicorum veniunt, ut iulia maiestatis, iulia de adulteriis, cornelia de sicariis et veneficis, pompeia parricidii, iulia peculatus, cornelia de testamentis, iulia de vi privata, iulia de vi publica, iulia ambitus, iulia repetundarum, iulia de annona.* (vlastní překlad)

povinnosti kněžích, a dále konání magistrátů. Soukromé právo je ze své přirozené podstaty rozděleno na tři části, a to na část odvozenou z práva přirozeného, práva národů a práva civilního.“⁴

Nicméně i tato „dělicí čára“ je dosti obtížně určitelná, zejména v době královské a v době rané římské republiky, jelikož v těchto dobách se trestní právo teprve vymezovalo na úkor rodové msty (například za vraždu), která byla často používanou formou získání spravedlnosti a rovněž měla svá stanovená pravidla. Pro účely této práce se zabývám především veřejnou složkou římského práva trestního, tedy konkrétně vývojem *crimen falsi* a jemu příbuzných zločinů a jejich prapůvodu v rámci římského práva trestního a rovněž i vývojem trestního procesu v rámci římského práva trestního veřejného.

⁴ Dig. 1.1.1.2 (Ulp. 1 inst.): *Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. publicum ius est quod ad statum rei romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim. publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus constitit. privatum ius tripartitum est: collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus.* (překlad: BLAHO, P., SKŘEJPEK, M., *Justiniánské Instituce (Iustiniani Institutiones)*. Praha – Karolinum, 2010, s. 31, ISBN: 978-80-246-1749-7)

II. Doba královská a počátky římského trestního práva

První nepřímé zmínky o trestním právu můžeme nalézt už v dobách legendárních zakladatelů města Řím, Romula a Rema, a to zejména podle historika Tita Livia:

„Romulus řádně vykonal bohoslužby a svolal do shromáždění lid; ten však nemohl srůst v tělo jednoho národa jinak než zákony. Proto jim dal právní řád. Měl za to, že se to zřízení stane posvátným prostému ještě lidu, jestliže sám sebe učiní ctihodným odznaky moci. Proto si dal vznešenosti i jinak, a to jak šatem, tak zejména přibráním čestného průvodu dvanácti liktorů.“⁵

Livius sice ve výše uvedeném úryvku nijak nezmiňuje trestní právo jako takové, nicméně zmiňuje dvanáct liktorů, kteří doprovázeli krále (Romula) a nesli sekery zaťaté do svazku prutů, což sloužilo jako odznak moci a především jako nástroj pro potrestání (dekapitaci) těch, kteří stanovené zákony neuposlechli. Jejich rukou tedy byl vykonán trest nad případnými provinilci.

Odhlédneme-li od legend, jisté je, že římské právo trestní veřejné mělo ve svých počátcích značný náboženský přesah, a se stejnou jistotou lze říci, že římské právo trestní veřejné se po celou dobu královskou orientovalo zejména na formování trestního procesu, zatímco hmotněprávní úprava jednotlivých *crimen* bude záležitostí zejména období republiky. Tato orientace na oblast procesní a definování pouze nezbytného minima trestných činů je zcela logická, jelikož Řím byl v době královské prozatím relativně malým rozvíjejícím se městským státem a ještě nebyl hospodářsky, mocensky ani územně natolik rozvinut, aby řešil či vůbec potřeboval řešit velmi specifické zločiny jako například *crimen falsi*, *crimen repetundarum* či mnoho dalších, které byly definovány až v pozdějších dobách Římské republiky. Téměř všechny trestné činy spočívající v určité interakci mezi jednotlivými Římany měly striktně soukromoprávní povahu. Jedinou výjimkou byla právě veřejnoprávní ochrana náboženských zvyků a *mores maiorum*, tedy jakéhosi základního zvykového práva, které bylo pro fungování

⁵ Liv. I.8 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 50)

Říma (či jakéhokoli jiného státu) nezbytné. Právě zde můžeme nalézt původ slova sankce (z latinského *sanctio*), které bylo odvozeno od slov *sanctus*, *sacer* a *sacratio*, tedy výrazů pocházejících právě z náboženského prostředí, a vyjadřovalo trest za porušení náboženského pravidla či zvyku.⁶ Porušení náboženského pravidla či *mores maiorum* bylo v královském Římě vnímáno nikoli jako provinění se vůči lidem, nýbrž jako porušení *pax deorum*, tedy božského míru (pozn. autora: tento pojem je nutno vykládat jako souhlas bohů s lidským jednáním, na základě čehož na římský lid bohové nesesílali nejrůznější katastrofy a naopak jej ochraňovali a podporovali, ať již zdařilou sklizní či vítězným vojenským tažením), přičemž jeho zachování bylo jedním z hlavních cílů celého Říma.⁷ Vzhledem k důležitosti zachování *pax deorum* tedy není příliš překvapující, pokud někomu bylo prokázáno, že svým jednáním bohy popudil, mohl jej stihnout i trest smrti. Mezi taková jednání patřily kupříkladu *parricidium*, *perduellio*, *terminum movere* či podvod spáchaný patronem vůči jeho klientovi.⁸

Jak je již uvedeno výše, v době královské dochází k rozvoji trestního práva zejména v oblasti procesní. Oficiální název nejstaršího typu římského veřejného trestního procesu není znám (byl-li vůbec nějak pojmenován), z dochovaných zdrojů však máme poměrně přesnou představu o jeho průběhu. Žalobcem mohl být kterýkoli římský občan, podle něž došlo konáním jiného občana k narušení *pax deorum*.

Samotné podání žaloby i dodání důkazů a vedení procesu coby strana žalující tedy měl v naprosté většině případů v rukou žalobce, což byla soukromá osoba. Výjimku tvořily trestné činy zrady a vraždy, jimiž se budu podrobněji zabývat níže. Jak již uvádím výše, římské trestní právo veřejné v době královské

⁶ STRACHAN-DAVIDSON, J.L., *Problems of the roman criminal law*, vol. I, Oxford – Clarendon press, 1912

⁷ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 1995, s. 319, ISBN: 80-7179-031-1

⁸ BERGER, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Clark, New Jersey, The Lawbook Exchange Ltd., 2004, s. 687, ISBN: 978-1-58477-142-5

mělo velice široký přesah s římským náboženstvím, proto není divu, že soudcem těchto trestních procesů byla hlavní římská náboženská autorita, *pontifex maximus*, přičemž tuto funkci vykonával římský král. Ten sice mohl k projednávané věci svolat poradní sbor složený z představitelů jednotlivých římských rodů, ovšem zaprvé pro něj nebylo svolání poradního sboru v žádném případě povinné, a zadruhé, i pokud byl poradní sbor svolán a vyřkl své stanovisko k danému případu, král nebyl stanoviskem nijak vázán (měl takzvané *coercitio*, tedy absolutní pravomoc prosazovat zákony, udílet tresty a vykonávat je).⁹

I přes královo výsadní procesní postavení existovaly již v době královské dvě magistratury, které byly do trestního procesu rovněž zapojeny. První z těchto magistratur byli *duoviri* (či *duumviri*) *perduellionis*, jejichž úkolem bylo, jak již napovídá jejich název, obžalovávat, vést procesy a vykonávat uložené tresty nad zrádci Říma. Nevíme přesně, kdy tento úřad vznikl, nicméně podle Livia nechal král Tullus Hostilius úřad vytvořit z ryze pragmatických důvodů. Během války s městem Alba Longa (přibližně mezi lety 672 – 642 př. n. l.) se po dlouhých nerozhodných bojích obě vojensky i ekonomicky vyčerpaná města dohodla, že své spory vyřeší soubojem tří vybraných válečníků. Za Řím měli bojovat tři bratři z rodu Horatiů, za Alba Longu tři bratři z rodu Curiatů. V boji byli zabití dva ze tří Horatiů, třetí však všechny své soky zabil a získal tak pro Řím vítězství.¹⁰ Při návratu do Říma však potkal u bran města svou sestru, jež byla zaslíbena jednomu z bratrů Curiatů a když spatřila svého bratra, který nesl na ramenou plášť, který ona ušila pro svého milého, začala jej oplakávat. Horatius v hněvu tasil meč a sestru probodl se slovy: „Jdi pryč odtud se svou nevhodnou láskou ke snoubenci, ty, která jsi zapomněla na své mrtvé bratry i na toho živého, ty, která jsi zapomněla na vlast. Tak necht' zajde každá Římanka, která bude truchlit nad

⁹ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 1995, s. 320, ISBN: 80-7179-031-1

¹⁰ Liv. I.25 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 72 - 74)

nepřítelem!“¹¹, čímž spáchal vraždu a především zradu, jelikož si uzurpoval pravomoc státu či *patera familias* rozhodnout o potrestání jednání své sestry. Král tedy musel usmířit bohy vyřčením rozsudku smrti nad Horatiem, což ovšem nebylo z politického hlediska tak jednoduché – byť byl lid rozlícen spáchanou vraždou, díky Horatiovi se podařilo vítězně ukončit vleklou válku s Alba Longou a z toho důvodu byl v Římě velmi populární. Král tedy vyřkl *lex regia* v tomto znění: „Ustavuji *duumvires*, kteří by uvalili soud na Horatia ze zločinu proti královské svrchovanosti podle zákona; jestliže se Horatius od *duumvires* odvolá, nechť na základě odvolání se před sněmem zodpovídá; jestliže *duumvires* na sněmu zvítězí, nechť liktor zahalí jeho hlavu; nechť jej přiváže k neplodnému stromu; nechť jej zbičuje, ať již vně či uvnitř *pomeria*.“¹² Takto se král elegantně zbavil své odpovědnosti za vyřčení rozsudku nad Horatiem, přičemž od toho času trestní procesy se zrádci vedli *duumviri perduelionis*, přičemž tento úřad byl obsazen dvěma magistráty a nezasedal pravidelně, nýbrž byl svoláván pouze *ad hoc*.¹³ Rovněž je však potřeba poukázat na možnost odvolání se, které bylo možné jen tehdy, bylo-li to výslovně příslušným královským zákonem povoleno. Pokud se obžalovaný odvolal, následný proces probíhal před *comitia curiata*, tedy nejstarším z typů římských lidových shromáždění, které již v době královské mělo určitou politickou váhu. Nutno podotknout, že v rámci tohoto procesu o výsledku rozhodovalo především řečnické umění žalobce i obžalovaného. V již výše rozebíraném případě Horatia, obžalovaného ze zrady státu, kterou spáchal potrestáním (zabitím) své sestry, jeho otec, který se odvolal ke kuriijnímu shromáždění, nepopíral vraždu ani spáchanou zradu. Namísto toho se snažil přesvědčit lid o válečných zásluhách svého syna, o omluvitelnosti jeho jednání, jelikož byl značně rozrušen smrtí svých bratrů a rovněž také prosil shromáždění, aby nepopravovalo jeho jediného syna, přičemž tato taktika vyšla a Horatius

¹¹ Liv. I.26 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 74 - 76)

¹² Liv. I.26 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 74 - 76)

¹³ SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London, John Murray, 1875, s. 886

nakonec k smrti odsouzen nebyl, nýbrž musel bohy uspokojit mnoha oběťmi a pokáním.¹⁴ Nicméně bez ohledu na výsledek tohoto konkrétního procesu lze tvrdit, že právě tento proces, respektive *lex regia*, jež umožnil Horatiovi odvolat se ke kurijnímu shromáždění, položil základy *ius provocationis*, jednoho z nejvýznamnějších institutů římského práva trestního v době římské republiky. Byť se tedy Horatioův proces přímo netýká *crimen falsi*, který byl v té době teprve na počátku svého vývoje, ani *crimen repetundarum*, který vznikl až po několika dalších staletích, je právě položení základu *ius provocationis* natolik podstatnou záležitostí v rámci vývoje římského trestního procesu, že je nezbytné tento proces řádně rozebrat, jelikož, jak uvádím v další kapitole této práce, *ius provocationis* se již *crimen falsi* přímo týká.

Druhou magistraturou, vzniklou údajně již v době královské, byli *quaestores parricidii*, kteří, rovněž vždy v počtu dvou magistrátů, měli vznášet žalobu (na rozdíl od *duumviri perduelionis* nevedli samotný proces, ani nerozhodovali o vině, to příslušelo králi) a kteří, na rozdíl od *duumviri perduelionis*, měli zasedat nepřetržitě. Bohužel na rozdíl od *duumviri perduelionis* nejsou existence ani důvody ustanovení *quaestores parricidii* již v době královské podrobně doloženy, nicméně Ulpianus píše toto:

„Původ quaestorů je prastarý, starší než téměř všechny ostatní magistratury. Gracchanus Julius v sedmé knize „O úřadech“ líčí, že samotný Romulus a také Numa Pompilius nejmenovali quaestory do funkce sami, nýbrž na základě hlasování lidu; i když není jisté, zda byl nějaký quaestor během vlády Romula a Numa, je jisté, že quaestori existovali během vlády Tulla Hostilia; a, vskutku, je názorem dávných spisovatelů, že Tullus Hostilius byl první, kdo ve státě zavedl úřad quaestora.“¹⁵

¹⁴ Liv. I.26 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 74 - 76)

¹⁵ Dig. 1.13.1 (Ulp. 1.s. de off. quaest.): *Origo quaestoribus creandis antiquissima est et paene ante omnes magistratus. gracchanus denique iunius libro septimo de potestatibus etiam ipsum romulum et numam pompilium binos quaestores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi*

Je tedy doloženo, že úřad quaestora byl ustanoven již v době královské (výše uvedená slova Ulpianova potvrzuje i například historik Tacitus¹⁶), nelze však v této době doložit i existenci *quaestores parricidii*, jelikož první zmínku o tomto úřadu nacházíme až v *Lex duodecim tabularum*:

„A z toho důvodu, jak již bylo řečeno, že konsulům dle zákona nebylo bez souhlasu lidu (lidového soudu – pozn. autora) dovoleno uložit hrdelní trest: byli lidem ustanoveni quaestori, kteří měli řídit tyto soudy, a byli nazváni *Quaestores parricidii*, o nichž se zmiňuje Zákon dvanácti desek.“¹⁷

Ovšem vzhledem k řadě historických záznamů (kromě Livia a Tacita lze jmenovat například i Festa) i stabilnímu postavení *quaestores parricidii* v římském státním systému v době vytvoření *Lex duodecim tabularum* je současnými romanisty jejich vznik obecně řazen již do doby královské.

Byť tedy rozvoj trestního práva procesního v době královské výrazně převyšuje rozvoj trestního práva hmotného, nelze jej v žádném případě opomenout. Historik Dionýsius z Halikarnássu uvádí příklad jednoho z takových trestných činů, a to oklamání (či podvedení) *clienta* jeho *patronem*, kdy podvedený klient byl oprávněn k podání žaloby a „pokud byla daná osoba (patron) shledána vinnou z takové věci, byla odpovědná podle zákona o zradě, uzákoněného Romulem, a každý měl právo zabít tuto osobu jako oběť bohu Jupiterovi.“¹⁸ Byť v této době nelze prozatím prokázat existenci ani jednoho ze

suffragio crearent, refert. sed sicuti dubium est, an romulo et numa regnantibus quaestor fuerit, ita tullo hostilio rege quaestores fuisse certum est: et sane crebrior apud veteres opinio est tullum hostilium primum in rem publicam induxisse quaestores. (vlastní překlad)

¹⁶ Tac. *Annal.* XI.22 (vlastní překlad)

¹⁷ Dig. 1.2.2.23 (Pomp. 1.s. enchir.): *Et quia, ut diximus, de capite civis romani iniussu populi non erat lege permissum consulibus ius dicere, propterea quaestores constituebantur a populo, qui capitalibus rebus praeessent: hi appellabantur quaestores parricidii, quorum etiam meminit lex duodecim tabularum.* (vlastní překlad)

¹⁸ Dionys., II.10.3 (překlad: CARY, E., Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities, vol. I. Harvard University Press, 1937, s. 342 – 343, ISBN: 9780674993525)

zkoumaných zločinů, základy jejich pozdější komplexní hmotněprávní úpravy jistě vysledovat lze, alespoň u *crimen falsi*. Jak již uvádím výše, jedním z velmi mála *crimen*, které bylo možné v době královské spáchat, byl podvod klienta jeho patronem (či naopak). Vztah mezi klientem a patronem byl, jak v době královské, tak i v pozdějších časech Římské republiky, vnímán jako posvátný, klient a patron tak proti sobě nemohli například ani svědčit.

S dalším ze zločinů, které budou později souhrnně označovány jako *crimen falsi*, je křivé obvinění. Zajímavé je, že vůbec prvním Římanem, který měl tento čin spáchat, byl samotný římský král, Tarquinius Superbus:

„Turnus Hedonius z Aricie takto hanlivě promluvil proti králi římskému a odešel ze shromáždění. Tu urážku Tarquinius snášel poněkud mrzutěji, než se zdálo, a ihned chystal Turnovi záhubu, aby nahnal Latinům touž hrůzu, s jakou potlačil nevoli občanů doma. Ale protože na základě jeho svrchované moci nemohl být zabit veřejně, zničil ho nastrojením falešného obvinění, i když se neprovinil. Prostřednictvím některých občanů podplatil Turnova otroka, aby dal do jeho hostince tajně donést veliké množství mečů. Když to bylo za jedinou noc vykonáno, Tarquinius krátce před svítáním povolal k sobě přední muže latinů. Jako by byl rozrušen nenadálou událostí, prohlásil, že to jeho včerejší zdržení – snad prý jakousi prozřetelností bohů dopuštěné – posloužilo k záchraně jemu i jim; prý se povídá, že Turnus jemu, Tarquiniovi, i předním mužům těch kmenů, připravuje pobití, aby on sám, Turnus, se zmocnil svrchované vlády nad Latiny. (...) Když byly vytahovány ze všech míst hostince skryté meče, vskutku se zdála věc být dokázána a Turnovi byly navlečeny okovy. Ihned je svoláno s velkým poplachem shromáždění Latinů. Tu když meče byly složeny doprostřed, strhla se tak divoká nevole, že bez soudního projednání byl Turnus popraven nezvyklým způsobem: byl svržen k pramenu vody ferentinské, shora bylo na něho naházeno proutí a nasypáno kamení, a tak byl utopen.“¹⁹

¹⁹ Liv. I.51 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 108 - 109)

Je otázkou, zda Tarquinius Superbus skutečně nebohého Turna falešně obvinil, či zda ten skutečně nechystal převrat a informace o podplaceném otroku tajně uschovávajícím meče v Turnově hostinci není pouze snahou Livia o vykreslení nenáviděného krále Tarquinia Superba coby zloducha, nešťtícího se užít k dosažení svých cílů i falešného obvinění. Nicméně vzhledem k faktu, že Dionýsius z Halikarnássu popisuje uvedené události velmi podobně jako Livius²⁰, je pravděpodobné, že prvním doloženým římským pachatelem zločinu křivého obvinění byl skutečně římský král Lucius Tarquinius, zvaný Superbus.

V rámci rozboru vývoje římského práva trestního v době královské nelze opomenout ani samotné tresty. Jak již bylo naznačeno výše na příkladu trestního procesu s Horatiem, ani prokázané spáchání trestného činu nemuselo vést k potrestání a především pokud potrestáno bylo, nemuselo být potrestáno vždy stejně. V případě méně závažného prohřešku proti božským pravidlům, neboli *scelus expiabile*, bylo možné své provinění odčinit nabídnutím řádné oběti, *piacula*, chrámu boha, který byl uražen (charakter a hodnotu oběti nutné k utišení božího hněvu určovali jeho kněží, nejčastěji se však jednalo o dobytek či peněžité dary).²¹ Závažné porušení *pax deorum*, *scelus inexpiabile*, naproti tomu nebylo možné zhojit pouhou obětí bohům a provinilec musel být potrestán. Trest nabýval podle typu provinění dvou různých podob. Nejčastějším trestem, který byl udělován například za špatné zacházení dětí s rodiči, za oklamání klienta jeho patronem, za poškození či posunutí hraničních kamenů či za křivé obvinění, bylo *sacratio capitis*, tedy trest, v jehož rámci byla nad provinilcem vynesena formule *sacer esto*, čímž byl dotyčný vyňat z ochrany bohů (a tedy již nepožíval žádné ochrany a kdokoli jej mohl na potkání zabít, aniž by rozhněval bohy vraždou) a zapuzen z Říma. V návaznosti na *sacratio capitis* bylo provedeno *sacratio* (či *consencratio*) *bonorum*, tedy zabavení veškerého majetku provinilce, který následně připadl v nejstarších dobách chrámu boha, proti němuž se *sacer* provinil,

²⁰ Dionys. IV.46 – IV.48 (překlad: CARY, E., *Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities*, vol. II. Harvard University Press, 1939, s. 425 – 430, ISBN: 9780674993822)

²¹ GREENIDGE, A.H.J., *The legal procedure of Cicero's time*. Oxford – Clarendon press, 1901, s. 299

v pozdějších dobách státu.²² *Sacratio capitis* tedy de facto znamenalo *capitis deminutio media*.

V případě spáchání nejzávažnějších zločinů, například zrady, žhářství či křivé přísahy (*conceptis verbis pierare*)²³, nebylo *sacratio capitis* dostatečným trestem, jelikož by stále existovalo riziko, že pachatel bude Římu a jeho občanům dále škodit. Proto byl udělen trest *deo necari*, neboli obětování bohům (či zabití ve jménu božím), nicméně jeho provedení se lišilo podle spáchaného zločinu. Notoricky známým je trest pohřbení zaživa pro kněžky bohyně Vesty, které nedodržely svůj slib čistoty, podobně známý je i trest *poena cullei*, tedy zašití do pytle a vhození do řeky Tibery či do moře (v některých případech byla údajně do pytle vhozena ještě zvířata, jako hadi či potkani, která měla provinilce před smrtí kousat a škrábat), kterým byla trestána vražda. Zrádci byli se zahalenou hlavou přivázáni k uschlému stromu a ubičováni k smrti (či jim byla po zbičování setnuta hlava), jak již víme z Horatiova procesu. Zajímavé je, že v římském trestním procesu se již v době královské setkáváme s jakousi obdobou dnešního trestněprávního institutu nepřičetnosti. Spáchal-li provinilec *scelus inexpiabile*, avšak slovy dnešního trestního práva nemohl při tom plně ovládat své jednání, mohlo kurijní shromáždění jeho čin potrestat jako by spáchal pouhý *scelus expiabile*. Naproti tomu spáchal-li zločin při plném vědomí toho, co páchá (*prudens*), nebyla tato „rekvalifikace“ trestného činu možná a provinilec byl buďto osvobozen nebo odsouzen.²⁴

²² BERGER, A., *Encyclopedic dictionary of Roman law*. vol. 43, part 2, New Jersey – The Lawbook Exchange, 2004, s. 687, ISBN: 978-1-58477-142-5

²³ GREENIDGE, A.H.J., *The legal procedure of Cicero's time*. Oxford – Clarendon press, 1901, s. 300

²⁴ GREENIDGE, A.H.J., *The legal procedure of Cicero's time*, Oxford – Clarendon press, 1901, s. 300

III. Římská republika

III.I. Období po vzniku republiky a Lex duodecim tabularum

Vyhnání římských králů takřka neprodleně zapříčinilo výraznou změnu veřejného trestního procesu, jelikož, jak již uvádím výše, král jako *pontifex maximus* i nejvyšší představitel světské moci představoval (až na výjimku *duumviri perduelionis*) de facto jediného soudce v celém Římě. Královské pravomoci se tedy rozdělily – roli nejvyššího náboženského představitele vykonával *pontifex maximus*, který ovšem již nepůsobil v trestních procesech (s výjimkou náboženských zločinů, které ovšem nejsou tématem této práce). Tuto roli zcela převzali *magistrates*, a to konkrétně magistráti, jimž přináleželo *imperium*, což byli v té době pouze konsulové. Konsulové tedy mohli na základě *imperia* bez soudu rozhodnout i o životě a smrti římského občana a proti jejich rozhodnutí nebylo odvolání, což až příliš připomínalo právě svrženého krále. O jednom takovém rozhodnutí z roku 509 př. n. l. máme díky Liviovi zprávu o tom, jak konzul Brutus, jeden z hlavních zakladatelů Římské republiky, rozhodl o potrestání svých synů, kteří usilovali o návrat králů:

„Když si lid rozebral vše, co patřilo královské rodině, byli souzeni zrádci a vykonána jejich poprava. Ta budila tím větší pozornost, že úřad konsula ukládal v tomto případě otcí povinnost potrestat vlastní syny (Tiberius a Titus, synové konsula Bruta, jednoho ze zakladatelů Římské republiky, byli součástí spiknutí, jehož cílem bylo obnovit království – pozn. autora) a že Fortuna určila dohlížejícím nad popravou toho, který měl být toho divadla ušetřen. Stáli tam mladí muži z předních rodů; avšak od ostatních odsouzenců, jako od neznámých osob, se zraky obracely na syny konsulovy. A lidem nebylo ani tak líto jejich trestu jako zločinu, pro který si trest zasloužili – že se vůbec odhodlali zrovna v tom roce, kdy vlast byla osvobozena, zradit jejího osvoboditele, svého vlastního otce, konsulskou hodnost, jejíž vznik je spojen s rodem Iuniů, senát, lid, vůbec vše, co patří bohům i lidem římským, někdejšímu zpupnému králi, v době současné vyhoštění a lítému nepříteli. Konsulové došli ke svým křeslům a poslali

liktory, aby vykonali popravu. Ti obnažili mladíky, zmrskali je pruty a s'ali sekyrou.²⁵

Proto již v roce 508 př. n. l. konsul Publius Valerius, zvaný Publicola, navrhl zákon *lex Valeria de provocatione*, již byla zakotvena prvotní forma *ius provocationis*²⁶, tedy práva provokace, jež měl římský občan, o jehož životě bylo rozhodnuto magistrátem a které umožňovalo římskému občanu odvolat se k centurijnímu shromáždění, které rozhodlo o jeho vině či nevině (tedy potvrdilo či zrušilo rozhodnutí magistráta; odvolání tedy nelze chápat ve smyslu dnešního trestního práva, jelikož rozhodnutí magistráta nebylo soudním rozhodnutím, z pohledu dnešního práva je tedy *ius provocationis* nejpodobnější odvolání se ve správním řízení). Jak píše Cicero:

„První zákonem přijatým centurijním shromážděním bylo dáno, že žádný magistrát nemůže římského občana popraviti či tělesně potrestati, odvolá-li se (užije-li *ius provocationis* – pozn. autora).“²⁷

A rovněž i Pomponius k tomu uvádí následující:

„Poté co byli vyhnáni králové, byli ustanoveni dva konsulové se zákonem danou nejvyšší mocí. Byli tak nazváni kvůli faktu, že především oni měli jednat v zájmu republiky; ale k jejich omezení, aby nemohli usilovat o moc královskou ve všech věcech, byl přijat zákon o možném odvolání se proti jejich rozhodnutí; a nemohli

²⁵ Liv. II.5 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 129 - 130)

²⁶ SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London – John Murray, 1875, s. 700

²⁷ Cic., *de Rep.*, II.3.53.: *Legem ad populum tulit eam quae centuriatis comitiis prima lata est, ne quis magistratus civem Romanum adversus provocationem necaret neve verberaret.* (vlastní překlad)

tak bez rozhodnutí lidu potrestat římského občana trestem smrti a zbylo jim tak pouze vynucování státní moci a trest uvěznění.²⁸

Od roku 508 př. n. l. tedy v Římě platilo *Provocationes omnium rerum*, nicméně s určitými omezeními. Především rozhodně nebylo možné použít *ius provocationis* proti jakémukoli rozhodnutí magistráta, nýbrž pouze proti rozhodnutí o popravě či zbičování římského občana, alespoň tedy zpočátku, jelikož seznam rozhodnutí, proti nimž bylo možné *ius provocationis* užít, poměrně rychle narůstal a již v polovině 5. století př. n. l. bylo na základě *lex Aeternia Terpeia* a *lex Menenia Sestia* možné právo provokace užít i proti peněžitým trestům vyšším než 3020 assů.²⁹ Dále bylo možné odvolat se pouze proti rozhodnutí magistráta, který měl *imperium domi*, které bylo omezeno *pomeriem*, později bylo rozšířeno na míli od městských hradeb Říma. Magistratus s *imperiem militiae*, které platilo kdekoli mimo Řím, nebyl ve věci udílení trestů a jejich výkonu ničím omezen a *ius provocationis* proti jeho rozhodnutí užít nešlo, jednalo se tedy o neomezené *coerticio*.³⁰ A stejně tak nebylo možné odvolat se proti rozhodnutí mimořádných magistratur, tedy zejména diktátora, ale rovněž i *duumviri perduelionis*, které jmenovali a na něž přenášeli konsulové své soudní pravomoci v procesech se zrádci. Dodnes není jasné, zda bylo *ius provocationis* možné užít i proti rozhodnutí ve věci náboženských zločinů (*crimen sacrilegii*). Někteří romanisté se přiklánějí k názoru, že to možné bylo³¹, ovšem nemáme

²⁸ Dig. 1.2.2.16 (pomp. 1.s. enchir.): *Exactis deinde regibus consules constituti sunt duo: penes quos summum ius uti esset, lege rogatum est: dicti sunt ab eo, quod plurimum rei publicae consulerent. qui tamen ne per omnia regiam potestatem sibi vindicarent, lege lata factum est, ut ab eis provocatio esset neve possent in caput civis romani animadvertere iniussu populi: solum relictum est illis, ut coercere possent et in vincula publica duci iuberent.* (vlastní překlad)

²⁹ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo, 1. vydání*, Praha, C. H. Beck, 1995, s. 325, ISBN: 80-7179-031-1

³⁰ STRACHAN-DAVIDSON, J.L., *Problems of the roman criminal law, vol. I*, Oxford, Clarendon press, 1912, s. 97

³¹ např. prof. Emilio Costa (*Crimini e pene da Romolo a Giustiniano*, s. 60)

záznam žádného takového procesu a proto nelze přesvědčivě tento názor potvrdit ani vyvrátit.

Vzhledem k formálnosti takřka všech oficiálních procesů v římském právu, a to jak soukromém, tak i veřejném, není překvapivé, že i *ius provocatio* mělo pevně stanovenou svou formální úpravu, která však byla na standardy římského práva překvapivě jednoduchá. Občan ihned po vyslechnutí rozhodnutí magistráta musel pronést „*Provoco! Cives Romanus sum!*“, tedy „Odvolávám se! Jsem římským občanem!“.³² Druhá část této formule, tedy prohlášení o tom, že odvolávající se je občanem Říma, byla velmi důležitá, jelikož, jak již uvádím výše, *ius provocatio* mohl užít jen a pouze římský občan. Po pronesení tohoto prohlášení již *magistratus* nesměl vykonat trest vyplývající z jím vyřčeného rozhodnutí a věc byla dále projednána před centurijním shromážděním.

Konsulové tedy v časech přijetí prvního z *leges Valeriae* byli jedinými představiteli státní moci uvnitř *pomoeria*, kteří mohli svým rozhodnutím usmrtit římského občana (pokud ten nevyužil *ius provocationis*). Tuto svou jedinečnost si však neudrželi dlouho, jelikož v roce 494 př. n. l. byli ustanoveni první *tribuni plebis*:

„A tehdy začalo jednání o smíru mezi lidem a *patres*. Dohodli se na podmínkách, že lid bude mít své vlastní nedotknutelné úředníky, kteří budou mít právo přispět mu na pomoc proti konsulům, a že nikomu z patricijů nebude možno tohoto úřadu dosáhnout. Byli zvoleni dva tribuni lidu, Gaius Licinius a Lucius Albinus. Ti si vyvolili ještě tři kolegy, mezi nimi i Sicinia, původce návrhu na vystěhování lidu. Kdo byli druzí dva, o tom není shody. Někteří spisovatelé uvádějí, že na *Mons Sacra* byli zvoleni pouze dva tribuni a tam že byl také vyhlášen zákon o nedotknutelnosti.“³³

³² KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání. Praha – C. H. Beck, 1995, s. 324, ISBN: 80-7179-031-1

³³ Liv. II.33 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 171 - 172)

Tribuni lidu mohli prostřednictvím *ius intercessionis* vetovat jakékoli rozhodnutí jiného magistráta, tedy i rozhodnutí konsula o potrestání římského občana za spáchání zločinu, tedy představovali jakousi alternativu plebejů k *ius provocationis*. Rovněž však díky zákonu o nedotknutelnosti tribunů lidu získali právo na místě usmrtit toho, kdo by jim bránil ve výkonu funkce či je jakkoli napadl. A propadl i život a majetek toho, který tribuna lidu přerušil či mu odporoval, když tribun mluvil k lidu, a který nezaplatil pokutu, která mu byla tribunem za jeho prohřešek vyměřena.³⁴ A podstatné je, že proti rozhodnutí tribuna lidu (resp. proti rozhodnutí *consilia plebis tributa* jako kolektivního orgánu tribunů lidu) nebylo možné *ius provocationis* užít. Jako příklad můžeme uvést rozhodnutí tribunů lidu o Caesovi Quinctiovi, který při sporech mezi patricii a plebeji provázejících návrh *lex Terentilia* v roce 462 př. n. l., kterým měla být značně omezena moc konsulů. Patricij Caeso se podle Livia účastnil sporů a „Za jeho vedení byli často tribunové zahráni z fora, i lid byl rozprášen a obrácen na útěk. Kdo mu přišel pod ruku, odcházel ztloučen a svlečen, takže bylo dost zřejmo, že zákon je vyřízen, kdyby bylo dovoleno takto jednat. Když už ostatní tribunové byli skoro zdrceni, Aulus Verginius, ze sboru jediný, povolá Caesona před trestní soud (doslova: „*Caesoni capitis diem dicit*“, tedy navrhl trest smrti).³⁵

Proces s Caesem Quinctiem není významný pouze z hlediska procesního, nýbrž rovněž i z hlediska hmotněprávního, jelikož v rámci jeho procesu byl spáchán i zločin křivého svědectví (které bude později rovněž tvořit součást *crimen falsi*), a to vůbec první zaznamenané v rámci římských dějin:

„Obžalovanému Caesonovi škodilo – kromě obecně rozšířené nevole proti němu – ještě jedno provinění: v té věci vystoupil jako svědek Marcus Volscius Fictor, který byl před několika lety tribunem lidu. On se prý nedlouho potom, co vypukl ve městě mor, náhodou dostal mezi mládež potulující se ve čtvrti Subuře. Tam

³⁴ Dionys. VII.17 (překlad: CARY, E., *Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities, vol IV.* Harvard University Press, 1943, s. 197 – 201, ISBN: 9780674994010)

³⁵ Liv. III.11 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny, vol I.* Praha, Svoboda, 1971, s. 234 - 236)

vznikla hádka a tu prý Caeso udeřil pěstí jeho staršího bratra, který se tehdy ještě nezotavil po nemoci; ten upadl, polomrtev prý byl na rukou odnesen domů a následkem toho pak – jak se on domnívá – zemřel. Neměl prý možnost vyřídit si celou tu hroznou událost, a to vinou konzulů předešlých let. Když to Volscius vyhlašoval, lidé byli tak pobouřeni, že Caeso by byl málem zahynul útokem lidu.³⁶

Historik Dionýsius z Halikarnássu dokonce zachází ještě dále, dle jeho popisu Marcus Volscius Fictor obvinil Caesa, že jeho bratra utloukl přímo na ulici a pokusil se zabít rovněž i jeho, přičemž jej opustil až v momentě, kdy se domníval, že je mrtev.³⁷

Caeso nakonec odsouzen nebyl, jelikož dobrovolně zvolil vyhnanství ještě před samotným vynesením rozsudku. Nicméně Livius nám i přesto poskytuje důkaz, že v tomto případě bylo „poslední instancí“ *consilium plebis tributa* a *ius provocationis* nemohlo být užito:

„Propuštěn z náměstí, hned příští noci odešel do vyhnanství k Tuskům. V den soudu, když byl omlouván, že změnil zemi v důsledku vyhnanství, Verginius si nicméně přál řídit soudní sněm; ale jeho spolutribunové jimž Caesonovi zastánci předložili odvolání, rozpustili shromáždění (v originále užito slova *consilium*, odkazující na *consilium plebis tributa*, což potvrzuje domněnku o nemožnosti užití *ius provocationis*, jelikož provokací se občan odvolával zásadně k centurijnímu shromáždění, k čemuž v tomto případě nedošlo – pozn. autora).“³⁸

Byť byl odchodem Caesa do vyhnanství proces ukončen, nebyl to konec úplný, jelikož vyústil ve vůbec první zaznamenaný proces s křivě svědčícím, již zmíněným Marcem Volsciem Fictorem:

³⁶ Liv. III.13 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 237 - 238)

³⁷ Dionys. X.7 (překlad: CARY, E., *Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities*, vol VI. Harvard University Press, 1947, s. 183 – 186, ISBN: 9780674994164)

³⁸ Liv. III.13 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 237 - 238)

„Vznikla též nová příčina nepokojů. Quaestori Aulus Cornelius a Quintus Servilius pohnali před soud Marca Volscia, protože vystoupil jako nepochybně falešný svědek proti Caesonovi. Z mnohých údajů totiž vyplývalo, že bratr Volsciův od té chvíle, co onemocněl, nejen nikdy nebyl spatřen mezi lidmi, ale ani se z nemoci nezotavil a že zemřel na nakažlivou nemoc trvající mnoho měsíců; že v té době, o níž on jako svědek pronesl obvinění, Caeso nebyl v Římě ni spatřen. Ti, kdo s ním společně konali vojenskou službu, totiž tvrdili, že on tehdy nepřetržitě pobýval na vojně a že neměl nikdy dovolenou. Kdyby to nebylo prokázáno, mnozí vybízeli Volscia k jednání před soudem soukromým. On však se neodvažoval k soudu dostavit, a všechny ty okolnosti se tak shodovaly, že činily stejně nepochybným Volsciovo odsouzení, jako bylo na svědectví Volsciovo provedeno odsouzení Caesona. To jednání zdržovali tribunové, kteří prohlašovali, že nedovolí, aby quaestori vedli jednání ve sněmu ohledně žalovaného, nebude-li se dříve jednat o tom zákoně. Tak se protáhla obojí záležitost až do příchodu konsulů.“³⁹

Výše uvedené však není zajímavé pouze z hlediska doložení nutně existující hmotněprávní úpravy zločinu křivého svědectví, nýbrž i z hlediska procesního. Marca Volscia Fictora pohnali před soud quaestori, přičemž se velmi pravděpodobně jednalo o *quaestores parricidii*.⁴⁰ Máme zde tedy důkaz o delegaci soudní pravomoci konsulů na nižší magistráty a zároveň důkaz, že *quaestores parricidii* zjevně již v pátém století př. n. l. neřešili pouze zločin vraždy.⁴¹ Rovněž vzhledem k v původním latinském originále použité frázi

³⁹ Liv. III.24 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 252 - 253)

⁴⁰ LINDERSKI, J. (ed.), *Imperium sine fine: T. Robert S. Broughton and the Roman Republic*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1996, s. 192, ISBN: 3-515-06948-8

⁴¹ Tuto skutečnost potvrzuje rovněž i Dionýsius z Halikarnássu (VIII.77) svým popisem procesu se zrádcem Spuriem Cassiem v roce 483 př. n. l.: „Následujícího roku, na počátku sedmdesátých čtvrtých Olympijských her, když Leostratus byl athénským archonem a Quintus Fabius a Servius Cornelius byli zvoleni konsuly, dva patricijové, vskutku mladí, ale velmi ctění pro slávu svých předků, muži velkého vlivu díky množství svých podporovatelů a svému bohatství, a rovní všem

„...*qui comitia quaestores habere de reo...*“ lze usuzovat, že quaestori k rozhodnutí o vině a trestu svolali centurijní shromáždění, a tedy že Marcus Volscius Fictor pravděpodobně užil *ius provocationis*. A nakonec se zde setkáváme i s naznačením možnosti užití *ius intercessionis* ze strany tribunů lidu, kteří by tak znemožnili jakékoli další pokračování procesu (byť nakonec toto své právo nevyužili) a zjevně tak zneužívali své pravomoci k dosažení politických cílů. Pro úplnost uvádím i výsledek celého procesu:

„Diktátor by se byl vzdal svého úřadu ihned, kdyby ho nebylo zdrželo shromáždění jednající o Marcu Volsciovi, falešném svědkovi; tribunové nebránili tomu jednání, to jim překazil strach před diktátorem. Volscius byl odsouzen a odešel do vyhnanství do Lanuvia.“⁴²

Na Volsciově trestu je poměrně zvláštní především fakt, že podle Livia měl být odsouzen a poté odešel do vyhnanství (v originále „*in exilium abiit*“) do Lanuvia. Frázi *in exilium abiit* však Livius používá rovněž i pro dobrovolný odchod Caesa do vyhnanství v předvečer soudu, což skutečně bylo právem každého římského občana – odešel-li dobrovolně do vyhnanství, proces byl ukončen. Jeví se však nepříliš logickým, aby v případě odsouzení hrozil pachateli stejný trest, jako v případě dobrovolného odchodu a tedy neabsolvování soudního procesu. Navíc by takový trest byl ve zřejmém rozporu s trestem stanoveným dle Zákona dvanácti desek, který byl přijat jen přibližně 10 let po procesu s Marcem Volsciem Fictorem a podle kterého bylo trestem za křivé svědectví shoení z Tarpejské skály, přičemž není příliš pravděpodobné, že by se během těchto deseti let natolik změnilo vnímání zločinu křivého svědectví, že by došlo

starším mužům co do schopností správy veřejných záležitostí, jménem Caeso Fabius, bratr konsulův, a Lucius Valerius Publicola, bratr muže, který svrhl krále, zvoleni ve stejnou dobu quaestory a tedy měli pravomoc svolat shromáždění, obvinít před ním Spuria Cassia, konsula z předchozího roku, který se opovážil navrhnout zákony týkající se rozdělení půdy, a obžalovat jej z usilování o samovládu; a nadcházející den jej oni předvolali, aby se před lidem obhájil.“
(překlad: CARY, E., *Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities, vol V.* Harvard University Press, 1945, s. 233 – 236, ISBN: 9780674994102)

⁴² Liv. III.29 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971, s. 259 - 260)

k zostření trestu z „pouhého“ vyhnanství k trestu smrti. Z těchto důvodů se domnívám, že Liviov popis událostí není zcela přesný a že existují tedy 3 varianty skutečného výsledku Volsciova procesu, přičemž ale Liviova verze nelze spolehlivě vyvrátit a žádná ze mnou dále popsaných alternativních verzí nelze potvrdit. Nejpravděpodobněji se jeví to, že Marcus Volscius, který věděl, že bude odsouzen, se, stejně jako Caeso, dobrovolně odebral do vyhnanství a nebyl tak odsouzen, jelikož proces byl ukončen. Druhou variantou je, že proces byl dokončen a byl udělen trest vyhnanství. Proti této možnosti však hovoří fakt, že Marcus Volscius nebyl ihned po odsouzení zabit svými politickými odpůrci či členy Caesonovy rodiny a také to, že odešel pouze do Lanuvia, které leželo velmi blízko samotného Říma, čímž by dále riskoval svůj život. A třetí, nejméně pravděpodobnou variantou je, že skutečně odsouzen byl a byl mu udělen pouze mírný trest vyhnanství, k čemuž, jak se alespoň domnívám, mohlo dojít z důvodu určitého usmíření tribunů lidu (či dohodou s nimi), kteří v první fázi Volsciova procesu vyhrožovali užitím *ius intercessionis*.

Jak již zmiňuji výše, další zmínku o křivém svědectví můžeme nalézt v samotné *Lex duodecim tabularum*, což se, vzhledem ke zničení dvanácti desek (pravděpodobně již v roce 387 př. n. l. při vpádu Galů do Říma), dozvídáme z díla římského právníka Aul Gellia:

„Domníváš se, že pokud by se trest stanovený Dvanácti deskami za falešné svědectví nestal zastaralým a že pokud by nyní, stejně jako kdysi, ten, kdo byl usvědčen z křivého svědectví, byl svržen z Tarpejské skály, že bychom viděli tolik vinných z křivého svědectví?“⁴³

Z výše uvedeného je zjevné, že *Lex duodecim tabularum* musela přímo řešit zločin křivého svědectví a stanovila za něj trest *deiectio ex saxo Tarpeio*, tedy svržení z Tarpejské skály. Je tedy zřejmé, že Římané v době vytvoření Zákoníku dvanácti desek vnímali zločin křivého svědectví jako jeden

⁴³ Gell. *Noct. Attic.* XX.1: *An putas - si non illa etiam ex XII Tabulis de testimoniis falsis poena abolevisset, et si nunc quoque, ut antea, qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpeio deiiceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam mulos, quam videmus?* (vlastní překlad)

z nejzávažnějších zločinů, které římské právo trestní znalo, na úrovni vraždy či zrady. Vzhledem k možnosti udělení trestu smrti muselo být možné užít proti rozhodnutí magistráta *ius provocationis* a „odvolání se“ k centurijnímu shromáždění, avšak bohužel žádný takový proces nebyl římskými historiky zaznamenán.

Lex duodecim tabularum má rovněž velký význam i z hlediska procesního, jelikož podle Cicera měla devátá deska obsahovat tento text:

„Neboli v překladu: „Výsady ať nejsou udělovány: ať se o život občana nejedná než na nejvyšším lidovém shromáždění (odkaz na centurijní shromáždění, zde označováno jako *maximum comitiatum* – pozn. autora), kde je jimi (censory) lid rozdělen na části.“⁴⁴

Tento proces, kdy o hrdelním trestu rozhodovalo centurijní shromáždění, je dnes nazývá komiciálním procesem a oproti užití *ius provocationis* coby „odvolání se“ proti rozhodnutí magistráta se vyznačuje určitými odlišnostmi. Nejdůležitějším rozdílem bylo, že lidové shromáždění již nemělo pouze potvrdit či zrušit rozhodnutí magistráta, nýbrž samo rozhodovalo, tedy komiciálnímu procesu na rozdíl od užití *ius provocationis* nepředcházelo rozhodnutí magistráta. Magistráty, příslušným k podání žaloby, jak vyplývá například z již výše zkoumaného procesu s Marcem Volsciem Fictorem, byli zejména *quaestores parricidii*, kteří však žalobu podávali výlučně v případě zločinů, za něž mohl být uložen hrdelní trest. Rovněž také mohli žalobu za hrdelní zločin podat tribuni lidu. Samotný proces pak probíhal tak, že magistrát jmenoval obžalovaného, oznámil hrozící trest a stanovil *diem dicere*, tedy datum prvního projednání věci. Poté proběhlo takzvané *anquisitio*, které se dělilo na tři fáze s jednodenními přestávkami a během něž byly předkládány důkazy a vyslýchání svědci, závěrem pak byla přednesena žaloba i řeč obhajoby. Po skončení *anquisitia* vydal magistrát edikt, jímž doporučil lidovému shromáždění trest (či případně

⁴⁴ Cic. *de Leg.* III.4.11: *Privilegia ne irroganto: de capite civis nisi per maximum comitiatum ollosque quos (censores) in partibus populi locassint ne ferunto.* (vlastní překlad)

rozhodnutí o nevině obžalovaného). Poté následovala týdenní přestávka, *trinundium*, po které byla svolána *comitia centuriata*, která rozhodla o vině a trestu.⁴⁵

III.II. Rozmach Římské republiky

Během následujících tří století došlo k rychlému územnímu i mocenskému rozvoji Římské republiky, na což nutně musela reagovat i právní úprava, a to včetně trestního práva. Již v roce 387 př. n. l. se tak setkáváme s vůbec prvním zaznamenaným procesem s pachatelem zločinu *peculatus*, tedy krádeže veřejného majetku (zcizení) majetku republiky, přičemž jeho pachatelem neměl být nikdo jiný, než vojevůdce a pozdější zachránce Říma Marcus Furius Camillus:

„Nepohrdli jenom výstrahami bohů, když se tak na ně řítila osudová kletba, ale i lidskou pomocí, jež tu zbývala jenom jedna: vyhnali totiž z města Marka Furia. Tribun lidu Lucius Apuleius ho pohnal před soud pro kořist dobytou na Vejských; v téže době ztratil také mladistvého syna. Pozval do svého domu své krajany, členy té tribus, z níž sám pocházel, a své chráněnce – a byla to značná část plebejů – a vypytał se jich, co o něm smýšlejí; oni mu odpověděli, že se složí na tu pokutu, ke které bude odsouzen, ale zprostit ho viny svými hlasy prý nemohou. Pak odešel Marcus Furius do vyhnanství, ale vyprosil si na bozích nesmrtelných, aby co nejdříve vzbudili touhu po něm v nevděčné obci, jestliže se mu nevinnému děje tohle bezpráví. Za své nepřítomnosti byl odsouzen k pokutě patnácti tisíc assů těžké měny.“⁴⁶

Marcus Furius Camillus si pravděpodobně ponechal část kořisti, kterou získal jako vojevůdce při tažení proti městu Veje. Válečná kořist totiž v té době

⁴⁵ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha – C. H. Beck, 1995, s. 326 - 327, ISBN: 80-7179-031-1

⁴⁶ Liv. V.32 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol II. Praha, Svoboda, 1972, s. 78 - 79)

tvořila významnou část příjmů státní poklady (jak tomu ostatně bude de facto až do nástupu císaře Augusta) a Římská republika si tak nemohla dovolit, aby si vojevůdci části kořisti ponechávali. Zajímavé je, že Marcus Furius využil možnosti odchodu do vyhnanství (*in exsilium abiit*), avšak i přesto nebyl proces ukončen a on byl v nepřítomnosti odsouzen k zaplacení pokuty. To naznačuje, že pravidlo ukončení soudního procesu po dobrovolném odchodu do vyhnanství nebylo vždy dodržováno, či že pokuta mohla být uložena i přesto (de facto jako druhý paralelní trest k vyhnanství).

Další významnou událostí, tentokrát týkající se trestního procesu, bylo ustanovení funkce praetora v roce 366 př. n. l.⁴⁷, na něž měla být přenesena část soudních pravomocí konsulů, a to zejména v soukromoprávních záležitostech.⁴⁸ To je pro účely této práce důležité zejména z toho důvodu, že až do 1. století před naším letopočtem, resp. až do vydání *lex Cornelia testamentaria nummaria*, nebylo padělání testamentárních dokumentů považováno za zločin a bylo záležitostí soukromého práva, tedy spadalo do kompetence praetora.

Stejně jako již výše uvedený *peculatus* se s hospodářským rozvojem Římské republiky začínají objevovat i další zločiny, které jsou tématem této práce, a to *crimen falsi* a *crimen repetundarum*. Již ve třetím století před naším letopočtem začali Římané poprvé řešit problém padělání mincí, tedy jejich zhotovování z méně hodnotných kovů, a také znehodnocování mincí jejich ořezáváním. Otázka, která vyvstává, tedy proč zrovna v tomto období, má zřejmou odpověď – Řím ve 3. století před naším letopočtem ovládl nejprve celou Itálii (obsazením posledního etruského města Volsinia v roce 265 př. n. l.), poté po ukončení první punské války bitvou u Aegatských ostrovů v roce 241 př. n. l. a v důsledku sjednání míru s Kartágem získal své první mimoitalské území, Sicílii,

⁴⁷ Liv. VII.1 (překlad: KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol II. Praha, Svoboda, 1972, s. 185)

⁴⁸ Cic. *de Leg.* III.3: „*Juris disceptator, qui privata iudicet iudicarive iubeat, praetor esto. Is iuris civilis custos esto. Huic potestate pari quotcumque senatus creverit populusve iusserit, tot sunt.*“ (vlastní překlad)

čímž vznikla první římská provincie. Brzy nato Řím ovládl i Sardinii a Korsiku, čímž vznikla druhá římská provincie *Sardegna e Corsica*. V následujících desetiletích pak Řím získal řadu dalších provincií, jako *Gallia Cisalpina* (203 př. n. l.) či *Hispania Citerior* a *Hispania Ulterior* (197 př. n. l.). Zároveň Řím expandoval i do oblasti východního Středomoří, kde posléze získal další území v Řecku, Makedonii a Malé Asii. Z městského státu se tedy Římská republika během 3. a 2. století proměnila v jeden z nejsilnějších a nejrozsáhlejších států tehdejšího světa. V souvislosti s tím se rovněž zvýšila i nutnost hájit hospodářské zájmy státu. Římská republika proto tehdy padělání mincí označila za zločin proti republice a jako takový jej i trestala – obvyklým trestem bylo *deiectio ex saxo Tarpeio*, tedy svržení z Tarpejské skály, rovněž bylo používáno i poslání do vyhnanství, které se v prvním století před naším letopočtem stalo nejčastěji používaným trestem.⁴⁹

Rovněž v této době můžeme hledat kořeny repetundárního zločinu, tedy zločinu správců provincií, spočívajících v přijímání úplatků a přivlastňování si nejrůznějších hodnotných věcí. Jak již uvádím výše, Římská republika získala značné množství mimoitalských území a vytvořila z nich provincie. To vše sebou neslo zároveň i nutnost přizpůsobení římské státní správy novému úkolu – správě provincií. Tak vznikl úřad *propraetora*, magistrát, na nějž bylo prorogací delegováno *imperium militiae* a byl vyslán spravovat jednu z římských provincií.⁵⁰ V rukou tohoto magistráta se tak v rámci provincie koncentrovala absolutní moc, a to jak nad římským vojskem přítomným v provincii, tak i nad celou provinciální správou. Taková moc však byla velmi snadno zneužitelná k osobnímu obohacení, na což byl trestněprávní systém Římské republiky nucen postupně reagovat, čímž v důsledku vznikl *crimen repetundarum*, kterým se podrobněji zabývám níže.

⁴⁹ BÍSEK, J., *Trestněprávní ochrana mincí v antickém právu římském*. in Numismatické listy, 1951, vol. 6, s. 104 - 106

⁵⁰ Cic. *in Verr.* V.13

Předně je ovšem třeba poukázat na významné změny v římském trestním procesu, jelikož ty dopadají na všechny zločiny zkoumané v této práci, tedy jak *crimen repetundarum*, tak i na *crimen falsi a peculatus*.

III.II.I. Změny trestního procesu

Postupná přeměna Římské republiky z malého městského státu ve světovou velmoc sebou nepřinesla pouze nové skutkové podstaty a zločiny, rovněž se promítla i do úpravy římského trestního procesu. Již roku 331 př. n. l. se objevuje první *quaestio*, tedy soudní porota, zřízená k projednání trestněprávního soudního sporu. Zřízena byla na základě *lex de quaestione extraordinaria instituenda*⁵¹, ze samotného názvu zákona tedy lze dovodit, že tato soudní porota byla mimořádná, tedy nezasedala pravidelně, nýbrž byla zřízena *ad hoc* k určitému případu. Více toho však k tomuto konkrétnímu případu nevíme (ba ani jméno rogátora tohoto zákona).

Během následujících dvou století byly *quaestiones* zřizovány stále častěji. Důvodem byla jednak zvyšující se složitost řady trestních procesů, a to zejména z oblasti hospodářské, a také nárůst absolutního počtu všech trestních procesů, což mělo za následek přetížení centuriijního shromáždění, které již nemohlo dále soudit všechny procesy (přesto i nadále do jeho výhradní působnosti spadaly všechny soudní spory, v nichž mohl být vynesen rozsudek smrti). Zřizovány byly zpravidla *quaestiones extraordinariae*, tedy mimořádné soudní poroty určené k projednání konkrétního případu, do jejichž čela byl vždy jmenován konsul či praetor. Ve druhém století před našim letopočtem pak byla působnost soudních porot rozšířena i na provincie (do té doby jejich působnost končila 1000 kroků od Říma), což bylo následkem zvyšujícího se množství žalob provinciálů na římské magistráty působící v provinciích. V této době však jejich cílem nebylo magistráty trestat (ve smyslu trestního práva), nýbrž především docílit náhrady

⁵¹ ROTONDI, G., *Leges publicae populi romani*. Milano, 1912, s. 104

škody způsobené magistráty provinciálům, což potvrzuje i název členů těchto soudních porot – *recuperatores*.⁵²

První doložitelnou stálou soudní porotou (*quaestio ordinaria*), tedy soudní porotou nezřízenou *ad hoc*, nýbrž pravidelně zasedající, je *quaestio de pecuniis repetundis*, zřízená roku 149. př. n. l. na základě *lex Calpurnia de pecuniis repetundis*⁵³(více viz kapitola *crimen repetundarum*). Tato soudní porota však byla zřízena pouze pro souzení repetundárních zločinů, pro ostatní zločiny (zejména *peculatus*) byly stále zřizovány mimořádné soudní poroty. Příkladem může být *lex Norbana de auri tolosani quaestio* z roku 103 př. n. l.⁵⁴, která byla zřízena k projednání stejného zločinu, za který byl kdysi odsouzen Marcus Furius Camillus, tedy za krádež části válečné kořisti. Římský generál, konsul (v roce 106 př. n. l.) a prokonsul Předalpské Galie Quintus Servilius Caepio starší totiž během svého správcovství v Předalpské Galii vedl válku proti germánským kmenům Cimbrů, Teutonů a Cherusků a v rámci svého tažení vyplenil město Tolose, v němž získal legendární *aurum Tolosanum*, poklad sestávající se podle historika Strabona z padesáti tisíc patnáctiliberních zlatých prutů (tedy více než 340 tun zlata) a deseti tisíc patnáctiliberních stříbrných cihel, alespoň podle tvrzení historika Strabona.⁵⁵ Je ale nepravděpodobné, že by poklad obsahoval pětikrát více zlata než stříbra, navíc by takto velký poklad zdaleka předčil veškeré poklady a obsahy státních pokladnic celého tehdejšího světa, snad až na Egypt. Je tedy velmi pravděpodobné, že Strabo přeháněl a skutečné množství zlata bylo přibližně

⁵² KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha – C. H. Beck, 1995, s. 328 – 330, ISBN: 80-7179-031-1

⁵³ JOHNSON, A. CH., COLEMAN-NORTON, R., BOURNE, F. C., *Ancient Roman Statutes*. Clark, New Jersey, The Lawbook Exchange LTD., 2003, s. 38, ISBN: 1-58477-291-3

⁵⁴ WILLIAMSON, C., *Laws of the Roman People: Public Law in the Expansion and Decline of the Roman Republic*. Michigan, The University of Michigan Press, 2005, Table 6.2, ISBN: 978-0-472-11053-7

⁵⁵ Strabo, *Geo.*, 6.13 (překlad: JONES, H. L., *Strabo: Geography, vol. II*. Loeb Classical Library, 1923, s. 205 – 209, ISBN: 9780674990562)

podobné jako množství stříbra, i tak by se ale jednalo o skutečně obrovský poklad. Z tohoto obrovského pokladu se však do Říma dostalo pouze stříbro, zlato záhadně zmizelo, podle Servilia jej měli ukrást zbojníci. Sám Quintus Servilius Caepio vzápětí po vyplenění prohrál kvůli své neochotě spolupracovat s druhým římským velitelem bitvu u Aurasia, která je vzhledem k téměř osmdesátitisícovým ztrátám římské armády označována za jednu z nejhorších porážek Říma, a po svém návratu do Říma byl obviněn tribunem lidu Gaiem Norbanem ze ztráty armády a krádeže toloského pokladu. Servilius byl usvědčen a odsouzen ke ztrátě občanství, vyhnanství a pokutě ve výši patnácti tisíc talentů zlata (tedy přibližně 375 tunám zlata). Pokuta však nebyla nikdy zaplacená a osud Quinta Servilia Caepia staršího zůstává nejasný – buď, zemřel ve vězení a jeho tělo bylo vystaveno na Geminských schodech, nebo, pravděpodobněji, odešel do exilu do města Smyrna v Malé Asii.⁵⁶

Ve stejném roce byl vydán i další zákon zřizující mimořádnou soudní porotu, *lex Appuleia de quaestione extraordinaria instituenda*⁵⁷, přičemž trestní proces, který měla projednat, velmi úzce souvisel s procesem s Quintem Serviliem Caepiem starším, souzen byl totiž generál a politik Gnaeus Mallius Maximus, ten římský generál, s nímž Servilius odmítl spolupracovat a v důsledku toho byli oba poraženi v bitvě u Aurasia. Stejně jako Servilius byl i Mallius Maximus odsouzen k vyhnanství a ztrátě majetku.⁵⁸

Co se týče samotného procesu před soudními porotami, žalobcem mohl být kterýkoli římský občan, z toho důvodu se žaloba nazývá *actio popularis*. Samotné zahájení řízení však bylo možné až po povolení žaloby ze strany příslušného magistráta, zvané *postulatio*. Sešlo-li se více žalob se stejným právním důvodem, následovalo *divinatio*, tedy výběr žalobce, který měl podle

⁵⁶ SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*. Boston – Little, 1870, s. 535

⁵⁷ WILLIAMSON, C., *Laws of the Roman People: Public Law in the Expansion and Decline of the Roman Republic*. Michigan, The University of Michigan Press, 2005, Table 6.2, ISBN: 978-0-472-11053-7

⁵⁸ KELLY, G. P., *A History of Exile in the Roman Republic*. Cambridge, Cambridge University Press, 2006, s. 175, ISBN: 9780521848602

poroty lepší předpoklady pro naplnění své procesní úlohy, tedy přednesení žaloby a dodání svědků a důkazů. Samotná soudní porota byla vybrána tak, že předseda poroty, tedy praetor či bývalý aedil, zvolil 450 občanů, kteří mohli v porotě zasednout. Z těchto 450 soudů si žalobce vybral 100 (tento proces se nazýval *editio*) a nabídl je žalovanému, který si z nich následně zvolil padesát (*electio*). Tak to alespoň platilo obecně, jednotlivé soudní poroty však měly svá specifika. Například v soudní porotě pro repetundární zločiny, která byla zřízena na základě *lex Calpurnia de pecuniis repetundis*, mohli být do seznamu soudců vybráni pouze členové senátorského stavu, *ordo senatorius*, později (po nahrazení Calpurniova zákona novějšími zákony – viz kapitola *crimen repetundarum*) pak příslušníky jezdců, *equites*. Samotný proces po výběru soudců se již řídil relativně jednoduchými pravidly, nejprve vystoupil žalobce, který přednesl svou žalobní řeč (mnohdy i několikahodinovou či dokonce několikadenní), předvolal své svědky a předložil důkazy. Poté mohl vystoupit žalovaný, který rovněž mohl na svou obhajobu uvádět důkazy a předvolávat svědky. Na základě těchto vystoupení soudní porota rozhodla, přičemž se rozhodovalo prostou většinou všech hlasů. Porotci mohli odpovědět „*condemno*“ (odsuzuji), „*absolvo*“ (osvobozuji) či „*sibi non liquere*“ (nejsem si jist), přičemž pokud více než třetina porotců odpověděl „*sibi non liquere*“, proces se musel opakovat.⁵⁹

Zcela zásadní roli pro vývoj soudních porot znamenaly trestněprávní reformy Lucia Cornelia Sully v letech 81 až 80 př. n. l. Lucius Cornelius Sulla byl jmenován prvním římským diktátorem po 120 letech (v roce 202 př. n. l. byl diktátorem *comitiorum habendorum causa* Gaius Servilius Geminus) a ze zcela nového důvodu - *legibus faciendis et rei publicae constituendae causa*, tedy pro vytváření zákonů a konstitucionální reformu republiky.⁶⁰ Sulla tedy mohl během své vlády (jeho působení v roli diktátora lze zcela bezesporu nazvat vládou nad

⁵⁹ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha – C. H. Beck, 1995, s. 330, ISBN: 80-7179-031-1

⁶⁰ ARATO, A., *Post Sovereign Constitution Making: Learning and Legitimacy*. Oxford, Oxford University Press, 2016, s. 271, ISBN: 978-0-19-875598-2

Římskou republikou, jelikož coby diktátor měl veškeré civilní i vojenské pravomoci a jeho moc nebyla ničím omezena ani kontrolována) navrhopvat nové zákony a vzhledem ke svému formálnímu postavení i faktické moci zajistit jejich přijetí, čehož ve značné míře využíval a vydal řadu zákonů upravujících jednotlivé oblasti římského trestního práva, a to jak z oblasti procesní, tak z oblasti hmotněprávní.

Prvním zákonem, stojícím na pomezí Sullových reformátorských snah o navrácení moci zpět do rukou senátu a trestněprávními reformami, je *lex Cornelia iudiciaria* z roku 81 př. n. l. Můžeme bezpečně prohlásit, že tento zákon vznikl v reakci na *lex Acilia de repetundis* a *lex Servilia de repetundis*, jelikož jeho hlavním bodem byl návrat soudní moci zpět do rukou senátu – podle *lex Acilia* i podle novější *lex Servilia de repetundis* (více k nim je uvedeno v následující kapitole *crimen repetundarum*) nesměl žádný člen senátorského stavu působit coby soudce (člen soudní poroty), což Sulla v rámci *lex Cornelia iudiciaria* derogoval a zcela obrátil, nově tak mohli být soudci vybíráni pouze z řad příslušníků senátorského stavu.⁶¹

Dalšími zákony, které se soudních porot dotýkaly, byly *lex Cornelia de falsis*, *lex Cornelia de repetundis*, *lex Cornelia de maiestate*, *lex Cornelia de sicariis et veneficis*, *lex Cornelia de iniuriis*, *lex Cornelia de adulteriis* a *lex Cornelia de peculatu*, všechny rovněž z roku 81 př. n. l. Tyto zákony upravovaly především skutkové podstaty uvedených zločinů, avšak dotkly se rovněž i oblasti trestního procesu, jelikož pro každý z uvedených zločinů byla ustanovena speciální soudní porota, které předsedal praetor či *iudex quaestionis* (obvykle aedil či bývalý aedil), ostatní členové, takzvaní soudci, *iudices*, a dohromady tvořící *consilium*, byli na základě *lex Cornelia iudiciaria* vybíráni z řad senátorů losem. Nově tak vznikla *quaestio de falsis* k souzení padělatelů, *quaestio de repetundis* k souzení trestných činů magistrátů, *quaestio de maiestas* k souzení zrádců, *quaestio de sicariis et veneficis* k souzení vrahů a travičů, *quaestio de ambitus* k souzení volebních podvodů, *quaestio de peculatus* k souzení podvodů, *quaestio de adulteriis* k souzení smilstva a *quaestio de iniuriis* k souzení útoku na

⁶¹ ANTHON, CH., *Select Orations of Cicero*. New York, Harper & Brothers, 1837, s. 513

občany. Všechny tyto soudní poroty zasedaly permanentně, čímž se lišily od dalších, *ad hoc* svolávaných soudů.⁶²

Pro úplnost je dále nutné uvést i *lex Cornelia de praetoribus octo creandis*, na základě které byl, jak vypovídá i sám název zákona, zvýšen počet praetorů na osm z původních šesti (počet šesti praetorů byl stanoven na základě *lex Baebia de praetoribus* z roku 181 př. n. l.). Důvodem bylo právě vytvoření stále zasedajících soudních porot, což sebou neslo i zvýšené personální požadavky na počet praetorů, kteří jim předsedali.⁶³

Qaestiones ordinariae vytvořené na základě Sullových zákonů přetrvaly i období protireformy, které nastalo po jeho odstoupení z úřadu diktátora, to však nelze říci o vyhrazení soudních porot pouze pro příslušníky senátorského stavu na základě *lex Cornelia iudiciaria*. Corneliův zákon byl totiž roku 70 př. n. l. derogován prostřednictvím *lex Aurelia iudiciaria*, která zvyšovala počet vybíraných porotců ze 450 na 900, ale především byl na základě tohoto zákona rozdělen celkový počet porotců rovným dílem mezi tři skupiny římských občanů – senátory, jezdce a *tribuni aerarii*.⁶⁴

III.II.II. Crimen repetundarum

Crimen repetundarum, rovněž také zvaný *crimen pecuniae repetundae*, je Marcianem popisován takto:

⁶² MOUSOURAKIS, G., *The Historical and Institutional Context of Roman Law*. Aldershot: Ashgate, 2003, s. 302, ISBN: 0-7546-2114-6

⁶³ RODGERS, R.H., *Frontinus: De Aquaeductu Urbis Romae*. Cambridge: University Press, 2010, s. 271, ISBN: 9780521832519

⁶⁴ GRUEN, E. S., *The Last Generation of Roman Republic*. California, University of California Press, 1974, s. 232, ISBN: 0-520-02238-6

„Juliův zákon o repetundárním zločinu postihuje situaci, kdy magistrát, či ten, komu je svěřena veřejná moc či správa věcí veřejných, či jakákoli jiná veřejná funkce, přijme peníze; také se použije na pomocníky výše uvedených hodnostářů.

(1) Výjimka ze zákona platí pro přijetí peněz od těch, od nichž je přijmout může, jako od bratranců, blízkých příbuzných a také od manželky.“⁶⁵

Byť se výše uvedený fragment odkazuje na *lex Iulia repetundarum*, tedy na zákon, který byl v rámci republikánské úpravy repetundárního zločinu přijat jako poslední a kterému předcházelo několik jiných zákonů, nelze se domnívat, že by se v základní formulaci podstaty trestného činu lišily, jelikož *lex Iulia* z předchozích zákonů vycházela.

S vůbec prvním případem spáchání repetundárního zločinu⁶⁶ a s procesem s jeho pachateli se setkáváme v roce 171 př. n. l., tedy více než 20 let před vydáním prvního repetundárního zákona:

„Poté byla delegace domorodců z obou hispánských provincií přijata k audienci v senátu. Stěžovali si na hrabivost a útlak ze strany římských magistrátů, a padajíc na kolena, prosili senát, aby nestrpěl takové okrádání a zlé zacházení se spojenci Říma, horší, než jakého se jim dostalo od nepřátel. Byly zde i další důvody, pro které si stěžovali, ale důkazy předložili především k nezákonnému odebrání peněz. Lucius Canuleius, kterému byla Hispania přidělena, byl pověřen ustanovit komisi pěti smírčích soudců (*recuperatores*) ze senátorského stavu, aby prověřili

⁶⁵ Dig. 48.11.1 (Marc. 14 inst.): *Lex iulia repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu potestate curatione legatione vel quo alio officio munere ministeriove publico cepit, vel cum ex cohorte cuius eorum est.*

(1) *Excipit lex, a quibus licet accipere: a sobriniis propioreve gradu cognatis suis, uxore.* (vlastní překlad)

⁶⁶ Pojem *crimen pecuniae repetundae* je občas překládán jako zločin vydírání, ovšem to podle autora nevyjadřuje podstatu tohoto zločinu; pravděpodobně nejbližším pojmem z hlediska platného trestního práva by bylo „zločin zneužití pravomoci úřední osoby k osobnímu obohacení“, což je ovšem pro účely použití v rámci textu této práce příliš dlouhé. Z toho důvodu autor používá i v české části textu originální latinský název tohoto zločinu nebo jeho počeštěnou verzi „repetundární zločin“.

každého z těch, po kterých Hispánci žádali odškodnění, a také dal Hispáncům svolení navrhnout kohokoli jako svého obhájce. Delegace byla předvolána do senátu, byl jim přečten dekret a bylo jim řečeno, aby nominovali své obhájce. Jmenováni byli čtyři – Marcus Porcius Cato, Publius Cornelius Scipio, Lucius Aemilius Paulus a Gaius Sulpicius Galba. *Recuperatores* začali případem Marka Titinia, který byl praetorem v Horní Hispánii za konsulátu Aula Manlia a Marka Iunia. Spor byl dvakrát odložen, na třetím zasedání byl obžalovaný osvobozen. Poté se hispánští vyslanci rozešli v názorech: vyslanci Přední Hispánie si zvolili za své obhájce Catona a Scipia, vyslanci Zadní Hispánie Lucia Paula a Galla Sulpicia. Marcus Cato a Scipio přivedli před smírčí soudce Publia Furia Phila, Lucius Paulus a Gallus Sulpicius před ně přivedli Marka Matiena. Philus byl praetorem před třemi roky a Matienus rok po něm. Oba byli obviněni z velmi vážných zločinů; proces byl odložen, a když měl znovu začít, bylo jménem obžalovaných sděleno, že oba odešli do dobrovolného vyhnanství, Furius do praenesty a Matienus do Tiburu. (...) Přestože tedy byla minulost v tichosti zakryta, senát svým jednáním na popud Hispánců ustanovil pro časy budoucí jasný postup v takových záležitostech a také stanovil, že římský magistrát nesmí stanovit cenu obilí, ani nutit Hispánce prodávat jejich dvacetinu (úrody – pozn. autora) za jím stanovenou cenu, a také že důstojníci nesmí být nuceni v jejich městech vybírat daně a tributy.⁶⁷

⁶⁷ Liv. XLIII.2: *Hispaniae deinde utriusque legati aliquot populorum in senatum introducti. Ii de magistratuum Romanorum auaritia superbiaque conquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios foedius spoliari uexarique quam hostes patiantur. Cum et alia indigna quererentur, manifestum autem esset pecunias captas, L. Canuleio praetori, qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, ut in singulos, a quibus Hispani pecunias repeterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret patronosque, quos uellent, sumendi potestatem faceret. Uocatis in curiam legatis recitatum est senatus consultum, iussique nominare patronos. Quattuor nominauerunt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Aemilium L. F. Paulum, C. Sulpicium Gallum. Cum M. Titinio primum, qui praetor A. Manlio M. Iunio consulibus in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertio absolutus est reus. Dissensio inter duarum prouinciarum legatos est orta; citerioris Hispaniae populi M. Catonem et [P.] Scipionem, ulterioris L. Paulum et Gallum Sulpicium patronos sumpserunt. Ad recuperatores adducti a citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterioribus M. Matienus; ille Sp. Postumio Q. Mucio*

Proces tedy nebyl dokončen, jelikož oba obžalovaní dobrovolně odešli do vyhnanství, ovšem to nebránilo ustanovení precedentu, na jehož základě byl roku 149 př. n. l. schválen první z repetundárních zákonů, *lex Calpurnia de pecuniis repetundis*. Rogátorem tohoto zákona byl tribun lidu Lucius Calpurnius Piso Frugi:

„Tribun lidu Lucius Calpurnius Piso za konsulátu Censorina a Manlia navrhl první repetundární zákon.“⁶⁸

Co se týče procesní úpravy, *lex Calpurnia* stanovila pro *repetundarum* užití *legis actio per conditionem*⁶⁹, což ovšem zároveň nutně znamenalo, že *repetundarum* dle Calpurniova zákona mělo především soukromoprávní povahu a že hlavním cílem procesu byla náhrada škody způsobené nezákonným jednáním magistráta. Zároveň však mělo být na základě Calpurniova zákona vytvořena *quaestio de pecuniis repetundis*⁷⁰, složené z příslušníků senátorského stavu, což naznačuje, že určitý veřejnoprávní prvek byl v *repetundaru* spatřován již tehdy. Z historických zdrojů nevíme, zda *lex Calpurnia de pecuniis repetundis* stanovila za spáchání repetundárního zločinu nějaký trest, avšak vzhledem k záznamům procesu s Luciem Corneliem Lentulem Lupem v roce 147 př. n. l., který byl podle

consulibus triennio ante, hic biennio prius L. Postumio M. Popilio consulibus praetor fuerat. Grauissimis criminibus accusati ambo ampliatiq; cum dicenda de integro causa esset, excusati exilii causa solum uertisse. Furius Praeneste, Matienus Tibur exulatum abierunt. Fama erat prohiberi a patronis nobiles ac potentes compellare; auxitque eam suspicionem Canuleius praetor, quod omissa ea re dilectum habere instituit, dein repente in prouinciam abiit, ne plures ab Hispanis uexarentur. Ita praeteritis silentio obliteratis in futurum tamen consultum ab senatu Hispanis, quod impetrarunt, ne frumenti aestimationem magistratus Romanus haberet neue cogeret uicensumas uendere Hispanos, quanti ipse uellet, et ne praefecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur. (vlastní překlad)

⁶⁸ Cic. *Brut.*, XXVII.106: *L. Calpurnius Piso tribunus plebis legem primus de pecunniis repetundis Censorino et Manilio consulibus tulit.* (vlastní překlad)

⁶⁹ KINCL, J., *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň, 2007, s. 205, ISBN: 978-80-7380-054-3

⁷⁰ JOHNSON, A. CH., COLEMAN-NORTON, R., BOURNE, F. C., *Ancient Roman Statutes*. Clark, New Jersey, The Lawbook Exchange LTD., 2003, s. 38, ISBN: 1-58477-291-3

Calpurniova zákona odsouzen, a jemuž byl uložen pouze peněžítý trest⁷¹, se můžeme domnívat, že Calpurniův zákon stanovil jen peněžítý trest.

Druhým z repetundárních zákonů je *lex Iunia de repetundis* z roku 126 př. n. l., jehož rogátorem byl tribun lidu Marcus Iunius Pennus. Bohužel neznáme jeho znění, pouze víme o jeho existenci, tedy nelze určit jeho vliv na vývoj úpravy repetundárních zločinů.

Naopak klíčovým zákonem je *lex Acilia de repetundis* z roku 122 př. n. l., jehož rogátorem byl jeden z následovníků reformátora Gaia Graccha, tribun lidu Acilius Glabrio. Aciliův zákon nejenže značně zpřísnil tresty za repetundární zločin, jelikož zvýšil pokutu až na dvojnásobek neoprávněně získaného majetku a rovněž jako možný trest stanovil vyhnanství, ale především znemožnil senátorům a všem příslušníkům senátorského stavu, tedy kromě senátorů samotných například i synům či dalším blízkým příbuzným senátorů, zasedat v soudní porotě pro repetundární zločiny a nahradil je příslušníky jezdců.⁷² Z hlediska trestního systému lze toto opatření posoudit jako zcela smysluplné – správci provincií byli takřka výlučně senátoři či bývalí senátoři a dokud senátoři ovládali *quaestio de repetundis*, nebylo odsouzení jednoho z členů senátorského stavu za repetundární zločin příliš pravděpodobné ani časté (čemuž nasvědčuje i relativně malý počet záznamů o procesech vedených před soudní porotou pro repetundární zločiny mezi roky 149 př. n. l. a 122 př. n. l.). *Lex Acilia de repetundis* však vychýlila rovnováhu zcela na druhou stranu a značně přispěla k mocenskému i ekonomickému rozvoji jezdců, z jejichž řad se rekrutovali provinciální výběrčí daní, publikáni, nad jejichž konáním měl senát až do *lex Acilia* alespoň částečnou kontrolu, po něm však již žádnou – nastala tedy zcela stejná situace, kterou měla *lex Acilia* řešit v případě senátorského stavu, jelikož příslušníky jezdeckého stavu měli za spáchání repetundárního zločinu soudit příslušníci toho samého stavu.

⁷¹ Valerius Maximus, *Fact.* VI.9.10 (překlad: SHACKLETON BAILEY, D. R., *Valerius Maximus: Memorable Doings and Sayings, vol II.*, Harvad, Loeb Classical Library, 2000, ISBN: 9780674995420)

⁷² Cic., *In Verr.*, I.17 (vlastní překlad)

Další důležitou novinkou, kterou přinesla *lex Acilia de repetundis*, bylo získání římského občanství tím, kdo úspěšně dovede žalobu podle tohoto zákona až k odsouzení obžalovaného správce provincie.⁷³

Podle Aciliova zákona byl odsouzen k vyhnanství například Gaius Porcius Cato, který byl coby konsul jmenován správcem Makedonie v roce 114 př. n. l., ovšem záhy byl obviněn z repetundárního zločinu a musel se odebrat do vyhnanství v Tarracu.⁷⁴

Vrátíme-li se o rok zpět, tedy do roku 123 př. n. l., sám Gaius Gracchus prosadil *lex Sempronia iudiciaria*, na základě kterého bylo určeno, aby *praetor peregrinus* dohlížel nad fungováním *quaestio de repetundis*.⁷⁵

Dalším repetundárním zákonem je *lex Servilia repetundarum*, pravděpodobně z roku 101 př. n. l., kdy byl jeho rogátor Gaius Servilius Glaucia tribunem lidu. Ten upravoval zejména procesní stránku repetundárního zločinu, přičemž jednak vycházel z *lex Sempronia iudiciaria* a stanovil, že *praetor repetundis* měl každoročně vybrat celkem 450 soudců, kteří měli tvořit porotu rozhodující o repetundárních zločinech.⁷⁶ Rovněž bylo tímto zákonem opět stanoveno, že soudci nemohou být příslušníci senátorského stavu, aby senátoři nesoudili senátory. Sankce byla stanovena na dvojnásobek hodnoty neoprávněně získaného majetku a vyhnanství.⁷⁷

Podle Serviliova zákona byl souzen například konsul Manius Aquilius, který byl v roce 98 př. n. l. Luciem Fufiem obviněn z *crimen repetundarum*, které

⁷³ SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London – John Murray, 1875, s. 986

⁷⁴ KELLY, G. P., *A History of Exile in the Roman Republic*. Cambridge, Cambridge University Press, 2006, s. 175, ISBN: 9780521848602

⁷⁵ KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské*. Praha, 1921, s. 215

⁷⁶ KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské*. Praha, 1921, s. 215 - 216

⁷⁷ SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London – John Murray, 1875, s. 986

měl spáchat během správy Sicílie. Podle Cicera měl být i „přes silné důkazy viny“ Aquillius shledán nevinným z důvodu svého hrdinství ve válce.⁷⁸

Dalším souzeným konsulem byl Publius Rutilius Rufus, který byl obviněn z repetundárního zločinu v roce 92 př. n. l. a odsouzen k vyhnanství a ztrátě všeho majetku, přestože byla údajně obvinění i důkazy falešné. Rutilius odešel do vyhnanství do Smyrny, a přestože mu později Lucius Cornelius Sulla nabízel omilostnění a možnost návratu, Rutilius jeho nabídku odmítl.⁷⁹

Rogátorem dalšího z repetundárních zákonů nebyl nikdo jiný, než diktátor Lucius Cornelius Sulla, bezpochyby jeden z největších reformátorů římského práva trestního v římských dějinách. Kromě již výše uvedených procesních reforem, spočívajících zejména v zásadních úpravách soudních porot (*quaestiones*), Sulla v roce 81 př. n. l. navrhl *lex Cornelia de repetundis*. Tento zákon v první řadě značně rozšířil skutkové podstaty repetundárního zločinu, pod který nově spadalo takřka jakékoli protiprávní jednání římského magistráta spáchané v souvislosti s výkonem funkce, a to, rovněž nově, nejen v provinciích, ale také v Římě samotném. V souvislosti se značným zvýšením počtu stálých soudů bylo za repetundární zločin nově označeno i přijetí úplatku soudcem.⁸⁰ *Lex Cornelia de repetundis* upravila nejen hmotněprávní stránku repetundárního zločinu, nýbrž i jeho procesní stránku. Podle Corneliova zákona probíhalo trestní řízení, takzvané *comperendinatio*, ve dvou jednáních – *actio prima* a *actio secunda*. V rámci prvního jednání pronesl žalobce obžalobu, načež měl žalovaný možnost se vyjádřit ke vzneseným obviněním. Následně byly prováděny navrhované důkazy a poté se jednání přerušilo. Třetí den následovalo druhé jednání, kdy byla znovu pronesena obžaloba i obhajoba a následně vynesena

⁷⁸ Cic. *de Off.*, II.14 (vlastní překlad)

⁷⁹ MOMMSEN, T., *The History of Rome*, vol 3. London, Richard Bentley, 1867, s. 219

⁸⁰ SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London, 1875, s. 986

rozsudek.⁸¹ Trestem bylo nejčastěji *litis aestimatio* v kombinaci s *aquae et ignis interdictio*.

Podle Corneliova zákona byl žalován například Gnaeus Cornelius Dolabella, který v roce 80 př. n. l. působil jako prokonsul v Makedonii. Z repetundárního zločinu jej obvinil a žalobu vedl Gaius Iulius Caesar, ale nakonec byl díky mistrné obhajobě Gaia Aurelia Cotta a Quinta Hortensia Hortala osvobozen.⁸² O rok později byl podle Cicerona souzen i jiný Gaius Cornelius Dolabella, tentokrát bývalý praetor a správce provincie Cilície. Obžaloval jej Marcus Aemilius Scaurus a na rozdíl od Caesara byl úspěšný, jelikož Dolabella byl poslán do vyhnanství.⁸³ V neposlední řadě pak byl podle Corneliova zákona odsouzen a poslán do vyhnanství i Quintus Vibius Secundus, který vydrancoval provincii Mauretánie. Ovšem nejúspěšnějším žalobcem i obhájcem té doby v oblasti repetundárních zločinů byl bezpochyby Marcus Tullius Cicero, který úspěšně obhájil Marca Fonteia a Lucia Flacca proti obviněním z repetundárních zločinů, a naopak coby žalobce usvědčil Licinia Macera a především Gaia Verra, přičemž právě Řeči proti Verrovi patří k Ciceronovým nejslavnějším dílům.

Proces s Gaiem Verrem je pravděpodobně nejslavnějším dochovaným římským soudním procesem, kterému se dodnes věnuje řada historiků i romanistů, příkladem lze uvést Milana Bartoška a jeho dílo *Verrinae: význam Ciceronových řečí proti Verrovi pro základní problémy státu a práva*. Důvodem této proslulosti není ani tak osoba Gaia Verra, ba ani zločiny, které spáchal, nýbrž zejména žalobní řeč Marka Tullia Cicera, která je mimořádná svým rozsahem, řečnickým uměním Ciceronovým i precizností a důkladností, s jakou byla připravena. Samotný proces se odehrál v roce 70 př. n. l., Gaius Verres však byl důležitou postavou římské politické scény. První zmínky o něm máme již z doby mocenských bojů mezi Gaiem Mariem a Luciem Corneliem Sullou, kdy Gaius Verres nejprve podporoval Maria, avšak když (stejně jako řada další vlivných

⁸¹ Cic., *in Verr.*, I.11 (vlastní překlad)

⁸² Cic. *Brut.* 317 (vlastní překlad)

⁸³ Cic. *In Verr.*, II.1.41 (vlastní překlad)

Římanů) zjistil, že se misky vah kloní spíše v Sullův prospěch, rychle změnil strany. Již před Sullovou diktaturou, v roce 82 př. n. l., zastával funkci kvestora v Předalpské Galii a Sulla jej měl po svém nástupu do funkce ochránit před obviněním z *crimen repetundarum*. Dále víme, že v roce 80 před naším letopočtem se Verres stal kvestorem v provincii Kilíkie, ležící v Malé Asii, kde sloužil pod správcem provincie Gaiem Corneliem Dolabellou, a i v tomto případě byl Verres spolu s Dolabellou obviněn z *crimen repetundarum*, přičemž žalobcem byl, jak již je uvedeno výše, Marcus Aemilius Scaurus. Gaius Verres ve snaze o záchránění sebe sama svědčil proti svému bývalému spojenci Dolabellovi, díky čemuž byl Dolabella odsouzen a Verres takto získal beztrestnost.⁸⁴ V roce 74 př. n. l.⁸⁵ pak Verres pomocí úplatků, zastrašování a otevřeného násilí dosáhl svého zvolení do funkce městského praetora, čímž si rovněž zajistil, že po ročním působení v tomto úřadě získá místo propraetora v jedné z provincií. Verres si zvolil Sicílii, nejbohatší z provincií Římské republiky, tehdejší obilnici Říma, v níž 3 roky před ním sloužil jako kvestor Marcus Tullius Cicero. Provincii měl spravovat po standardní dobu jednoho roku, a pokud by tomu tak skutečně bylo, je docela dobře možné, že bychom dnes jméno Gaia Verra znali pouze jako jedno z mnoha jmen nesčetných římských kvestorů, praetorů, senátorů a pravděpodobně, s přihlédnutím k Verrově behatství i vlivu, i konzulů. V důsledku Spartakova povstání však Verrův nástupce, Quintus Arrius, nemohl převzít úřad a Verrer tak spravoval Sicílii po dobu tří let.⁸⁶ Ihned po jeho návratu do Říma

⁸⁴ CHISHOLM, H., *Encyclopaedia Britannica*, vol. 27 (11th ed.), "Gaius Verres". Cambridge, Cambridge University Press, 1911, online:

https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Verres,_Gaius

⁸⁵ Kde Gaius Verres působil mezi lety 80 a 74 př. n. l. není zcela jasné, nicméně Cicero ve své žalobě uvádí toto: „...jeho krádeže a neřesti jsme poznali nejen na Sicílii, ale i v Acháji, Asii, Kilíkii a Pamfýlii a nakonec i v samotném Římě, kde je páchal před očima všech, ...“ (BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 36)

⁸⁶ BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 19 - 22

přicestovala delegace zástupců sicilských měst, aby se domáhala spravedlnosti, a hledala zastání právě u Cicera, který se na jejich výzvu ujal role žalobce.

Marcus Tullius Cicero měl coby žalobce v tomto procesu nelehkou úlohu, a to již od samotného počátku procesu, kdy musel nejprve přesvědčit soudce (tedy *quaestio de repetundis*), že by jako žalobce měl vystupovat právě on. Tato část soudního procesu se nazývala *divinatio*, a konala se tehdy, když bylo více zájemců o roli žalobce.⁸⁷ Jako další žalobce se totiž přihlásil Quintus Caecilius Niger, který převzal úřad kvestora na Sicílii po Cicerovi a který byl stoupencem Gaia Verra. Quintus Caecilius byl také soudu doporučován coby žalobce Quintem Hortensiem, Verrovým obhájcem a zvoleným konsulem, který se měl v následujícím roce ujmout úřadu. Quinta Caecilia však Sicilané výslovně odmítli, o což Cicero opřel svou úvodní řeč, v níž kromě přání Sicilanů zdůrazňoval rovněž i Hortensiovy plotichy a také Caeciliovu nezkušenost, jelikož ten na rozdíl od již v té době proslulého Cicera, žádné zkušenosti ze soudních pří neměl.⁸⁸ Cicero také argumentoval smyšleností domnělé křivdy, kterou měl Verres spáchat na Quintovi Caeciliově a uvedl, že Verres několikrát u Caecilia obědval a navštěvovali se. A v poslední řadě uvedl, že neodpovídá zvyklostem, aby kvestor podával žalobu na svého bývalého praetora, k čemuž uvádí následující:

„Vždyť jsme přijali od předků takovou zásadu, že praetor má být kvestorovi jakoby otcem, že pro blízký vztah nelze najít žádný spravedlivější důvod než to, že byli spojeni losem, že mají společný obor činnosti, společnou službu, společnou veřejnou funkci. Proto i kdybys ho mohl podle práva žalovat, přece bys to nemohl udělat z důvodů etických, protože k tobě byl v stejném poměru jako otec. Protože však jsi žádné bezpráví neutrpěl, a přesto se přivádíš do nebezpečí svého praetora, pokoušíš se – to musíš přiznat – pustit se s ním do nespravedlivé a hříšné války.“⁸⁹

⁸⁷ BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 27

⁸⁸ BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 35 - 56

⁸⁹ BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 52 - 53

Cicero nakonec i přes Verrův vliv a snahu jeho obhájce Hortensia dosáhl svého a byl soudem vybrán za žalobce. Divinatio dokonce vyhrál natolik přesvědčivě a uvedl tak pádné argumenty proti Caeciliovi, že ten nebyl soudem připuštěn ani jako *subscriptor*, tedy druhý žalobce. Tím však jeho obtíže předcházející soudní při samotné neskončily. Další problém představovala lhůta určená soudem na přípravu žaloby a rovněž pak samotné projednání soudní pře před soudem, jelikož, jak uvádí i Cicero samotný, pokud by byl spor projednán poté, co by se Quintus Hortensius ujal svého konsulátu, bez ohledu na důkazy či svědky by Gaius Verres proti vůli designovaného konsula nebyl odsouzen.⁹⁰ Vážnější byla však lhůta, kterou soud stanovil Cicerovi k přípravě žaloby – Cicero si vyžádal 110 dní, což, přihlédneme-li k nutnosti odcestovat na Sicílii a zde posbírat veškeré nezbytné důkazy a sehnat svědky, nebyla příliš dlouhá doba. Soud svolil, avšak v té samé době se k soudu přihlásil kdosi neznámý z Řecka, kdo rovněž podal žalobu na Gaia Verra za spáchání *crimen repetundarum* a vyžádal si na přípravu lhůtu 108 dní.⁹¹ Pokud by tedy Cicero využil své lhůty v maximálním stanoveném rozsahu, soud by nejprve projednal žalobu neznámého Achájce a teprve po jejím rozhodnutí (samozřejmě za předpokladu, že by Verres nebyl v prvním procesu odsouzen a poslán do vyhnanství) by přišel na řadu Cicero se svou žalobou. To by ale znamenalo, že by žaloba byla projednána až během Hortensiova konsulátu, čemuž se Cicero v zájmu jejího úspěchu nutně potřeboval vyhnout. To ale znamenalo, že nemohl využít celý jemu vyměřený čas k sehnání důkazů a sestavení žaloby. Právě to nás při zkoumání Verrova procesu vede k domnění, že žaloba onoho neznámého Achájce byla pravděpodobně součástí Verrovy a Hortensiovy procesní taktiky, a nutno uznat, že tento krok byl velmi obratný. Pokud by totiž neznámý Achájec svou žalobu skutečně podal ještě před Cicerem, znamenalo by to pro Verra velmi pravděpodobně předem zajištěné vítězství i ve při s Ciceronem. A v opačném případě tímto krokem alespoň zkrátili čas, který měl Cicero na přípravu sporu, což, jak pravděpodobně kalkulovali,

⁹⁰ BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 64

⁹¹ BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 28

mohlo mít za důsledek menší počet shromážděných důkazů a méně kvalitní žalobu.

Cicero nakonec ze stanovené lhůty 110 dní využil pouhých 50 dní a do Říma se vrátil již v květnu roku 70 př. n. l., proces však byl díky Verrově a Hortensiově snaze odložen na srpen toho roku.⁹² To znamenalo další komplikaci pro Cicera, jelikož se tím významně snížil počet dní, během kterých *quaestio de repetundis* zasedala. V zájmu urychlení celého procesu tedy Cicero zvolil velmi nezvyklou (byť ne zcela novou) procesní taktiku, kdy již na prvním jednání (*actio prima*) namísto obvyklého pouhého přednesení žaloby předvedl svědky (což bylo podle zvyklostí obvykle konáno až při druhém jednání) a v rámci přednesení žaloby tedy rovnou předvolával jednotlivé svědky a předkládal důkazy. Gaius Verres byl tedy Cicerem obžalován z těchto činů:

„Tvrším, že Gaius Verres se jednak mnohokrát provinil zneužitím úřední moci a krutostí vůči římským občanům a spojencům a bezbožným jednáním vůči bohům i lidem, jednak že odnesl ze Sicílie protizákonně čtyřicet milionů sesterciů.“⁹³

Na druhém jednání (*actio secunda*) Cicero přednesl celou žalobu a představil všechny svědky a důkazy, přičemž svou řeč rozdělil do pěti částí – o městské praetuře, v níž popisuje nejrůznější Verrovy zločiny z dob předcházejících jeho propraetuře na Sicílii, o sicilské praetuře, v níž popisuje řadu případů, v nichž Verres zneužil své pravomoci, o uměleckých dílech, v níž popisuje jednotlivé Verrovy krádeže uměleckých a náboženských předmětů na Sicílii, kterou dle Cicera zcela zbavil veškerých klenotů, a o tělesných trestech a popravách, v níž mimo jiné poukazuje i na případ Serviliův a Gaviův, kdy na Verrův příkaz byli bez soudu zabiti dva římsští občané, v případě Gavia i přes jeho snahu o užití práva provokace.⁹⁴

⁹² BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 28

⁹³ BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 75

⁹⁴ BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 452

Cicerova řeč byla natolik ohromující, že Verrův obhájce Hortensius odmítl odpovědět a poté doporučil Verrovi, aby raději dobrovolně odešel do vyhnanství. Ten tak učinil a odešel do Massilie, kam již předem poslal velkou část jmění, které si nakradl na Sicílii i v dalších provinciích.⁹⁵

Takto se tedy odehrál nejslavnější repetundární proces v římských dějinách, přičemž byl projednán podle *lex Cornelia de repetundis*. Corneliův zákon však nebyl poslední úpravou *crimen repetundarum*, tou byla *lex Iulia de repetundis*, jejímž rogátorem byl Gaius Iulius Caesar a který byl schválen v roce 59 př. n. l. Iuliův zákon již nikdy zrušen a je citován i v Justiniánských Digestech, které představují hlavní pramen poznání tohoto zákona. Kromě již výše uvedeného Marcianova fragmentu, obsahujícího základní definici *crimen repetundarum*, můžeme v Digestech nalézt následující fragmenty (avšak nelze zjistit, které byly platné již při vydání *lex Iulia de repetundis* a které vznikly až později během doby císařské):

„Podle tohoto zákona je možné žalovat dědice, ale pouze do roka od smrti osoby, která byla obviněna.“⁹⁶

Toto ustanovení pravděpodobně vzniklo až během doby císařské na základě konkrétního případu. Všimněme si zároveň, že je stanovena lhůta pouze jednoho roku od smrti obviněného. Tedy jsou dány dvě podmínky – v první řadě musel žalobce stihnout obvinít pachatele ještě před jeho smrtí a teprve pokud tak učinil, musel ještě stihnout podat žalobu do roka od smrti obviněného. Z toho vyplývá, že pokud dotyčný pachatel zemřel ještě před podáním žaloby, nebylo možné žalobu podat.

⁹⁵ CHISHOLM, H., *Encyclopaedia Britannica*, vol. 27 (11th ed.), “Gaius Verres“. Cambridge, Cambridge University Press, 1911, online:

https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Verres,_Gaius

⁹⁶ Dig. 48.11.2 (Scaev. 4 reg.): *Datur ex hac lege et in heredes actio intra annum dumtaxat a morte eius qui arguebatur.* (vlastní překlad)

„Podle *lex Iulia de repetundis* je odpovědný ten, který zastává jakýkoli úřad a přijme peníze za upravení rozsudku či rozhodnutí;“⁹⁷

„A také za to, že konal více nebo méně, než byl povinen konat při výkonu svého úřadu.“⁹⁸

Z tohoto ustanovení dovozujeme, že podle *lex Iulia de repetundis* bylo možné žalovat prakticky za jakékoli porušení povinností magistrátů. Z původního velmi specifického zločinu zneužití pravomoci správce provincie k získání osobního obohacení se tak stal univerzální zločin, který bylo možné spáchat i omisivně, tedy nekonáním, ač byl magistrát povinen konat.

„Soudci mohou být také stíháni podle tohoto zákona.“⁹⁹

Toto ustanovení bylo pravděpodobně obsaženo již v původní *lex Iulia de repetundis*, jelikož soudci, tedy vybraná skupina složená z *ordo senatorii*, *equites* a *tribuni aerarii*, která tvořila soudní porotu, byli v době vzniku zákona (a již několik desetiletí před tím) velmi často řešeným legislativním tématem (což dovozují z množství *leges iudicariae*, které byly v první polovině prvního století před naším letopočtem vydány), jelikož právě oni řešili mimo jiné i *crimen repetundarum*. Vzhledem k faktu, že *iudices* byli de facto úřední funkcí, je jejich odpovědnost dle *lex Iulia de repetundis* zcela logická.

„Podle stejného zákona jsou odpovědni ti, kteří obdrží peníze za svědectví či za odmítnutí svědčit.

(1) Tomu, kdo byl usvědčen podle tohoto zákona, je zakázáno svědčit, být soudcem či vznášet obžalobu ze zločinu.

⁹⁷ Dig. 48.11.3 (Macer 1 publ.): *Lege iulia repetundarum tenetur, qui, cum aliquam potestatem haberet, pecuniam ob iudicandum vel non iudicandum decernendumve acceperit.* (vlastní překlad)

⁹⁸ Dig. 48.11.4 (Venon. 3. publ. iudic.): *Vel quo magis aut minus quid ex officio suo faceret.* (vlastní překlad)

⁹⁹ Dig. 48.11.5, (Macer 1 publ.): *In comites quoque iudicum ex hac lege iudicium datur.* (vlastní překlad)

(2) Je stanoveno *lex Iulia de repetundis*: Nikdo nesmí přijmout peníze za naverbování či propuštění vojáka ze služby, stejně tak nesmí nikdo přijmout peníze za své stanovisko v senátu či na lidovém shromáždění, nebo za vznesení či nevznesení obžaloby; a magistráti se musejí všech druhů korupce, a nesmějí přijímat dary v hodnotě vyšší než sto *aurei* ročně.¹⁰⁰

Tento fragment je na rozdíl od předešlých fragmentů poměrně tematicky nejednotný, o to cennější je však jeho obsah. V první řadě je nutno upozornit na možnost žaloby podle *lex Iulia de repetundis* proti tomu, kdo by přijal peníze za podání či nepodání svědectví. Nejedná se však o podání nepravdivého, tedy křivého svědectví, pak by příslušela žaloba dle *lex Cornelia de falsis* (viz níže). O *crimen repetundarum* se tedy zjevně jednalo i v případě přijetí jakékoli odměny za pravdivé svědectví. Zároveň je stanoven další trest pro pachatele *crimen repetundarum*, a to v podobě zákazu býti svědkem, soudcem či žalobcem. To by se mohlo vzhledem k udílenému trestu vyhnanství či hrdelnímu trestu zdát redundantní, ovšem je nutné podotknout, že trest posláni do vyhnanství byl poměrně často odvoláván, tedy má i toto ustanovení svůj smysl. Co se týče poslední části fragmentu, pouze dále rozšiřuje skutkovou podstatu *crimen repetundarum* a zároveň stanoví magistrátům roční limit darů ve výši 100 aureů (přibližně 10 000 sesterciů). To by se mohlo zdát jako velká suma peněz, ovšem je třeba mít na paměti, že magistráti (alespoň velká většina z nich) pocházeli z nejzámožnějších římských rodin a že někteří římsští boháči měli majetky ve výši stamilionů sesterciů. Limit 100 aureů tedy skutečně mohl představovat určité omezení.

¹⁰⁰ Dig. 48.11.6, (Venon. 3 publ. iudic.): *Eadem lege tenentur, qui ob denuntiandum vel non denuntiandum testimonium pecuniam acceperint.*

(1) *Hac lege damnatus testimonium publice dicere aut iudex esse postulareve prohibetur.*

(2) *Lege iulia repetundarum cavetur, ne quis ob militem legendum mittendumve aes accipiat, neve quis ob sententiam in senatu consiliove publico dicendam pecuniam accipiat, vel ob accusandum vel non accusandum: utque urbani magistratus ob omni sorde se abstineant neve plus doni muneris in anno accipiant, quam quod sit aureorum centum.* (vlastní překlad)

„*Lex Iulia de repetundis* stanoví: Nikdo nesmí učinit jakoukoli pobídku (ve smyslu úplatku – pozn. autora) k vydání soudního či úředního rozhodnutí, či k ovlivnění názoru soudce či magistráta; nebo k zabránění soudce či magistráta vydat rozhodnutí; nebo k uvrhnutí jiného do vězení či do řetězů; nebo k vysvobození jiného z řetězů; či k usvědčení nebo osvobození jiného; či ke zvýšení částky stanovené rozsudkem; nebo k odsouzení jiného k hrdelnímu či peněžitému trestu či k zabránění takovému rozsudku.

(1) Je dáno, že zákon dovoluje všem, kteří nebyli jmenováni tímto zákonem, přijímat peníze od kohokoli bez jakéhokoli limitu; avšak ti, kteří byli vyjmenováni, nesmí přijímat od nikoho nic.

(2) Je také dáno: Žádná práce pro stát, která má být vykonána, nesmí být uznána za hotovou, ani žádné státní zásoby, které mají být rozděleny, nesmí být uznány za rozdělené, ani žádné budovy, které mají být opraveny, nesmějí být uznány za opravené, dokud nejsou vykonány, rozděleny či opraveny podle zákona.

(3) Osoby vinné z *crimen repetundarum* jsou souzeny podle tohoto zákona a jsou trestány vyhnanstvím či ještě tvrději (hrdelním trestem – pozn. autora), podle závažnosti zločinu, který spáchaly. Avšak co by mělo být uloženo, když přijmou peníze za zabití? Či pokud nepřijmou peníze, ale ve vzteku zabijí nevinného, nebo toho, koho neměly trestat? Musí jim být udělen hrdelní trest nebo *deportatio in insulam*, a vskutku jsou tak často trestáni.¹⁰¹

¹⁰¹ Dig. 48.11.7 (Macer 1 iudic. publ.): *Lex iulia de repetundis praecipit, ne quis ob iudicem arbitrumve dandum mutandum iubendumve ut iudicet: neve ob non dandum non mutandum non iubendum ut iudicet: neve ob hominem in vincula publica coiciendum vinciendum vincirive iubendum exve vinculis dimittendum: neve quis ob hominem condemnandum absolvendumve: neve ob litem aestimandam iudiciumve capitis pecuniaeve faciendum vel non faciendum aliquid acceperit.*

(1) *Apparet autem, quod lex ab exceptis quidem in infinitum capere permittit, ab his autem, qui hoc capite enumerantur, a nullo neque ullam quantitatem capere permittit.*

Crimen repetundarum byla dle tohoto fragmentu rozšířeno tak, že se již nejednalo o zločin, který by mohl spáchat pouze *magistratus*, nýbrž i kdokoli, kdo se snažil jeho rozhodnutí jakkoli ovlivnit či mu zabránit a za tím účelem usiloval o podplacení daného magistráta. Zároveň první část fragmentu velmi podrobně řeší rozličné způsoby ovlivňování soudu, což je rovněž trestný čin, který mohl spáchat kdokoli, nejen *magistratus*. Další část vhodně doplňuje předchozí fragment, když stanoví, že vyjmenované osoby (tedy magistráti, na něž zákon dopadá), nesmí od nikoho přijímat žádné peníze. Zmíněné dary tedy mohly být pouze věcné, nikoli peněžité. Důležité jsou rovněž i tresty, stanovené poslední částí fragmentu, kdy nejčastějším trestem bylo vyhnanství. Ovšem zároveň pro nejzávažnější případy *crimen repetundarum* je stanoven i hrdelní trest či *deportatio in insulam* (tedy přísnější forma vyhnanství, kdy si na rozdíl od vyhnanství nemůže odsouzenec zvolit místo svého exilu a je uvězněn na pustém ostrově), přičemž fragment zmiňuje zejména přijetí peněz za zabití či zabití jiného v hněvu. To se ovšem vztahuje pouze na zneužití pravomocí magistráta k usmrcení jiného, pokud by šlo o běžné zabití či nájemnou vraždu, pak by příslušel *lex Cornelia de sicariis et veneficis*.

„Pokud je cokoli darováno prokonsulovi či propraetorovi a je tím porušen *lex Iulia de repetundis*, není možné vydržet.

(2) *Illud quoque cavetur, ne in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publice dandum praebendum adprehendendum, sarta tecta tuenda, antequam perfecta probata praestita lege erunt.*

(3) *Hodie ex lege repetundarum extra ordinem puniuntur et plerumque vel exilio puniuntur vel etiam durius, prout admiserint. quid enim, si ob hominem necandum pecuniam acceperint? vel, licet non acceperint, calore tamen inducti interfecerint vel innocentem vel quem punire non debuerant? capite plecti debent vel certe in insulam deportari, ut plerique puniti sunt.* (vlastní překlad)

(1) Stejný zákon stanoví: Prodeje či nájmy za cenu vyšší nebo nižší než je spravedlivé, jsou proto neplatné, a vydržení je zakázáno pro nabyvatele i jeho dědice.¹⁰²

Tento fragment je pravděpodobně rovněž pozdějšího původu, než samotný zákon a reaguje na konkrétní případ. Je zde evidentní snaha zabránit obcházení zákona prostřednictvím vydržení.

„Ti, kteří za peníze opustí veřejný úřad, budou obviněni z *crimen repetundarum*.“¹⁰³

Poslední z fragmentů věnovaných repetundárnímu zločinu řeší možnost opuštění veřejného úřadu za úplatu. Toto ustanovení nedopadá pouze na volené funkce, nýbrž i například na funkce vzniklé jmenováním či obsazené losem (například soudci).

III.II.III. Crimen falsi

Jak je již uvedeno výše, s trestními procesy za křivé svědectví a se samotným zločinem křivého obvinění bylo možné se setkat již v době královské, zcela jistě pak v pátém století před naším letopočtem. Stále se však jednalo o samostatné zločiny, nespojené v rámci jednoho zákona. Padělání testamentárních listin bylo naopak vnímáno jako záležitost soukromého práva. Samotné *crimen falsi* nebylo nijak definováno ani kodifikováno a tento zločin, byť se s jeho jednotlivými součástmi v římském právu setkáváme, tak až do diktatury Lucia

¹⁰² Dig. 48.11.8 (Paul. 54 ad ed.): *Quod contra legem repetundarum proconsuli vel praetori donatum est, non poterit usu capi.*

(1) *Eadem lex venditiones locationes eius rei causa pluris minorisve factas irritas facit impeditque usucapionem, priusquam in potestatem eius, a quo profecta res sit, heredisve eius veniat.* (vlastní překlad)

¹⁰³ Dig. 48.11.9 (Papin. 15 resp.): *Qui munus publice mandatum accepta pecunia ruperunt, crimine repetundarum postulantur.* (vlastní překlad)

Cornelia Sully neexistoval, respektive o existenci předchozích zákonů, které by problematiku podvodu a padělání upravovaly, nemáme naprosto žádné záznamy. Zrodem *crimen falsi* tedy bylo přijetí *lex Cornelia testamentaria nummaria*, rovněž zvané *lex Cornelia de falsis*, v roce 81 př. n. l., jejímž rogátorem byl diktátor Lucius Cornelius Sulla, který jej přeložil v rámci svých reforem římského trestněprávního systému. Ať již vycházel z předchozí nedochované právní úpravy či vytvořil tento zákon zcela od základů, klíčový je jeho přínos římskému právu – poskytuje jasnou definici pojmu *falsum*, které definuje takto:

„Byla položena otázka, co je to podvod? Podvodem je, když někdo napodobuje rukopis jiného, opomene či vymaže cokoli z dokumentu či účetní knihy, když je přepisuje; podvodem však není, je-li špatně vypočtena částka či je špatně zanesena do účetních knih.“¹⁰⁴

Z uvedeného fragmentu by se mohlo zdát, že se *crimen falsi* vztahuje pouze na dokumenty a účetní knihy, tak tomu však není, jelikož *crimen falsi* se kromě falšování veřejných a soukromých dokumentů vztahuje například i na padělání mincí či křivé svědectví a obvinění. Zde se setkáváme z druhým zásadním přínosem *lex Cornelia testamentaria nummaria*, a to zahrnutím jednotlivých skutkových podstat pod *crimen falsi*:

- Padělání testamentárního dokumentu
- Padělání úředního dokumentu (to se však prokazatelně objevuje až v roce 16 n. l., tedy až za Principátu)
- Křivé svědectví a křivé obvinění
- Snížení hodnoty platné mince ořezem
- Soukromé a státem nepovolené zhotovování mincí, které mají platné mince napodobit
- Úmyslné používání falešných mincí
- Smísení zlatých prutů s méně hodnotnými kovy

¹⁰⁴ Dig. 48.10.23 (Paul. 1.s de poen. pagan.): *Quid sit falsum, quaeritur: et videtur id esse, si quis alienum chirographum imitetur aut libellum vel rationes intercidat vel describat, non qui alias in computatione vel in ratione mentitur.* (vlastní překlad)

- Další způsoby podvodu

Corneliův zákon samozřejmě neobsahuje takovéto rozřazení jednotlivých trestných činů řazených pod souhrnný pojem *crimen falsi*, s nimiž se můžeme v rámci dochovaných zdrojů (především pak iustiniánských Digest) setkat. Z tohoto výčtu je evidentní, že *lex Cornelia de falsis* je skutečně komplexním zákonem, jímž se Lucius Cornelius Sulla snažil obsáhnout všechny myslitelné druhy falšování a padělání, jimiž by Římská říše a její občané mohli být ohroženi. Kvalitu tohoto zákona potvrzuje i fakt, že nebyl nikdy derogován, byť byl v pozdějších letech mírně upravován. Zákon samozřejmě stanovil i trest za spáchání zločinu podvodu:

„Sankcí za padělání a podobný zločin (jakoby padělání) je vyhoštění a konfiskace veškerého majetku. Pokud se padělání dopustí otrok, musí být odsouzen k nejvyššímu trestu (tj. smrti).“¹⁰⁵

Vyhoštění byl trest využívaný převážně za dob republiky. V následujících staletích však v této oblasti docházelo ke značným změnám, což bude obsahem dalších kapitol. Oproti tomu konfiskace majetku, většinou celého, byla jako trest hojně využívána od schválení *lex Cornelia de falsis* až do doby justiniánské.

Budeme-li vycházet z iustiniánských Digest, které jsou obecně uznávány za nejkomplexnější zdroj informací o římském právu jako takovém, věnuje se *crimen falsi* především desátý titul čtyřicáté osmé knihy, v níž můžeme nalézt řadu fragmentů, z nichž lze při rozboru jednotlivých trestných činů vycházet. Další fragmenty můžeme nalézt například v prvním či třetím svazku Digest a rovněž také v Paulových Sentencích. Pro lepší přehlednost a systematičnost jsou jednotlivé trestné činy zahrnuté pod *crimen falsi* rozděleny do podkapitol podle své povahy.

¹⁰⁵ Dig. 48.10.1.13 (Marc.14 inst.): *Poena falsi vel quasi falsi deportatio est et omnium bonorum publicatio: et si servus eorum quid admiserit, ultimo supplicio adfici iubetur.* (vlastní překlad)

Padělení testamentárních dokumentů

Padělení testamentárních dokumentů, jak je již uvedeno výše, bylo jednou z nejstarších forem zločinu padělení, nicméně po značnou dobu se jednalo o záležitost soukromého práva. *Lex Cornelia testamentaria nummaria* ale falšování testamentárních dokumentů (či další činy, směřující ke zlovolnému ovlivnění poslední vůle) jednoznačně zahrnuje mezi zločiny podvodu a jako takové bylo i trestáno.

„Ten, kdo otevře (zapečetěnou) poslední vůli žijící osoby, vystavuje se trestu podle Corneliova zákona.“¹⁰⁶

„Kdo si podvodně závěť přivlastnil, skryl ji, zmocnil se jí násilím, vymazal ji či poškodil, vyměnil ji za jinou či ji odpečetil; a také každý, kdo falešnou závěť zhotovil, zapečetil, či ji veřejně vydával za pravou, bude potrestán podle Corneliova zákona.“¹⁰⁷

Jak vidíme, ochrana testamentárních listin se zdaleka nevztahovala pouze na jejich padělení, trestné bylo již pouhé násilné zmocnění se či otevření zapečetěné závěti - římské právo předpokládalo, že ten, kdo závěť otevře, tak činí s nekalými úmysly, což můžeme z pohledu platného práva označit za jasnou presumpci viny.

„Podle usnesení senátu se na trest podle Corneliova zákona vztahuje jednání toho, kdo při sepsání vojenského testamentu sobě připíše legát nebo fideikomis.“¹⁰⁸

¹⁰⁶ Dig. 48.10.1.5 (Marc. 14 inst.): *Is, qui aperuerit vivi testamentum, legis corneliae poena tenetur.* (vlastní překlad)

¹⁰⁷ Dig. 48.10.2 (Paul. 3 ad sab.): *Qui testamentum amoverit celaverit eripuerit deleverit interleverit subiecerit resignaverit quive testamentum falsum scripserit signaverit recitaverit dolo malo cuiusve dolo malo id factum erit, legis corneliae poena damnatur.* (vlastní překlad)

¹⁰⁸ Dig 48.10.1.7 (Marc. 14 inst.): *Ad testamenta militum senatus consultum pertinet, quo lege Cornelia tenentur, qui sibi legatum fideicommissumve adscripserint.* (vlastní překlad)

Pro pochopení nutnosti speciální ochrany vojenského testamentu je třeba si uvědomit, v jakých podmínkách a za jakým účelem byl vojenský testament uzavírán - při tvorbě *lex Cornelia testamentaria nummaria* byla drtivá většina příslušníků římských legií negramotná, negramotní byli dokonce i někteří centurioni (ačkoli v této hodnosti byla již za dob Gaia Iulia Caesara alespoň základní znalost písma vyžadována). Během raných dob Římské republiky bylo právě z důvodu negramotnosti vojáků možné vojenský testament poříditi i pouze ústní formou. Psaná forma byla nicméně používanější, a to především z hlediska větší přesnosti a dlouhodobého uchování předávaných informací. Pokud se tedy negramotní vojáci před bitvou či před nebezpečnou misí rozhodli vyhotovit vojenský testament, museli se plně spolehnout na některého ze svých gramotných spolubojovníků, přičemž někteří samozřejmě této role zneužili pro své osobní obohacení. To samozřejmě bylo z hlediska práva krajně nežádoucí, proto bylo takové chování přísně trestáno, a to i smrtí.

„Pokud ten, kdo podvodem ovlivnil dědictví ve svůj prospěch, zemře, může být jeho dědici tento majetek odebrán.“¹⁰⁹

„Je totiž stanoveno, že nečestně nabytý zisk může být vymáhán od dědiců, třebaže trestné činy zanikají; dědici bude odebráno to, co bylo předáno kvůli trestnému činu falšování...“¹¹⁰

„Senát prominul trest muži, jenž nabyl majetku díky padělané závěti. Ale protože tento čin byl spáchán jeho otcem a on o tom nevěděl a byl mladší 25 let, bylo mu dovoleno ujmout se majetku.“¹¹¹

¹⁰⁹ Dig. 48.10.4. (Ulp. 8 disp.): *Si quis, cum falso sibi legatum adscribi curasset, decesserit, id heredi quoque extorquendum est. inde divus quoque marcus, cum quidam a patre heres institutus codicillos intercidisset et decessisset, fisco tantum esse putavit vindicandum, quantum per codicillos erogari posset, id est usque ad dodrantem.* (vlastní překlad)

¹¹⁰ Dig. 3.6.5.pr (Ulp. 10 ad ed.): *In heredem autem competit in id quod ad eum pervenit. nam est constitutum turpia lucra heredibus quoque extorqueri, licet crimina extinguantur: ut puta ob falsum vel iudici ob gratiosam sententiam datum et heredi extorquebitur et si quid aliud scelere quaesitum.* (vlastní překlad)

K tomuto je nutno podotknout, že dědic podvodníka samozřejmě nebyl potrestán podle *lex Cornelia de falsis*, pokud ovšem o podvodu nevěděl. Jeho případná spoluvina (či její neexistence) ale neměla naprosto žádný vliv na odebrání neprávem získaného majetku, ten byl dědici padělatele odebrán až na výjimky, jako je ta, uvedená ve druhém fragmentu, vždy, což ostatně potvrzují tyto fragmenty:

„Kdokoli, kdo se, aniž by věděl, že závěť byla padělána, ujal majetku, přijal odkaz, či jakkoli jinak přijal dědictví, není ochráněn před žalobou na neplatnost závěti.“¹¹²

„Zničí-li někdo testament svého otce a jedná pak jako jeho zákonný dědic, jako by jeho otec zemřel bez závěti, a poté sám zemře, je zcela správné, že celý majetek jeho otce mu bude odebrán.“¹¹³

Nepotrestání padělatelova dědice je upraveno takto:

„Pokud kdokoli obviněný z podvodu zemře před podáním žaloby či vynesemím rozsudku, Corneliův zákon se nepoužije, jelikož co bylo nabyto zločinem, nebude dědici ponecháno.“¹¹⁴

Lex Cornelia testamentaria nummaria rovněž řešila řadu situací, kdy závěť sepsal namísto zůstavitele někdo jiný, což bylo obecně nepřípustné právě

¹¹¹ Dig. 48.10.5. (Iul. 86 dig.): *Senatus poenam remisit ei, qui legata a se testamento data codicillis sua manu scriptis ademerat, sed quia et iussu patris id fecerat et annorum viginti quinque erat: hereditatem quoque ei capere permissum est.* (vlastní překlad)

¹¹² Dig. 48.10.3 (Ulp. IV disp.): *Qui ignorans falsum esse testamentum vel hereditatem adiit vel legatum accepit vel quoquo modo adgnovit, falsum testamentum dicere non prohibetur.* (vlastní překlad)

¹¹³ Dig. 48.10.26 (Marc. 30 dig.): *Si quis patris sui testamentum aboleverit et, quasi intestatus decessisset, pro herede gesserit atque ita diem suum obierit: iustissime tota hereditas paterna heredi eius eripietur.* (vlastní překlad)

¹¹⁴ Dig. 48.10.12 (Papin. 13 resp.): *Cum falsi reus ante crimen illatum aut sententiam dictam vita decedit, cessante cornelia quod scelere quaesitum est heredi non relinquitur.* (vlastní překlad)

kvůli padělání závěti a musely tak být splněny určité náležitosti, aby byla závěť platná:

„Je rozdíl mezi sepsáním závěti synem, otrokem či cizincem; protože, pokud cizinec dohlédne, aby zůstavitel závěť podepsal a prohlásil: „Toto jsem nadiktoval a přečetl.“, trest nebude udělen a dědický nárok může být vznesen. V případě syna či otroka však k vyhnutí se trestu i platnosti dědického nároku postačí podpis.“¹¹⁵

Z výše uvedeného fragmentu vidíme, že římské právo upřednostňovalo, aby, pokud nebyl testament sepsán vlastnoručně, bylo její zhotovení svěřeno spíše synovi či otrokovi zůstavitele (v takovém případě zůstavitel nemusel potvrdit přečtení závěti), jelikož se zjevně předpokládalo, že osoby pod mocí zůstavitele by si nedovolily sepsat závěť v rozporu s jeho pokyny a příkazy.

Ani velmi podrobná právní úprava zločinu padělání testamentárních dokumentů však nemohla zabránit všem případům, neexistovala-li politická vůle ke stíhání pachatelů. O jednom takovém případě přináší svědectví Cicero:

„Jistí jedinci přivezli sebou z Řecka do Říma falešnou závěť, narokujíc si dědictví po zámožném Luciovi Minuciovi Basilovi. Aby byl jejich cíl snadněji dosažitelný, učinili spoludědici dva z nejvlivnějších mužů oněch dnů, Marka Crassa a Quinta Hortensia. Přestože tito muži měli podezření, že je závěť falešná, přesto, jelikož si nebyli vědomi žádné své osobní viny v dané věci, neodvrhli prokletý zisk zajištěný zločinem jiných. Co k tomu máme dále říci? Je tato omluva dostatečná ke zproštění viny? Nemyslím si to, přestože jsem jednoho z nich miloval, když ještě žil, a ke druhému nechovám nenávisť, nyní, když zemřel. Basilus totiž zamýšlel, aby jeho synovec Marcus Satrius nosil jeho jméno a zdědil jeho majetek (mám na mysli Satria, který je nyní patronem Picenských a Sabinů – jaké to ohavné stigma v těchto dobách!). A proto není správné, aby se dva z vůdčích

¹¹⁵ Dig. 48.10.1.8 (Marc. 14 inst.): *Inter filium et servum et extraneum testamentum scribentes hoc interest, quod in extraneo, si specialiter subscriptio facta est " quod illi dictavi et recognovi", poena cessat et capi potest, in filio vel servo vel generalis subscriptio sufficit et ad poenam evitandam et ad capiendum.* (vlastní překlad)

mužů Říma ujali majetku a Satriovi nezbylo ničeho kromě jména jeho strýce. Protože koná špatně ten, kdo neodvrhne nepravost, když k tomu má příležitost – jak vysvětluji v první knize – co bychom si měli myslet o muži, který se nejen nesnaží zabraňovat zlému, ale naopak mu pomáhá a navádí jej?¹¹⁶

Křivé obvinění a svědectví

„Trest podle Corneliova zákona se vztahuje na každého, kdo se zlým záměrem obstará falešného svědka či předloží falešné důkazy.

(1) Stejně tak každý, kdo dostane peníze či souhlasí s přijetím peněz za křivé svědectví či za spiknutí za účelem očernění nevinné osoby, bude potrestán podle zákona.

¹¹⁶ Cic. *de Off.* III.73 - 74: *L. Minuci Basili locupletis hominis falsum testamentum quidam e Graecia Romam attulerunt. Quod quo facilius obtinerent, scripserunt heredes secum M. Crassum et Q. Hortensium, homines eiusdem aetatis potentissimos. Qui cum illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullius essent conscii culpaе, alieni facinoris munusculum non repudiaverunt. Quid ergo? Satin est hoc, ut non deliquisse videantur? Mihi quidem non videtur, quamquam alterum vivum amavi, alterum non odi mortuum.*

Sed cum Basilius M. Satrium sororis filium nomen suum ferre voluisset eumque fecisset heredem (hunc dico patronum agri Piceni et Sabini; o turpe notam temporum [nomen illorum]!), non erat aequum principes civis rem habere, ad Satrium nihil praeter nomen pervenire. Etenim si is, qui non defendit iniuriam neque propulsat a suis, cum potest, iniuste facit, ut in primo libro disserui, qualis habendus est is, qui non modo non repellit, sed etiam adiuvat iniuriam? Mihi quidem etiam verae hereditates non honestae videntur, si sunt malitiosis blanditiis, officiorum non veritate, sed simulatione quaesitae. Atqui in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honestum videri solet. Falso; nam eadem utilitatis quae honestatis est regula. (vlastní překlad)

(2) Kromě toho každý, kdo obdrží peníze za zastrašení svědků či za odmítnutí svědectví, bude potrestán podle Corneliova zákona; a rovněž pak každý, kdo se pokusí zkorumpovat (podplatit) soudce či podnikne kroky k jeho zastrašení.¹¹⁷

„Ti, kteří podají (soudu – pozn. autora) vzájemně rozporné důkazy, budu odpovědní podle Corneliova zákona.

(1) Také bylo dáno, že ten, kdo podá falešné svědectví proti své vlastní pečeti (tedy v rámci svědectví sdělí informace rozporné s dokumentem, jehož pravost a správnost potvrdil svou vlastní pečeti – pozn. autora), bude potrestán pro podvod. Je-li někdo natolik nestoudný, že svědčí rozdílně ve prospěch dvou různých osob a jeho věrnost je dvojitá a nestálá, není jakýchkoli pochybností, že je odpovědný za zločin podvodu.¹¹⁸

„Trest podle Corneliova zákona bude uvalen na toho, kdo vědomě a podvodně zapečetí či nechá zapečetit jakýkoli dokument kromě závěti; stejně jako ten, kdo s podvodným záměrem přivede svědky, aby falešně svědčili, nebo ten, kdo vytváří falešné důkazy.¹¹⁹

¹¹⁷ Dig. 48.10.1 (Marc. 14 inst.): *Poena legis corneliae irrogatur ei, qui falsas testationes faciendas testimoniave falsa inspicienda dolo malo coiecerit.*

(1) *Item ob instruendam advocationem testimoniave pecuniam acceperit pactusve fuerit societatem coierit ad obligationem innocentium, ex senatus consulto coercetur.*

(2) *Sed et si quis ob renuntiandum remittendumve testimonium dicendum vel non dicendum pecuniam acceperit, poena legis corneliae adficitur. et qui iudicem corrupit corrumpendumve curaverit.* (vlastní překlad)

¹¹⁸ Dig. 48.10.27 (Mod. 8 reg.): *Eos, qui diversa inter se testimonia praebuerunt, quasi falsum fecerint, et praescriptio legis teneri pronuntiat.*

(1) *Et eum, qui contra signum suum falsum praebuit testimonium, poena falsi teneri pronuntiatum est. de impudentia eius, qui diversa duobus testimonia praebuit, cuius ita anceps fides vacillat, quod crimine falsi teneatur, nec dubitandum est.* (vlastní překlad)

¹¹⁹ Dig. 48.10.9.3 (Ulp. 8 de off. procons.): *Poena legis corneliae irrogatur ei, qui quid aliud quam in testamento sciens dolo malo falsum signaverit signarive curaverit, item qui falsas testationes faciendas testimoniave falsa invicem dicenda dolo malo coierint.* (vlastní překlad)

„Kdokoli, kdo navedl svědka (ke křivému svědectví – pozn. autora) ve sporu, v němž jde o peněžní zájmy, bude potrestán stejně jako ten, kdo obdržel peníze za zahájení sporu (podání obvinění – pozn. autora).“¹²⁰

„Stejně jako za padělání závěti budou potrestáni ti, kteří přijmou peníze za účelem zahájení sporu prostřednictvím právních prostředků či obstaráním svědků; či takto zapříčiní převod závazků či uzavření smluv; či se za takovým účelem spolčí; nebo přijmou jakákoli opatření, aby mohli uvedené uskutečnit.“¹²¹

Z rozsáhlosti uvedené úpravy zločinů křivého svědectví a křivého obvinění a její komplexnosti, kdy zjevně bylo usilováno o obsažení jakýchkoli možných nezákonných interakcí mezi žalobcem, žalovaným, svědkem a soudcem, lze soudit, že právě křivé svědectví a křivé obvinění muselo být již v Římské republice poměrně častým jevem (což podporuje i výše uvedený proces s Markem Volsciem Fictorem) a mohlo tak být jedním z důvodů pro vytvoření *lex Cornelia testamentaria nummaria*. Křivé svědectví a obvinění sice nebyly pro hospodářství Říma takovým ohrožením jako například padělání mincí, ovšem o to závažnější problém znamenaly v oblasti práva a důvěry ve fungování římského právního systému.

„Pokud někdo v důsledku podvodu vyřkne slova, kvůli nimž bude udělena svoboda v nepřítomnosti odpůrce a bude vynesena rozsudek ve prospěch svobody, domnívám se, že je třeba bez dalšího udělit žalobu z podvodu, neboť jednou vyneseny rozsudek ve prospěch svobody nemůže být odvolán.“¹²²

V uvedeném fragmentu se setkáváme s případem, kdy v důsledku křivého svědectví byl obžalovaný osvobozen (fragment tedy zjevně směřuje zejména

¹²⁰ Dig. 48.10.9.4 (Ulp. 8 de off. procons.): *Qui delatorem summisit in causa pecuniaria, eadem poena tenetur, qua tenentur hi qui ob instruendas lites pecuniam acceperunt.* (vlastní překlad)

¹²¹ Dig. 48.10.20 (Herm. 6 epit.): *Falsi poena coercentur et qui ad litem instruendam advocacione testibus pecuniam acceperunt, obligationem pactionem fecerunt, societatem inierunt, ut aliquid eorum fieret curaverunt.* (vlastní překlad)

¹²² Dig. 4.3.24 (Ulp. 11 ad ed.): *Si dolo acciderit eius, qui verba faciebat pro eo, qui de libertate contendebat, quo minus praesente adversario secundum libertatem pronuntietur, puto statim de dolo dandam in eum actionem, quia semel pro libertate dictam sententiam retractari non oportet.* (vlastní překlad)

k trestním procesům). Pokud se tak stalo, nemůže již být tento rozsudek přehodnocen (tedy změněn v neprospěch obžalovaného), pokud bude křivě svědectví odhaleno. To nám ukazuje na určitou úroveň právní jistoty, zakotvenou v římském právu.

Padělání mincí

„Podle Corneliova zákona bude každý, kdo přidává jakékoli kovy ke zlatu či kdo vyrábí stříbrné mince, potrestán za padělání.

(1) Stejně bud potrestán každý, kdo mohl těmto věcem zabránit, ale neučinil tak.

(2) Stejným zákonem je dáno, že nikdo nesmí používat mince z olova či jakéhokoli jiného (obyčejného) kovu.“¹²³

„Pokud kdokoli poškrábe/odře zlaté mince (toto je třeba chápat jako cílené znehodnocování mincí, nikoli náhodné odření mince – pozn. autora) či je vyrábí, bude, pokud je svobodný, dán divokým zvířatům; pokud je otrokem, musí podstoupit nejvyšší trest.“¹²⁴

„Ten, kdo měl záměr padělat peníze, ale nedokončil je, bude osvobozen, pokud se prokáže jeho opravdové pokání a náprava.“¹²⁵

¹²³ Dig. 48.10.9. (Ulp. 8 de off. procons.): *Lege cornelia cavetur, ut, qui in aurum vitii quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flaverit, falsi crimine teneri.*

(1) *Eadem poena adfcitur etiam is qui, cum prohibere tale quid posset, non prohibuit.*

(2) *Eadem lege exprimitur, ne quis nummos stagneos plumbeos emere vendere dolo malo vellet.*
(vlastní překlad)

¹²⁴ Dig. 48.10.8. (Ulp. 7 de off. procons.): *Quicumque nummos aureos partim raserint, partim tinxerint vel finxerint: si quidem liberi sunt, ad bestias dari, si servi, summo supplicio adfici debent.* (vlastní překlad)

¹²⁵ Dig 48.10.19.pr (Paul. 5 sent.): *Qui falsam monetam percusserint, si id totum formare noluerunt, suffragio iustae paenitentiae absolvuntur.* (vlastní překlad)

Ochranu podle *lex Cornelia de falsis* nepoživaly pouze mince, nýbrž i zlaté pruty, jelikož i ty byly používány jako platidlo. Zajímavým úkazem zde je potrestání za padělání i toho, kdo o padělání mincí pouze věděl a nezabránil mu, s čímž se u žádného jiného trestného činu podle *lex Cornelia de falsis* nesetkáme. Další zajímavostí je to, že Římané takto nechránili pouze své mince, nýbrž jakékoli mince, s nimiž bylo na území Římské říše obchodováno, což lze de facto označit za první mezinárodněprávní ochranu platidel proti padělání.¹²⁶

Co se týče uvedených trestů za znehodnocování či výrobu mincí, předhození divokým zvířatům lze chápat jako trest maximální, udělovaný pouze v těch nejhorších případech, kdy padělatel zhotovil či znehodnotil větší množství mincí. Ve výše uvedeném fragmentu toto sice není explicitně uvedeno, avšak vzhledem ke druhé části fragmentu, jež výslovně stanoví trest smrti pro otroky (ať již spáchají zločin padělání v jakékoli míře), se domníváme, že je trest pro svobodné, tedy předhození divokým zvířatům, myšlen jako trest nejvyšší.

Na rozdíl od středověké i dnešní právní úpravy podle římského práva nebylo trestným činem vlastnictví nástrojů, s nimiž by bylo možné mince padělat (přičemž ve středověku se za vlastnictví těchto nástrojů ukládal hrdelní trest). Dokonce, jak vidíme ve výše citovaném fragmentu, pokud někdo své padělatelské dílo nedokončil, mohl mu být v případě pokání a nápravy (pravděpodobně finančního charakteru) jeho čin odpuštěn.

Další zločiny podvodu

„Slavnostní použití falešného jména je trestáno jako padělání.

(1) Advokátu, který byl na dobu deseti let degradován z pozice decuriona za to, že při projednávání věci přečetl zfalšovaný dokument, může být po uplynutí deseti let navrácena jeho hodnost, pokud daný dokument nevytvořil (či nebyl

¹²⁶ BÍSEK, J., *Trestněprávní ochrana mincí v antickém právu římském*. in Numismatické listy, 1951, vol. 6, s. 105

organizátorem podvodu). Stejně tak může plebej, pokud byl ze stejné příčiny poslán do dočasného vyhnanství, zastávat po svém návratu úřad decuriona.¹²⁷

Slavnostním použitím jména v římském právu rozumíme použití takové, z něhož pramení práva a povinnosti. Římskoprávní úprava je tedy velmi podobná té dnešní, jelikož i z pohledu platného práva by se jednalo o podvodné jednání.

Decurion byla v Římské říši hodnost jak vojenská (velitel podpůrné jízdní jednotky), tak i politicko-úřední. Je zřejmé, že tento fragment nepojednává o hodnosti vojenské, nýbrž právě o civilním úřadu decuriona, což byli de facto členové městských zastupitelstev, tedy lokální politici, kteří měli za úkol mimo jiné i vybírat daně a posílat je správci provincie.¹²⁸ Decurion, který byl spolupachatelem podvodu, tak mohl být na dobu deseti let degradován, nicméně, jak uvádí fragment, po uplynutí těchto deseti let mu mohla být jeho hodnost navrácena. To bylo zapříčiněno pravděpodobně skutečností, že v provinciích byl nedostatek osob, vzdělaných v oblasti práva, které by úřad decuriona mohly zastávat, takže ze strany státu nebylo žádoucí zakázat provinilcům působení v tomto úřadu doživotně.

„Ten, kdo se vydává za vojáka, či využívá vyznamenání, na něž nemá nárok, či cestuje s falešným povolením, bude potrestán podle závažnosti svého činu podle zákona.“¹²⁹

¹²⁷ Dig. 48.10.13. (Papin. 15 resp.): *Falsi nominis vel cognominis adseveratio poena falsi coercetur.*

(1) *Ordine decurionum decem annis advocatum motum, qui falsum instrumentum cognoscente praeside recitavit, post finem temporis dignitatem respondi recipere, quoniam in corneliam falso recitato, non facto non incidit. eadem ratione plebeium ob eandem causam exilio temporario punitum decurionem post reditum recte creari.* (vlastní překlad)

¹²⁸ Livius.org, *Articles on ancient history: Decuriones*, online, cit. 23. 5. 2017, <http://www.livius.org/articles/concept/decuriones/>?

¹²⁹ Dig. 48.10.27.2. (Mod. 8 reg.): *Qui se pro milite gessit vel illicitis insignibus usus est vel falso diplomate vias commeavit, pro admissi qualitate gravissime puniendus est.* (vlastní překlad)

Rovněž zde je pro plné porozumění třeba blíže vysvětlit speciální postavení vojáků a oficiálních posílů v Římské říši. Pokud voják či posel cestoval říší, měla hospodářství a cestovní stanice povinnost pohostit jej a vyměnit mu koně. To samozřejmě lákalo různé pochybné existence, aby se za výše jmenované vydávaly, což bylo v rozporu se zájmy Říma - ten potřeboval, aby obyvatelstvo bylo vojákům a posílům nakloněno a spolupracovalo s nimi.

„Ten, jenž vytvoří falešnou pečeť, nese odpovědnost podle Corneliova zákona.“¹³⁰

Pečeť byla vnímána jako jednoznačný identifikátor původu a originality listiny, proto bylo její zfalšování vnímáno stejně, jako například padělání úřední či soukromé listiny.

„Pokud dlužník stanoví u závazku starší datum uzavření smlouvy, je zde podklad pro žalobu ze zločinu podvodu.“¹³¹

Cílem tohoto ustanovení bylo zjevně zabránit v rámci obligačních vztahů dlužníkům, aby pomocí udání staršího data uzavření smlouvy mohli namítat promlčení a nemuseli tak plnit své závazky.

„Ten, kdo lživě tvrdí, že předal dokumenty, které mu byly svěřeny, protistraně (odpůrci), může být stíhán pro podvod.“¹³²

Tímto fragmentem se opět vracíme zpět k podvodům týkajícím se dokumentů, a to jak soukromých, tak i veřejných, přičemž podle jeho znění přísluší žaloba pro podvod i tehdy, prohlásí-li ten, kterému byly dokumenty svěřeny, že je doručil, ačkoli tomu tak nebylo.

¹³⁰ Dig. 48.10.30.pr (Mod. 12 pand.): *Lege cornelia testamentaria obligatur, qui signum adulterinum fecerit sculpserit.* (vlastní překlad)

¹³¹ Dig. 48.10.28 (Mod. 4 resp.): *Si, a debitore praelato die, pignoris obligatio mentiatur, falsi crimini locus est.* (vlastní překlad)

¹³² Dig. 48.10.1.6 (Marc. 14 inst.): *Is, qui deposita instrumenta apud alium ab eo prodita esse adversariis suis dicit, accusare eum falsi potest.* (vlastní překlad)

III.II.IV. Peculatus

Posledním ze zločinů, které jsou předmětem této práce, jejichž existenci je prokazatelně možné doložit již během trvání Římské republiky, je *peculatus*, neboli zločin krádeže veřejného či posvátného majetku (dále jen „zločin krádeže veřejného majetku“). Prvním doloženým záznamem o tomto zločinu je již výše uvedený proces s Marcem Furiem Camillem, římským vojevůdcem, který odešel vyhnanství a byl odsouzen k pokutě patnácti tisíc assů za to, že si ponechal část válečné kořisti, tedy majetku, který měl podle práva a zvyků připadnout státu. Marcus Furius Camillus však nebyl ani zdaleka jediným vojevůdcem, který si ponechal válečnou kořist, patřící po právu římskému státu. Kromě již uvedeného procesu s Quintem Serviliem Caepiem starším, který zcizil legendární toloské zlato, se v historických záznamech setkáváme například s procesem s mnoha obviněnými ze zločinu krádeže veřejného majetku v roce 182 př. n. l., k čemuž Livius uvádí toto:

„Se smrtí Africanovou (tím je myšlen Publius Cornelius Scipio Africanus maior – pozn. autora) opovážlivost jeho nepřítel vzrostla. Nejpřednějším z nich byl Marcus Porcius Cato, který ještě za Scipiova života neustále snižoval jeho velikost, a bylo známo, že právě na jeho popud na něj ještě za jeho života zaútočili Petilliové. Po jeho smrti přednesli lidovému shromáždění následující návrh: „Dotkl se peněz, které byly sebrány a zkonfiskovány Antiochovi a jeho poddaným; je vaší vůlí, Quirité, aby se, vzhledem k tomu, že taková suma peněz nebyla předána státu, městský praetor Servius Sulpicius poradil se senátem, který ze zvolených praetorů by měl být pověřen prošetřením dané věci?“ Dva z rodu Mummiů, Quintus a Lucius, vetovali tento návrh; soudili, že pokud nebyly peníze předány státu, je správné a řádné, aby senát řídil vyšetřování, tak jako tomu bylo vždy předtím. Petilliové na to prohlásili, že Scipiové despoticky vládnu senátu. Lucius Furius Purporio, muž zastávající úřad konsula, jeden z deseti vyšetřovatelů, soudil, že by vyšetřování mělo zajít dále. Ve snaze o poškození svého rivala Gnaea Manlia navrhl, že by neměla být vyšetřována pouze krádež peněz vybraných od Antiocha, nýbrž vše, co bylo sebráno i dalším králům a národům. Lucius Scipio, který zjevně mluvil spíše na svou obhajobu nežli proti

návrhu samotnému, vystoupil coby oponent. Silně protestoval, aby tyto otázky byly vzneseny po smrti jeho bratra Publia Africana, ze všech mužů nejodvážnějšího a hodného následování. Nejenže nebyl veřejně veleben, když zemřel, nyní ještě proti němu mají být vznesena obvinění. Dokonce i Kartaginským stačilo pouhé zapuzení Hannibala; Římanům nestačila Africanova smrt, chtějí ještě nad jeho hrobem roztrhat a zničit jeho pověst, a dalším projevem své zloby chtějí zničit i jeho bratra. Marcus Cato návrh podpořil; jeho řeč „O penězích krále Antiocha“ stále existuje. Taková podpora vlivných mužů odradila Quinta i Lucia Mummia od oponování návrhu, a tak ihned poté, co stáhli své veto, návrh byl shromážděním jednohlasně schválen.“¹³³

¹³³ Liv. XXXVIII.54: *Morte Africani creuere inimicorum animi, quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui uiuo quoque eo adlatrare magnitudinem eius solitus erat. Hoc auctore existimantur Petillii et uiuo Africano rem ingressi et mortuo rogationem promulgasse. Fuit autem rogatio talis: 'uelitis iubeatis, Quirites, quae pecunia capta ablata coacta ab rege Antiocho est quique sub imperio eius fuerunt, quod eius in publicum relatum non est, uti de ea re Ser. Sulpicius praetor urbanus ad senatum referat, quem eam rem uelit senatus quaerere de iis, qui praetores nunc sunt.'* Huic rogationi primo Q. Et L. Mummii intercedebant, senatum quaerere de pecunia non relata in publicum, ita ut antea semper factum esset, aequum censebant. Petillii nobilitatem et regnum in senatu Scipionum accusabant. L. Furius Purpureo consularis, qui in decem legatis in Asia fuerat, latius rogandum censebat, non quae ab Antiocho modo pecuniae captae forent, sed quae ab aliis regibus gentibusque, Cn. Manlium inimicum incessens. Et L. Scipio, quem magis pro se quam aduersus legem dicturum apparebat, dissuasor processit. Is morte P. Africani fratris, uiri omnium fortissimi clarissimique, eam exortam rogationem est conquestus; parum enim fuisse non laudari pro Rostris P. Africanum post mortem, nisi etiam accusaretur; et Carthaginenses exilio Hannibalis contentos esse, populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis exsatiari, nisi et ipsius fama sepulti laceretur et frater insuper, accessio inuidiae, mactetur. M. Cato suasit rogationem—exstat oratio eius de pecunia regis Antiochi—et Mummios tribunos auctoritate deterruit, ne aduersarentur rogationi. Remittentibus ergo his intercessionem omnes tribus uti rogassent iusserunt. (vlastní překlad)

„Servius Sulpicius se poté poradil se senátem, kdo by měl být pověřen vyšetřováním, a shodli se na Quintovi Terentiovi Culleovi. Jsou zde tací, kteří píší, že tento praetor byl tak pevně spjat s rodinou Corneliů, že na pohřbu (tím je myšlen pohřeb Publia Cornelia Scipia maiora – pozn. autora) šel před márami v čapce svobody jako by šel v triumfálním procesí, a u Porta Capena rozdával víno slazené medem těm, kteří následovali tělo, protože byl mezi dalšími osvobozen Scipiem v Africe ze zajetí. Jiní naopak uvádějí, že byl rodině Scipiů nepřátelský; toto tvrzení je podporováno skutečností, že byl vybrán Scipiovými nepřáteli, aby vedl vyšetřování. Ať byl zaujatý ve prospěch či v neprospěch obviněného, Lucius Scipio byl nakonec postaven před soud. Rovněž byla praetorovi k prošetření dána jména vojenských velitelů Lucia Scipia, Aula Hostilia Cata a Lucia Hostilia Cata, a stejně tak i jméno jeho kvestora, Gaia Furia Aculea. A protože celý jeho štáb působil, že s ním byl spojen ve zločinu krádeže veřejného majetku, jeho dva sekretáři a jeho osobní sluha byli rovněž obviněni. Lucius Hostilius, sekretáři i osobní sluha byli osvobozeni ještě před samotným začátkem procesu. On (Lucius Scipio), společně s Aulem Hostiliem a Gaiem Furiem, byli shledáni vinnými – Scipio z krádeže veřejného majetku ve výši šesti tisíc liber zlata a čtyř set osmdesáti liber stříbra, o něž připravil státní pokladnu; a Hostilius byl odsouzen za krádež osmdesáti liber zlata a čtyř set tří liber stříbra; kvestor byl shledán vinným z krádeže sto třiceti liber zlata a dvou set liber stříbra. Toto jsou čísla, která dle mého zjištění zaznamenal Antias. V případě Lucia Scipia se domnívám, že by uvedená čísla měla být považována za chybu písaře, spíše než za lživé tvrzení autorovo, jelikož váha stříbra byla se vši pravděpodobností větší než váha zlata a pokuta tak namísto dvou milionů čtyř set tisíc sesterciů měla činit čtyři sta tisíc sesterciů, především proto, že na takovou výši byla již dříve vyčíslena suma, jež měl Publius Scipio odevzdat senátu. Je také zaznamenáno, že řekl svému bratru Luciovi, aby donesl jeho účetní knihy, a poté je před očima senátu roztrhal vlastníma rukama a rozhořčeně protestoval proti tomu, aby senát na něm vyžadoval čtyři sta tisíc sesterciů poté, co již do státní pokladny odvedl dva miliony.“¹³⁴

¹³⁴ Liv. XXXVIII.55: *Ser. Sulpicio deinde referente, quem rogatione Petillia quaerere uellent, Q.*

Byť se tedy v procesu s Luciem Scipionem nejednalo ani zdaleka o tolik peněz jako v případě o téměř osmdesát let mladšího procesu s Quintem Serviliem Caepiem starším, přesto se jedná o jeden z nejrozsáhlejších zaznamenaných procesů s pachateli krádeže veřejného majetku v Římské republice. Není však známo, že by již v době konání procesu s Marcem Camillem Furiem v roce 387 př. n. l., s Luciem Scipionem v roce 182 př. n. l., ba s Quintem Serviliem v roce 102 př. n. l., byl *peculatus* upraven nějakým zákonem. Pravděpodobně tedy žádný *lex de peculatu* neexistoval a krádež veřejného majetku tak byla vnímána jako obecný zločin proti republice bez nutnosti přesnějšího vymezení. I přes absenci zákonné úpravy však můžeme spatřit jistý posun ve vnímání a trestání

Terentium Culleonem patres iusserunt. Ad hunc praetorem, adeo amicum Corneliae familiae, ut, qui Romae mortuum elatumque P. Scipionem—est enim ea quoque fama—tradunt, pilleatum, sicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum isse memoriae prodiderint, et ad Portam Capenam mulsum prosecutis funus dedisse, quod ab eo inter alios captiuos in Africa ex hostibus receptus esset, aut adeo inimicum eundem, ut propter insignem similitudinem ab ea factione, quae adversa Scipionibus erat, delectus sit potissimum ad quaestionem exercendam—; ceterum ad hunc nimis aequum aut iniquum praetorem reus extemplo factus L. Scipio. Simul et delata et recepta nomina legatorum eius, A. Et L. Hostiliorum Catonum, et C. Furius Aculeonis quaestoris et, ut omnia contacta societate peculatus uiderentur, scribae quoque duo et accensus. L. Hostilius et scribae et accensus, priusquam de Scipione iudicium fieret, absoluti sunt, Scipio et A. Hostilius legatus et C. Furius damnati: quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem sex milia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse, quam in aerarium retulerit, A. Hostilium octoginta pondo auri, argenti quadringenta tria, Furius quaestorem auri pondo centum triginta, argenti ducenta. Has ego summas auri et argenti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidem librarii mendum quam mendacium scriptoris esse in summa auri atque argenti; similis enim ueri est argenti quam auri maius pondus fuisse, et potius quadragiens quam ducentiens quadragiens litem aestimatam, eo magis, quod tantae summae rationem etiam ab ipso P. Scipione requisitam esse in senatu tradunt, librumque rationis eius cum Lucium fratrem adferre iussisset, inspectante senatu suis ipsum manibus concerpsisse indignantem, quod, cum bis milliens in aerarium intulisset, quadragiens ratio ab se posceretur. Ab eadem fiducia animi, cum quaestores pecuniam ex aerario contra legem promere non auderent, poposcisse clauis et se aperturum aerarium dixisse, qui, ut clauderetur, effecisset. (vlastní překlad)

tohoto zločinu – Markovi Camillovi i Luciovi Scipiovi byl udělen pouze peněžitý trest ve výši ukradené částky (Marcus Camillus odešel do vyhnanství dobrovolně, o vyhnanství Lucia Scipia se žádné prameny nezmiňují), nejednalo se tedy ani tak o trest, jako spíše o náhradu škody způsobené státu. Oproti tomu Quintus Servilius Caepio starší byl odsouzen nejen k pokutě, nýbrž i ke ztrátě občanství a byl mu udělen interdikt ohně a vody.

Prvním doloženým zákonem, který zločin krádeže veřejného majetku upravoval, byl *lex Cornelia de peculatu* z roku 81 př. n. l., jehož rogátorem byl diktátor Lucius Cornelius Sulla. Peculatus samotný je definován takto:

„Labeo ve třicáté osmé knize své poslední práce definuje *peculatus* jako krádež veřejného či posvátného majetku, neučiněnou tím, kdo byl pověřen jejich dozorem; a proto nemůže spáchat *peculatus* strážce chrámu, kterému byl majetek tohoto druhu svěřen.“¹³⁵

Byť byla výše uvedená definice zformulována právníkem Labeem, který působil až v prvním století po Kristu za vlády Octaviana Augusta, lze se domnívat, že tato základní definice byla aplikovatelná i na *peculatus* podle *lex Cornelia de peculatu*. O samotné právní úpravě zločinu krádeže veřejného majetku podle Corneliova zákona toho více nevíme, jelikož přesné znění Corneliova zákona se nedochovalo a, na rozdíl od výše uvedených *lex Cornelia de falsis* a *lex Iulia de repetundis*, které obě vznikly ještě za trvání Římské republiky, Iustinianáská Digesta citují ve fragmentech věnovaných zločinu krádeže veřejného majetku pouze *lex Iulia de peculatu et sacrilegiis*, který však již svým vznikem spadá do doby císařské, a z toho důvodu je zkoumán v následující kapitole. Díky jednomu z fragmentů však známe trest, který byl na základě Corneliova zákona za zločin krádeže veřejného majetku ukládán:

„Trestem za zločin krádeže veřejného majetku byl původně interdikt vody a ohně, což je nyní nahrazeno vyhnanstvím na ostrově. Dále pak platí, že kdokoli

¹³⁵ Dig. 48.13.11.2 (Paul. 1.s de iud. publ.): *Labeo libro trigensimo octavo posteriorum peculatum definit pecuniae publicae aut sacrae furtum non ab eo factum, cuius periculo fuit, et ideo aedituum in his, quae ei tradita sunt, peculatum nonmittere.* (vlastní překlad)

odsouzený za tento zločin neztratí pouze všechna svá práva, nýbrž i všechny majetek.¹³⁶

Podle tohoto fragmentu tedy trestem za krádež veřejného majetku v době pozdní republiky byl interdikt vody a ohně a ztráta práv a majetku. Porovnáme-li stanovený trest s trestem vyhnanství a ztráty majetku, který za krádež veřejného majetku v roce 103 př. n. l. obdržel Quintus Servilius Caepio starší (který byl navíc kromě zločinu krádeže veřejného majetku odsouzen rovněž i za ztrátu velké části římské armády), je zjevné, že Sulla při tvorbě nové právní úpravy v *lex Cornelia de peculatu* stanovený trest značně zpřísnil.

¹³⁶ Dig. 48.13.3 (Ulp. 1 de ad.): *Peculatus poena aquae et ignis interdictionem, in quam hodie successit deportatio, continet. Porro qui in eum statum deducitur, sicut omnia pristina iura, ita et bona amittit.* (vlastní překlad)

IV. Císařství

IV.I. Změny trestního procesu v Principátu a Dominátu

Stejně jako nelze jednoznačně určit přesné datum či rok přeměny Římské republiky v císařství, nelze jednoznačně určit ani přesné datum vzniku nového typu trestního procesu, který během Principátu získával na čím dál větší důležitosti, aby se následně za Dominátu stal jediným užívaným druhem trestního procesu. Jedná se o *cognitio extra ordinem*, tedy mimořádné řízení, které spočívalo v absolutní soudní pravomoci císaře, který tak mohl v rámci jedné instance bez možnosti odvolání rozhodovat o jakýchkoli trestných činech. Císař však mohl své pravomoci delegovat na magistráty, což vedlo k postupnému zakotvení dvojinstančnosti mimořádného řízení, jelikož od rozhodnutí magistráta bylo možné (nebylo-li výslovně stanoveno jinak) odvolat se k císaři. Institut odvolání (*appellatio*) tak zcela nahradil právo provokace, které hrálo důležitou roli v trestním procesu v dobách republiky. V provinciích byla soudní pravomoc delegována na jejich správce, kteří se tím stali v rámci dané provincie nejvýše postavenou osobou nejen z pohledu státní správy, nýbrž i soudního systému. Zavedení mimořádného řízení však nebylo jedinou změnou trestního procesu, který sebou Principát přinesl. Stále existoval systém stálých soudních porot, vytvořený na sklonku Římské republiky, který zůstal zachován, ba dokonce byl prostřednictvím *lex Iulia iudiciorum publicorum* rozšířen počet soudců na tři tisíce z původních devíti set.¹³⁷ Procesy s podvodníky a padělateli tak byli stále řešeny soudní porotou pro zločin podvodu. Oproti tomu pravomoc soudit repetundárních zločinů byla dána do rukou senátu, což je podrobněji rozebráno v podkapitole věnované repetundárním zločinům. Ve druhé a třetím století po Kristu však dochází k postupnému rozšiřování působnosti magistrátů coby zástupců císaře v mimořádném řízení a úměrně tomuto rozšiřování klesá význam soudních porot.¹³⁸

¹³⁷ SANTALUCIA, B., *Altri studi di diritto penale romano*. CEDAM, 2010, s. 65 – 67, ISBN: 97788813281397

¹³⁸ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha – C. H. Beck, 1995, s. 332 - 334, ISBN: 80-7179-031-1

Zásadní změnu trestního procesu v podobě mimořádného řízení rovněž představovalo opuštění akuzačního typu trestního procesu a zavedení inkvizičního procesu. Jak však bude ukázáno na rozboru jednotlivých fragmentů a konstitucí v následujících kapitolách, v mnoha případech bude stále nezbytné formální obvinění pachatele, které muselo být v písemné formě a muselo být podloženo řádnými důkazy (v opačném případě mohl být ten, kdo vznesl obvinění i potrestán – viz níže), určité prvky akuzačního procesu tedy zůstávají. O inkviziční proces se jednalo v případě, kdy chybělo obvinění ze strany jiného občana (či jiné osoby) a celá záležitost byla řešena pouze mezi příslušnými magistráty a obviněným.

Začátkem Dominátu dochází k definitivnímu převládnutí mimořádného řízení, které se stává jediným typem trestního řízení. Dvojinstančnost trestního řízení je zachována, ovšem ne vždy je nyní druhým stupněm císař, což souvisí zejména se správní reformou Římské říše, kterou provedl císař Diocletianus. Na základě této reformy byla Římská říše rozčleněna na dvanáct diecézí, v čele každé z nich stál správce diecéze, *vicarius*.¹³⁹ Správcům diecézí byli formálně podřízeni správci provincií. V případě odvolání se proti rozhodnutí správce provincie či římského prefekta tedy ve druhém stupni rozhodoval správce příslušné diecéze. Pouze pokud správce diecéze rozhodoval v prvním stupni, bylo možné odvolat se k samotnému císaři.¹⁴⁰

Kromě definitivního převládnutí *cognitia extra ordinem* se během Dominátu setkáváme s řadou dalších procesněprávních novinek. Například v roce 322 dal císař Constantinus I. na oslavu narození dítěte svého syna Crispa milost všem zločincům kromě kouzelníků, vrahů a cizoložníků.¹⁴¹

Křesťanství a především zvětšování rozdílů mezi urozenými, *honestiores*, a neurozenými, *humiliores*, vedlo, kromě diferenciací trestů, jež se objevuje již za dob Principátu a které se autor podrobněji věnuje u rozboru jednotlivých zločinů níže, i k dalšímu zvýhodňování urozených, a to například v oblasti výslechů. Od

¹³⁹ REES, R., *Diocletian and the Tetrarchy*. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2004, s. 25, ISBN: 07748616616

¹⁴⁰ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha – C. H. Beck, 1995, s. 332 - 334, ISBN: 80-7179-031-1

¹⁴¹ Codex Th. 9.38.1

roku 369 n. l. totiž bylo v rámci výslechu zakázáno mučení osob v císařských službách a urozených bez konzultace a souhlasu císaře (s výjimkou vyšetřování zločinu velezrady)¹⁴², roku 376 n. l. bylo zcela zakázáno podrobovat mučení dekuriony a výběrčí daní, nejvýše postavení dekurioni navíc nesměli být ani bičováni (u ostatních záleželo na uvážení soudce).¹⁴³ Od roku 377 n. l. nebylo možné mučit senátory.¹⁴⁴

Křesťanský Řím rovněž přejal původně římský zvyk neprojednávání trestních procesů během nejruznějších svátků. Například během svátků velikonočních v trvání čtyřiceti dní bylo od roku 380 n. l. přikázáno odložit všechny trestní procesy.¹⁴⁵

Dominát rovněž přináší povinnost žalobce předložit důkazy soudu nejpozději do roka ode dne podání obvinění, a pokud tak žalobce neučinil, mohl být soudem potrestán:

„Císaři Valentinianus, Theodosius a Arcadius Augustus k Desideriovi, vicariovi.

Pokud žalobce, který obžaluje jiného ze zločinu, bude déle než rok odkládat vyšetřování obviněného nebo, což je ještě vzpurnější jednání, se opomene poslední den v roce dostavit (k soudu – pozn. autora), zakusí osten spravedlivého zákona uvalením pokuty ve výši jedné čtvrtiny celého jeho jmění. Bezectnost, kterou stanoví prastaré zákony, jej samozřejmě očekává též.

Dáno čtvrtý den před červencovými idami v Trevíru, během roku prvního konsulátu Arcadia Augusta a Bauta (12. července 385)

Výklad: Pokud někdo obviní jiného ze spáchání zločinu podáním žaloby, musí dokončit navrženou žalobu (ve smyslu dodání důkazů a svědků – pozn. autora) do roka ode dne podání žaloby. Pokud to nestihne, bude prohlášen za bezectného a zaplatí pokutu ve výši jedné čtvrtiny svého jmění.¹⁴⁶

¹⁴² Codex Th. 9.35.1

¹⁴³ Codex Th. 9.35.2

¹⁴⁴ Codex Th. 9.35.3

¹⁴⁵ Codex Th. 9.35.4

¹⁴⁶ Codex Th. 9.36.1: *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. Desiderio vicario.*

V roce 409 byl trest za nedodržení stanovené lhůty jednoho roku k dokončení žaloby výnosem císaře Honorio a Theodosia ještě zpřísněn, tedy alespoň pro osoby nízkého původu, kterým za takový čin nově hrozilo vyhnanství. Zároveň však tento výnos umožnil prodloužit lhůtu k dokončení žaloby nad rámec jednoho roku za podmínky, že s prodloužením souhlasily obě strany. Pak však stranu, která spor prohrála, čekal přísnější trest.¹⁴⁷

IV.II. Crimen falsi

Jak již bylo napsáno výše, *lex Cornelia testamentaria nummaria* přetrvala až do doby iustiniánské (a vzhledem k faktu, že nikdy nebyla oficiálně zrušena, tak i do doby poiustiniánské), to ovšem neznamená, že by nebyla drobně upravována, měněna a především, stejně jako ostatní zákony týkající se zločinů zkoumaných v této práci, rozšiřována. První a vůbec největší úpravou bylo *senatus consultum Libonianum* z roku 16 po Kristu, které značně rozšířilo působnost Corneliova zákona, jelikož pod zločin podvodu zahrnuje i padělání jiných než testamentárních dokumentů.¹⁴⁸ To však nebylo jedinou změnou, které toto *senatus consultum* přineslo, rovněž, jak píše právník Paulus, upravilo i nemožnost stíhání nedospělých za spáchání zločinu podvodu:

Quisquis accusator reum in iudicium sub inscriptione detulerit, si intra anni tempus accusationem coeptam prosequi supersederit, vel, quod est contumacius, ultimo anni die adesse neglexerit, quarta bonorum omnium parte mulctatus aculeos consultissimae legis incurrat; scilicet manente infamia, quam veteres iusserant sanctiones.

Dat. IV. id. iul. Treviris, Arcadio a. i. et Bautone coss.

Interpretatio. Quicumque inscriptione praemissa cuiuscumque* criminis reum accusare voluerit, ab eo die, quo inscripsit, intra annum peragat propositam actionem. qui si distulerit, infamiae effectus, bonorum suorum quarta parte mulctabitur. (vlastní překlad)*

¹⁴⁷ Codex Th. 9.36.2

¹⁴⁸ SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London, John Murray, 1875, s. 517

„Nedospělé dítě nespadá do působnosti tohoto ediktu, nemůže být totiž v odpovědné za zločin podvodu, jelikož není ve svém věku schopné zločinného jednání.“¹⁴⁹

Nedlouho po schválení *senatus consulta Liboniana*, v roce 61 n. l., zaznamenal historik Tacitus proces s padělateli testamentu, který se týkal nejvyšších římských společenských kruhů:

„V tom samém roce byly v Římě spáchány dva pozoruhodné zločiny, jeden senátorem, druhý drzým otrokem. Žil zde bývalý praetor, Domitius Balbus, který se kvůli svému věku, bezdětnosti a velkému bohatství stal obětí spiknutí. Jeho příbuzný Valerius Fabianus, muž předurčený pro velkou kariéru, zhotovil spolu s římskými jezdci Viniciem Rufinem a Terentiem Lentinem jeho jménem falešnou závěť. Pak přivedli mezi spiklence Antonia Prima a Asinia Marcella. Antonius byl pohotový a měl odvážného ducha; Marcellus se vyznačoval tím, že byl pravnukem Asinia Pollia, a rovněž byl považován za muže snesitelného charakteru, pouze s tou výjimkou, že pohrdal chudobou jako největším zlem. Fabianus poté zapečetil dokument, potvrzený spiklenci, jejichž jména jsem uvedl a také několika dalšími, méně významnými muži. Zločin však byl odhalen a oni přivedeni před senát, Fabianus a Antonius spolu s Rufinem a Terentiem byli odsouzeni podle Corneliova zákona (k vyhnání – pozn. autora). Marcellus nebyl potrestán kvůli památce jeho předků a také kvůli osobnímu zásahu císaře, ovšem byl prohlášen za bezectného.“¹⁵⁰

¹⁴⁹ Dig. 48.10.22.1 (Paul. 1.s. ad sc libon.): *Impuberem in hoc edictum incidere dicendum non est, quoniam falsi crimine vix possit teneri, cum dolus malus in eam aetatem non cadit.* (vlastní překlad)

¹⁵⁰ Tac. *Annal.* XIV.40: *Eodem anno Romae insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat praetorius, simul longa senecta, simul orbitate et pecunia insidiis obnoxius. ei propinquus Valerius Fabianus, capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum ascitis Vin[i]cio Rufino et Terentio Lentino equitibus Romanis. illi Antonium Primum et Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus, Marcellus Asinio Pollione proavo clarus neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem praecipuum malorum credebatur. igitur Fabianus tabulas [adhibitis] iis quos memoravi et aliis minus inlustribus obsignat. quod apud patres convictum, et Fabianus Antoniusque cum Rufino et Terentio lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria maiorum et preces Caesaris poenae magis quam infamiae exemere.* (vlastní překlad)

Padělatelé Balbovy závěti tedy byli odhaleni a potrestáni dle zákona vyhnanstvím, ovšem přinejmenším v případě Antonia Prima není tento proces jeho hlavním zápisem do římských dějin. V roce 68 n. l. jej totiž zpět z vyhnanství povolal císař Galba, který mu svěřil velení VII. panonské legie. Po Galbově zavraždění na počátku následujícího roku pak Antonius Primus sehrál klíčovou roli v občanské válce, kdy se i se svou legií postavil za Vespasiana, shromáždil několik legií z germánského pohraničí a v roce 69 n. l. ve druhé bitvě u Bedriaca a v bitvě u Cremony porazil vojska Aula Vitellia, hlavního Vespasianova odpůrce. Poté dokonce na krátkou dobu ovládl samotné město Řím, odkud byl před pouhými osmi lety vyhnán.¹⁵¹ Kromě zajímavého příběhu Antonia Prima ovšem můžeme z Tacitova záznamu vyvodit ještě jeden, pro účely této práce důležitější závěr – pachatelé zločinů nebyli v římském trestním právu trestáni vždy stejně (a to ani tehdy, pokud byli stejného původu a spáchali stejný čin, například jako spolupachatelé), případně nebyli v některých případech trestáni vůbec (jako v případě Asinia Marcella), nebo měli jejich tresty rozdílného trvání (jako v případě Antonia Prima). Rozhodně tedy v souvislosti s římským trestněprávním systémem nelze mluvit o nezávislém a spravedlivém trestním systému, naopak se jednalo o systém značně politicky ovlivněný.

Za Neronovy vlády bylo vydáno nařízení, které se rovněž týkalo padělání veřejných dokumentů a podle kterého bylo při zhotovování takového dokumentu povinností zhotovitele proděravět jednotlivé části dokumentu a natříkrát jej k sobě svázat provázkem. Právě z tohoto nařízení se pravděpodobně vyvinulo současné svazování dokumentů notářem. Nařízení dále upravovalo i zhotovování testamentů, k čemuž bylo nařízeno, aby na prvních dvou částech testamentu (*cerae*) byly podpisy zůstavitele, na poslední části pak měl být podpis svědků, který bylo zakázáno cokoli odkázat.¹⁵²

¹⁵¹ BUNSON, M., *A Dictionary of the Roman Empire*. Oxford University Press, 1991, s. 346, ISBN: 9780195102338

¹⁵² SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London, John Murray, 1875, s. 518

Padělání testamentárních dokumentů

„Pokud někdo sepíše závěť za jiného ve svůj prospěch, bude vždy odpovědný podle Corneliova zákona, i když bude závěť neplatná.“¹⁵³

„Božský Claudius nařídil svým ediktem, aby následující bylo přidáno do Corneliova zákona: Pokud někdo při psaní závěti jiného ovlivní závěť nebo kodicil ve svůj prospěch, nebo sobě připiše *legatum*, pak bude odpovědný, jako by porušil Corneliův zákon; a žádná milost nebude udělena těm, kteří předstírají, že neznají závažnost tohoto ediktu. Pokud k ovlivnění závěti ve svůj prospěch použije svého otroka či syna ve své moci, bude potrestán stejně.“¹⁵⁴

Jak vidíme výše, platnost či neplatnost závěti neměla žádný vliv na potrestání pachatele. Co se druhého fragmentu týče, Claudiův edikt, jímž byla *lex Cornelia de falsis* upravena, byl jedním z důležitých úprav tohoto zákona, jelikož vyřešil jednu ze sporných otázek - jasně stanovil, že padělatelem je ten, kdo přinutí osobu, nad kterou má otcovskou či panskou moc, aby spáchala zločin padělání. Do té doby totiž bylo možné vyhnout se trestu tím, že padělatel pověřil svého otroka vytvořením falešné listiny a v případě odhalení pak byl jako padělatel potrestán otrok (kterému za tento čin hrozila smrt).

„Otroci nemohou za žádných okolností vystupovat proti svým pánům u soudu, jelikož nejsou považováni za osoby podle civilního ani praetorského práva, ani v extraordinárním řízení; pokud však si otrok naříká, že závěť, na základě které měl být propuštěn na svobodu, byla zatajena, stanovili pro něj božští císaři

¹⁵³ Dig. 48.10.6.pr (Afr. 3 quaest.): *Si quis legatum sibi adscripserit, tenetur poena legis corneliae, quamvis inutile legatum sit.* (vlastní překlad)

¹⁵⁴ Dig. 48.10.15.pr (Callist. 1 quaest.): *Divus Claudius edicto praecepit adiciendum legi Corneliae, ut, si quis, cum alterius testamentum vel codicillos scriberet, legatum sibi sua manu scripserit, proinde teneatur ac si commisisset in legem Cornelianam, et ne vel is venia detur, qui se ignorasse edicti severitatem praetendant. Scribere autem sibi legatum videri non solum eum qui manu sua id facit, sed etiam qui per servum suum vel filium, quem in potestatem habet, dictante testatore legato honoratur.* (vlastní překlad)

Marcus a Commodus reskriptem výjimku a bude mu dovoleno podat žalobu k soudu pro zatajení závěti.¹⁵⁵

Tato výjimka, kterou císaři Marcus Aurelius a Commodus poskytli otrokům, je jedinou výjimkou v rámci římského trestního práva, na základě které mohl otrok svědčit proti svému pánu (tím je myšleno dobrovolné svědectví, kterým otrok chtěl pro sebe něčeho dosáhnout, nikoli výslech v rámci trestního řízení, kde se naopak otroci vyslýchali často a za pomoci mučení). Důvod této výjimky pak spočívá právě v důvodu, pro který otroci nemohli u soudu svědčit – nebyli totiž považováni za osoby, tedy nemohli ze své vůle činit v rámci procesního práva jakékoli aktivity vůči komukoli. Pokud však měl otrok být na základě testamentu propuštěn, pak se z něj již dle práva osoba, propuštěnec, stala, a tedy by tato procesní práva měl. Nepovolit mu tedy podat obvinít toho, kdo závěť uschoval, by tak znamenalo omezení jeho práv.

„Odcizení psaných dokumentů (soukromých) není věcí veřejné žaloby, není-li prokázáno, že byla ukradena něčí závěť.“¹⁵⁶

Tento fragment, jehož autorem je Paulus, na rozdíl od předchozích citovaných fragmentů skutkovou podstatu zločinu podvodu zužuje, jelikož z její působnosti vylučuje krádež jakýchkoli psaných dokumentů s výjimkou závěti, přičemž takový čin má být posuzován jako krádež, *furtum*. To je zcela logické, jelikož původní vlastník, jemuž byly dokumenty ukradeny, mohl usilovat o navrácení dokumentů soudní cestou, nebo pokud by zloděj použil ukradené dokumenty ke svému obohacení či získání plnění z těchto smluv, mohl by se právoplatný vlastník tohoto plnění domáhat. Naopak závěť měla být otevřena a vykonána až po smrti zůstavitele, tedy ten již v případě její krádeže a zneužití

¹⁵⁵ Dig. 48.10.7 (Marc. 2 inst.): *Nulla modo servi cum dominis suis consistere possunt, cum ne quidem omnino iure civili neque iure praetorio neque extra ordinem computantur: praeterquam quod favorabiliter divi marcus et commodus rescripserunt, cum servus quereretur, quod tabulae testamenti, quibus ei data erat libertas, subprimerentur, admittendum ad suppressi testamenti accusationem.* (vlastní překlad)

¹⁵⁶ Dig. 48.10.16 (Paul. 3 resp.): *Respondit instrumentorum subreptorum crimen non esse publici iudicii, nisi testamentum alicuius subreptum arguatur.*

(1) *Paulus respondit legis corneliae poena omnes teneri, qui etiam extra testamenta cetera falsa signassent.* (vlastní překlad)

nemohl činit žádné kroky k napravení dané situace a nebylo by tak možné naplnit jeho vůli, obsaženou v závěti.

Padělání veřejných dokumentů

Jak je již uvedeno výše, padělání veřejných dokumentů se coby součást *crimen falsi* objevuje až v roce 16 po Kristu, poté, co bylo schváleno *senatus consultum Libonianum*.

„Trest podle Corneliova zákona bude uvalen na toho, kdo vědomě a podvodně zapečetí či nechá zapečetit jakýkoli dokument kromě závěti; stejně jako ten, kdo s podvodným záměrem přivede svědky, aby falešně svědčili, nebo ten, kdo vytváří falešné důkazy.“¹⁵⁷

Podle první části uvedeného fragmentu tedy nebyl hlavním problémem samotný padělaný dokument, trestáno bylo až jeho zapečetění. To vychází ze skutečnosti, že k platnosti dokumentu byla nezbytná právě pečeť, bez ní byl dokument samotný bezcenný.

„Ti, kdož se dopustí podvodu v účetnictví, testamentech, veřejných listinách i ve věcech, které nejsou zapečetěny (bez podpisu), či zpronevěří majetek, budou potrestáni za tyto zločiny, jako by se dopustili zločinu padělání (byli padělateli). Stejně tak božský Severus odsoudil prefekta provincie Egypt podle Corneliova zákona o padělatelství, když ten během své vlády v provincii falšoval své úřední záznamy (písemné dokumenty).“¹⁵⁸

¹⁵⁷ Dig. 48.10.9.3 (Ulp. 8 de off. procons.): *Poena legis corneliae irrogatur ei, qui quid aliud quam in testamento sciens dolo malo falsum signaverit signarive curaverit, item qui falsas testationes faciendas testimoniave falsa invicem dicenda dolo malo coierint.* (vlastní překlad)

¹⁵⁸ Dig. 48.10.1.4 (Marc. 14 inst.): *Qui in rationibus tabulis cerisve vel alia qua re sine consignatione falsum fecerint vel rem amoverint, perinde ex his causis, atque si erant falsarii, puniuntur. Sic et divus Severus lege Cornelia de falsis damnavit praefectum Aegypti, quod instrumentis suis, cum praeerat provinciae, falsum fecit.* (vlastní překlad)

„Podle ustanovení božského Severa a Antonina budou trestáni za podvod i poručníci a opatrovníci, kteří ze svého úřadu nesložili účty a nevrátili úschovy, aby do budoucna nemohli obchodovat s císařskou pokladnou. Stejně budou potrestáni, pokud by uzavřeli smlouvu tajně se státní pokladnou v rozporu s tímto ustanovením.“¹⁵⁹

„A také u těch, kteří nepravdivě zapíší údaje do úředního záznamu, veřejného dokumentu nebo jakéhokoli podobného dokumentu bez jejich zapečetění, nebo ve snaze zakrýt pravdu skryjí, ukradnou, nahradí či odpečetí veřejný dokument, není pochyb o tom, že budou podle zvyklostí potrestáni podle tohoto zákona.“¹⁶⁰

„Ti, kteří falšují či upravují vyhlášené edikty, obdrží trest jako padělatelé.“¹⁶¹

Jak je z výše uvedeného patrné, kromě úředních dokumentů se ochrana proti padělání vztahovala například i na úřední záznamy, účetnictví a císařské edikty, přičemž za padělání bylo považováno rovněž i nahrazení pravého dokumentu jiným, ukrytí dokumentu či jeho samotné odpečetění, jelikož odpečetěný dokument již nebylo možné považovat za věrohodný (právě pečeť poskytovala záruku, že s dokumentem nebylo nijak manipulováno). K uvedenému případu lze podotknout, že vysoko postavení úředníci v provinciích svého postavení často zneužívali k osobnímu obohacení (což byla tradice, táhnoucí se římskými dějinami již od dob ovládnutí provincií optimáty v 1. století př. n. l., kdy si bohatí patricijové kupovali provinciální úřady právě za tímto účelem), přičemž záznamů o jejich odhalení a potrestání není mnoho. Není ale nikterak zvláštní, že

¹⁵⁹ Dig. 48.10.1.9 (Marc. 14 inst.): *Ex illa quoque causa falsi poenae quis subicitur (ut divi quoque Severus et Antoninus constituerunt), ut tutores et curatores et qui officio deposito non restituerunt tutelam vel curationem cum fisco contrahere non possint ac, si quis adversus hanc legem profectus aerario obreperit, ut perinde puniatur, ac si falsum commisisset.* (vlastní překlad)

¹⁶⁰ Dig. 48.10.16.2 (Paul. 3 resp.): *Sed et ceteros, qui in rationibus tabulis litteris publicis aliave qua re sine consignatione falsum fecerunt vel, ut verum non appareat, quid celaverunt subriperunt deleverunt subiecerunt resignaverunt, eadem poena adfici solere dubium non esse.* (vlastní překlad)

¹⁶¹ Dig. 48.10.32.pr (Mod. 1 de poen.): *Hodie qui edicta proposita dolo malo corrumpunt, falsi poena plectuntur.* (vlastní překlad)

byly odhaleny právě podvody praefekta provincie Egypt, jelikož provincie Egypt měla v rámci provinciálního systému velmi zvláštní postavení. Vzhledem k závislosti neustále rostoucího města Řím na importovaném obilí byl Egypt, který sloužil jako "obilnice říše", přímo podřízen císaři a *praefectus Aegypti* měl ve srovnání s ostatními správci provincií mnohem menší pravomoci a rovněž byl i pod větším dohledem¹⁶², jelikož jakékoli zkomplikování dodávek obilí by pro Řím znamenal velmi obtížně řešitelný problém.

„Zhotoví-li někdo falešné konstituce, aniž by k tomu byl oprávněn (pak by nebyly falešné – pozn. autora), bude mu zakázáno užívat vody a ohně podle Corneliova zákona.“¹⁶³

Tento fragment dokazuje, že vyhnanství, *deportatio in insulam*, zabavení majetku a *metalla* nebyly jediné tresty, které byly v době císařské za spáchání zločinu podvodu udíleny, nýbrž že, alespoň pro tento konkrétní případ, byl používán i interdikt vody a ohně, který byl standardním trestem v dobách Římské republiky. Vzhledem k tomu, že citovaný fragment pochází z pera právníka Modestina, který jehož působení je datováno kolem roku 250 po Kristu, vyvrací tento fragment obecně přijímané tvrzení, že interdikt vody a ohně přestal být používán již za raného principátu.¹⁶⁴

Křivé svědectví a obvinění

„Božský Pius stanovil v reskriptu adresovaném Claudiovi: „Kdokoli, kdo soudu předá dokumenty, jejichž pravost nelze prokázat, bude potrestán podle povahy svého zločinu; bude-li se ale zdát, že zasluhuje přísnější potrestání, než je dáno podle tohoto zákona, bude věc předložena císaři, který může rozhodnout o trestu, který mu bude uložen.“ Císař Marcus ovšem, ovlivněn milosrdenstvím, zmírnil

¹⁶² Tac. *Hist.* II.74

¹⁶³ Dig. 48.10.33 (Mod. 3 de poen.): *Si quis falsis constitutionibus nullo auctore habito utitur, lege cornelia aqua et igni ei interdicitur.* (vlastní překlad)

¹⁶⁴ např. Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law.* s. 507

tento trest; pokud tedy (jak se často stává), předloží takové dokumenty omylem, bude mu odpuštěno.“¹⁶⁵

Z tohoto fragmentu můžeme vyčíst další rozšíření skutkové podstaty zločinu podvodu. Podle zmíněného reskriptu císaře Antonina Pia, který musel pocházet z období jeho vlády v letech 138 n. l. až 161 n. l., vyplývá, že za zločin podvodu již nebyli trestáni pouze křivě svědčící, nýbrž i ti, kteří předložili soudu nepravé dokumenty. Ovšem již následující císař, Marcus Aurelius, toto nařízení značně zmírnil, když z jeho působnosti vyjmul ty, kteří o původu padělaného dokumentu nevěděli. Otázkou je praktický dopad zmírňujícího opatření Marka Aurelia, jelikož prokázat neexistenci určité skutečnosti je i v dnešní kriminalistice úkol značně obtížný až nemožný, je tedy docela dobře možné, že toto nařízení mělo dopady pouze v teoretické rovině.

Další zločiny podvodu

„Prodá-li někdo stejnou věc dvěma různým osobám ve dvou nezávislých kontraktech, bude potrestán trestem za padělání testamentů; tak bylo stanoveno božským Hadrianem. Stejně bude potrestán i ten, kdo podplatí soudce; ale je zvykem netrestat tyto pachatele příliš tvrdě, nebude jim tedy odebrán majetek a budou po nějaký čas degradováni.“¹⁶⁶

„Pozmění-li kupec míru, používanou pro obilí, víno, či jakoukoli jinou věc, jejíž míra je veřejně schválená¹⁶⁷, musí být odsouzen k zaplacení dvojnásobku

¹⁶⁵ Dig. 48.10.31 (Call. 3 de cogn.): *Divus pius claudio rescipsit pro mensura cuiusque delicti constituendum in eos, qui apud iudices instrumenta protulerunt, quae probari non possint: aut si plus meruisse videatur, quam ex forma iurisdictionis pati possint, ut imperatori describatur aestimatio, quatenus coerceri debeant. sed divus marcus cum fratre suo pro sua humanitate hanc rem temperavit, ut, si (quod plerumque evenit) per errorem huiusmodi instrumenta proferantur, ignoscatur eis, qui tale quicquam protulerint.* (vlastní překlad)

¹⁶⁶ Dig. 48.10.21 (Paul. 1.s. ad sc turpill.): *Qui duobus in solidum eandem rem diversis contractibus vendidit, poena falsi coercetur, et hoc et divus hadrianus constituit. is adiungitur et si qui iudicem corrumpit. sed remissius puniri solent, ut ad tempus relegantur nec bona illis auferantur.* (vlastní překlad)

¹⁶⁷ Aby byla míra či váha považována za veřejně schválenou, nebylo nutné její oficiální potvrzení ze strany státu, klíčové bylo uznání takové míry či váhy ze strany veřejnosti, vycházející

hodnoty; a podle nařízení božského Hadriana budou ti, kteří používali falešné váhy či míry, vyhnáni na ostrov.¹⁶⁸

Záměrné používání nesprávných měr (či vah) při prodeji zboží, tedy klamání zákazníka, v dnešním platném právu řeší nejrůznější zákony na ochranu spotřebitelů a také řada unijních směrnic. Římské právo ale "ochranu spotřebitele" jako takovou neznalo, pozměnění veřejně uznávaných měr tedy bylo z pohledu práva vnímáno jako podvod a, jak vidíme ze zmíněného nařízení císaře Hadriana, bylo trestáno vyhnanstvím na ostrově, což představuje přísnější trest, než "pouhé" vyhnanství - zatímco v případě vyhnanství musel odsouzenec opustit Římskou říši (či pobývat v některé ze vzdálenějších provincií), *deportatio in insulam* znamenalo zpravidla doživotní uvěznění na odlehlém ostrově.

Kromě iustiniánských Digest je hlavním zdrojem informací o úpravě zločinu podvodu v dobách císařství, tentokrát za Dominátu, *Codex Theodosianus* (dále jen „Kodex“), zhotovený roku 438 n. l. císařem Theodosiem II., v němž je zločin podvodu upraven v devatenáctém titulu deváté knihy, zvláště je pak upraveno padělání peněz, kterému je věnován dvacátý první titul deváté knihy:

„Císař Constantinus Augustus k Miciliu Hilarianovi, správci Lucanie a Brittia

Sepíše-li dekurion závěť, kodicil nebo jakoukoli vůli umírajícího či provede jakoukoli službu spočívající v sepsání veřejných a soukromých listin a je-li obžalován z padělání, nebudou brány v potaz výsady jeho úřadu a bude podroben výslechu za použití mučení, bude-li toho třeba pro vyřešení případu. Avšak zadržení pro takový čin neznamena okamžitou ztrátu postavení dekuriona. Ve vztahu k provádění povinností týkajících se jeho civilní služby zůstává dekurionem. Ovšem s ohledem na skutek, který spáchal, a důležitost zjištění pravdy, nebude se moci zaštitit ctí úřadu dekuriona.

z dlouhodobého užívání dané míry či váhy (např. modius, talent, amphora či passus) – pozn. autora

168 Dig. 48.10.32.1. (Mod. 1 de poen.): *Si venditor mensuras publice probatas vini, frumenti vel cuiuslibet rei, aut emptor corruperit dolove malo fraudem fecerit: quanti ea res est, eius dupli condemnatur: decretoque divi Hadriani praeceptum est in insulam eos relegari, qui pondera aut mensuras falsas sententiarum.* (vlastní překlad)

1. Muž, který byl notářem (*tabellio*) a následně se stal dekurionem, nebude chráněn na základě svého postavení před mučením ve vztahu k listinám, které sepsal předtím, než se stal dekurionem, jelikož pravost listiny, vyžaduje-li to případ, musí být prokázána autorem samotným.

Dáno třetí den před únorovými kalendami. Obdrženo v den srpnových kalend, v roce konsulátu Sabina a Rufina (1. srpna 316)

Výklad: Jestliže dekurion sepsal vůli umírajícího nebo jakoukoli veřejnou listinu a je obviněn z padělání, bude mu nejprve odňato jeho postavení a bude-li to nutné, bude podroben výslechu. Bude-li usvědčen, nebude vyloučen z obecní rady, ale bude mu odňato postavení dekuriona; to znamená, že nesmí zastávat vysoký úřad. Avšak notář, jenž je nyní rovněž nazýván *amenuensis*, a který dosáhl postavení dekuriona, může být v případě obvinění či usvědčení z padělání podroben výslechu tak, aby byla pravost listiny byla prokázána stejnou osobu, jež ji sepsala.¹⁶⁹

Nad rámec uvedeného výkladu je nutno uvést, že magistráti, stejně jako *honestiores* obecně, byli na rozdíl od neurozených či otroků za dominátu chráněni před použitím mučení při výslechu, výjimku tvořily pouze ty nejzávažnější

¹⁶⁹ Codex Th. 9.19.1: *Imp. Constantinus a. Mechilio Hilariano correctori Lucaniae et Brittiorum. pr. Si quis decurio testamentum vel codicillos aut aliquam deficientis scripserit voluntatem, vel conscribendis publicis privatisque instrumentis praebuerit officium, si falsi quaestio moveatur, decurionatus honore seposito, quaestioni, si ita poposcerit causa, subdatur. Sed non statim desinit esse decurio, qui in huius modi facto fuerit deprehensus. Quantum enim ad municipales pertinet necessitates, decurio permanet; quantum ad rem gestam et veritatem reserandam, uti decurionatus honore non poterit.*

(1) Nec vero is, qui ante fuerit tabellio, ad eludendam quaestionem super his, quae ante conscripsit, factus decurio defendi hac poterit dignitate, quoniam scripturae veritas, si res poposcerit, per ipsum debet probari auctorem.

Dat. III. kal. febr. acc. kal. aug. Sabino et Rufino coss.

Interpretatio. Si quis curialis voluntatem morientis aut quodlibet publicum documentum scripserit, et de falsitate accusatur, seposita primitus dignitate, si necesse fuerit, subdatur examini: qui si convincitur, a curia non expelletur, sed curiae dignitate privabitur, id est ut honoratus esse non possit. tabellio vero, qui amanuensis nunc vel cancellarius dicitur, etiamsi ad curiae pervenerit dignitatem, si de falsitate accusatus fuerit aut convictus, subdatur examini, ut per ipsum, per quem confecta est, scripturae veritas approbetur. (vlastní překlad)

zločiny jako například zločiny proti majestátu či velezrada. Na základě tohoto ustanovení je tedy zjevné, že *crimen falsi* byl vnímán jako podobně závažný zločin jako například velezrada. Uvedená ochrana před mučením, která se má vztahovat na notáře, který se stal dekurionem, nemůže být vnímána absolutně, jelikož, jak stanoví první část císařské konstituce, i dekurion mohl být v odůvodněných případech mučen. Správný výklad je tedy ten, že notář může být podroben mučení kdykoli při výslechu týkajícího se listin, které zhotovil před tím, než se stal dekurionem, zatímco coby dekurion může být mučen pouze tehdy, je-li to nezbytné.

„Císař Constantinus Augustus k Maximovi, městskému prefektu

Přestože byl v minulosti soudy zachováván zvyk, že prohlásil-li kdokoli o předložené listině, že je padělaná, soudce se zdržel vydání rozhodnutí a v takových případech pak docházelo k tomu, že projednávané obvinění z trestného činu, které nebylo nijak časově omezeno, poškozovalo čest žalobce nebo obhájce, My považujeme za moudré, aby, vznesli-li kterákoli ze stran námitku padělku, byla bez ohledu na váhu předložených důkazů propůjčena prozatímní držba žalobci nebo obhájci, aby mohlo dojít k ukončení civilního řízení, po němž bude následovat druhé řízení o žalobě ze zločinu podvodu.

1. Je proto Naší vůlí, aby byly nejprve vypořádány požadavky civilní žaloby. Ale dojde-li k soudnímu řízení pro podvod, pak v souladu se starodávným zvykem, je-li civilní řízení ukončeno vydáním rozhodnutí, musí být následně provedeno důkladné vyšetřování za použití důkazů, svědků, porovnání listin a dalších střípků pravdy. Vyšetřování nebude povinností žalobce samotného ani mu nebude přináležet celé důkazní břemeno, ale soudce bude nahlížet na obě strany neutrálně. Nesmí prozradit žádný předběžný názor, který má, ale provede šetření jako by šlo o případ, do nějž bychom nahlíželi My (císařský soud coby vyšší instance – pozn. autora), což dává soudci povinnost vyslechnout si důkazy a vynést rozsudek, k němuž dojde.

2. My nadto omezujeme délku průběhu trestního řízení na jeden rok, který nesmí být žalobcem ani soudcem překročen a jehož začátek bude příslušným soudcem oficiálně vyhlášen. Po prokázání viny bude uložen hrdelní trest, vyžaduje-li to závažnost zločinu, jinak tomu, kdo spáchal zločin podvodu, hrozí vyhnanství.

Vyneseno osmý den před dubnovými kalendami na Foru Traianu, v roce sedmého konsulátu Constantina Augusta a prvního konsulátu Constantia Caesara (25. březen 320).¹⁷⁰

Toto císařské nařízení obsahuje dvě klíčová ustanovení. Zaprvé zcela mění dosavadní soudní postup, kdy pokud byla v rámci civilního řízení zpochybněna pravost předloženého dokumentu, byl civilní proces pozastaven až do rozhodnutí v trestním řízení (což je uspořádání podobné dnešnímu). Avšak na základě tohoto nařízení měl být nejprve vypořádána civilní spor, tedy rozhodnuto i na základě dokumentu, jehož pravost byla zpochybněna, a teprve poté se mělo konat trestní řízení, v němž byla zjišťována pravost dokumentu a podloženost obvinění ze zločinu podvodu. Tato změna představuje, alespoň dle názoru autora této práce, značný zásah do principu právní jistoty, jelikož pokud jedna strana zvítězila v civilním sporu na základě nepravých dokumentů, měla i při okamžitém zahájení trestního řízení více než rok na nerušené užívání vysouzeného plnění, což mohlo vést k situaci, kdy i když byla v trestním procesu prokázána nepravost dokumentu a jeho předkladatel odsouzen za zločin podvodu, nemusel již v danou dobu původně vysouzeným plněním disponovat, případně nemusel mít ani žádný majetek, z něž by se poškozená strana sporu mohla zhojit. Druhým klíčovým

¹⁷⁰ Codex Th. 9.19.2: *Imp. Constantinus a. ad Maximum praefectum Urbi.*

pr. Cum in praeterito is mos in iudiciis servaretur, ut prolatis instrumentis, si ea falsa quis diceret, a sententia iudex civilis controversiae temperaret eoque contingeret, ut imminens accusatio nullis clausa temporibus petiorem possessoremve deluderet, commodum duximus, ut, etsi alteruter litigantium falsi strepitum intulisset, petitori tamen possessorie momentum prolatorum instrumentorum conferret auctoritas, ut tunc civili iurgio terminato secunda falsi actio subderetur.

1. Volumus itaque, ut primum cesset inscriptio. Sed ubi falsi examen inciderit, tunc ad morem pristinum quaestione civili per sententiam terminata acerrima fiat indago argumentis testibus scripturarum collatione aliisque vestigiis veritatis. Nec accusatori tantum quaestio incumbat nec probationis ei tota necessitas indicatur, sed inter utramque personam sit iudex medius nec ulla quae sentiat interlocutione divulget, sed tamquam ad imitationem relationis, quae solum audiendi mandat officium, praebeat notionem, postrema sententia quid sibi liqueat proditurus.

2. Ultimum autem finem strepitus criminalis, quem litigantem disceptantemque fas non sit excedere, anni spatium limitamus, cuius exordium testatae aput iudicem competentem actionis nascetur auspiciis: capitali post probationem supplicio, si id exigat magnitudo commissi, vel deportatione ei qui falsum commiserit imminente.

Proposita VIII kal. april. in foro Traiani Constantino a. VII et Constantio c. cons. (320 mart. 25).

(vlastní překlad)

ustanovením je stanovení lhůty jednoho roku pro trestní řízení, během kterého měl ten, kdo druhého obvinil z nepravosti předložené listiny, shromáždit svědky a důkazy, předložit je soudci a ten měl rozhodnout. Bylo-li tedy cílem císaře Constantina snížit dobu trvání civilních sporů, bylo dle názoru autora omezení délky adhezního trestního řízení účelnou úpravou, naopak oddělení civilního a trestního řízení v dané věci a rozhodnutí v civilním řízení bez ohledu na pravost předložených důkazů vnímá autor jako značně problematický krok. Pro úplnost autor uvádí, že již rok před vydáním této císařské konstituce byla císařem Constantinem vydána jiná konstituce, na základě které mohl být propadnutím celého majetku i závažnějším trestem potrestán ten, kdo jiného obvinil ze zločinu a ve lhůtě jednoho roku nedodal soudci důkazy a svědky¹⁷¹, tedy v době vydání citovaného nařízení již nebylo možné používat obvinění ze zločinu podvodu coby zdržovací procesní taktiku v rámci civilního řízení. A v neposlední řadě nařízení dává soudci možnost volby trestu na základě jeho individuálního posouzení závažnosti spáchaného zločinu, kdy v případech nejzávažnějších zločinů bylo možné udělit hrdelní trest, v ostatních případech pak trest vyhnanství. Žádná oficiální stanoviska či zákony, v nichž by byla blíže definována závažnost zločinu, však neexistovaly, tedy zcela záviselo na rozhodnutí soudce.

„Císaři Valens, Gratianus a Valentinianus k Maximinovi, prefektu praetoriánů.

Je-li soudci předložen dokument a vyvstanou spory o jeho pravosti, dáváme svolení, aby účastníkovi sporu, který vznáší námitky, byl dán čas na rozvážení, zda se rozhodne podat žalobu pro zločin podvodu, či zda se bude v civilním řízení domáhat určení pravosti dokumentu.

1. Ale pokud, hledaje pomstu, vznesse obvinění ze zločinu podvodu, bude na uvážení soudce, zda tomuto účastníkovi povolí zahájit řízení i bez písemné žaloby. Protože musí být pravomoci soudce uvalit na žalobce, který neprokáže svá obvinění, trest podle dávného zákona. (...) Je prokázáno, že i božský Antoninus vydal reskripta upravující tyto záležitosti a ustanovil pravomoci soudců, které my tímto zákonem nařizujeme. Tudíž je přísnost dřívějších zákonů nahrazena shovívavostí tohoto reskriptu, rozhodne-li se tedy kdokoli pokusit se o zpochybnění testamentárních dokumentů, písemných potvrzení dluhu, svědectví,

¹⁷¹ Codex Th. 9.1.2

stejně tak i soukromých i veřejných účtů, smluv, dopisů, posledních vůlí, darovacích listin, kupních smluv nebo čehokoli jiného, co bylo předloženo soudu, mohou mu být odpuštěny obvyklé formality a bude mít právo vznést obvinění ze spáchání zločinu a obdržet rozsudek.

Dáno v Římě šestnáctý den před květnovými kalendami, v roce pátého konsulátu Valense Augusta a prvního konsulátu Valentiniana Augusta (16. dubna 376).¹⁷²

Tato císařská konstituce dále rozvádí výše uvedenou konstituci císaře Constantina I., upravující obvinění z nepravosti předloženého dokumentu v rámci civilního řízení. Podle tohoto nařízení měla být nově tomu, kdo vznesl obvinění, poskytnuta lhůta pro rozhodnutí, zda chce otázku nepravosti předložených dokumentů řešit v civilním či v trestním řízení, přičemž trestní řízení se lišilo zejména možnými dopady na padělatele, kdy ten mohl být odsouzen i k trestu smrti. Volba trestního procesu však zároveň znamenala riziko i pro žalobce, jelikož pokud se jeho obvinění neprokázala, mohl být potrestán například odnětím majetku.¹⁷³

¹⁷² Codex Th. 9.19.4: *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus aaa. ad Maximinum pf. p. pr. Damus copiam iurgantibus, si apud iudicem proferatur scriptura, de qua oritur aliqua disputatio, spatium ut habeat, qui perurgeat, profitendi, utrum de falso criminaliter, an de scripturae fide statuatur civiliter experiri.*

1. Quod si expetens vindictam falsi crimen intenderit, erit in arbitrio iudicantis, an eum sinat etiam sine inscriptione certare. Iudicis enim potestati committi oportet, ut de eo, qui obiecta non probaverit, sumat propositum antiquo iure supplicium. (...) De qua re et divus antoninus rescripsisse docetur, id in iudicis potestate constituens, quod nosmet in legibus iusseramus. Removebitur itaque istius lenitate rescripti praecepti superioris austeritas, ut, si quis deinceps tabulas testamenti, chirographa testationesque, nec non etiam rationes privatas vel publicas, pacta et epistolas vel ultimas voluntates, donationes, venditiones vel si quid prolatum aliud insimulare conabitur, habeat, praetermissis solennibus, accusandi facultatem, pro iudicis motu sententiam relaturus.

Pp. Romae XVI. kal. mai., Valente V. et Valentiniano aa. coss. (vlastní překlad)

¹⁷³ Codex Th. 9.1.2

Padělání mincí

„Císař Constantinus Augustus k Verinovi.

Padělá-li někdo mince, bude potrestán podle svého pohlaví a právního statusu; pokud je dekurionem nebo synem dekuriona, bude vyhnán ze svého rodiště a poslán do doživotního exilu ve vzdálené obci a jeho majetek bude odkázán Naší moudrosti. Pokud je plebejem, bude navždy uvězněn a jeho majetek zabaven. Je-li otrokem, bude potrestán smrtí.

Dáno a vyhlášeno patnáctý den před dubnovými kalendami, v roce pátého konsulátu Constantina Augusta a prvního konsulátu Licinia Caesara (18. březen 319).¹⁷⁴

K tomuto císařskému nařízení je třeba upozornit na rozdílnost trestů, stanovených za ostatní skutkové podstaty zločinu podvodu, u nichž byl (až na nejzávažnější případy) udílen trest vyhnanství a zabavení majetku, a trestů udílených za padělání mincí, které jsou diferencovány podle původu pachatele. Avšak i pro nejvýše postavenou skupinu občanů Římské říše z uvedených skupin, dekuriony a jejich syny, je coby trest stanoveno doživotní vyhnanství ve vzdálené obci a zabavení veškerého majetku, což je tvrdší trest než pouhé vyhnanství, které mohlo být stanoveno pouze na dobu určitou; navíc vyhnanství ve vzdálené obci se značně podobá trestu vyhnanství na ostrově, což byla nejhorší možná forma vyhnanství. Doživotní uvěznění v případě plebejů pak představuje ještě horší trest. Jedinou skupinou, pro kterou se tak nic nezměnilo již od dob republiky, zůstávají otroci, kteří byli za padělání mincí trestáni smrtí i tehdy (viz výše).

„Císař Constantinus Augustus k Januarinovi.

¹⁷⁴ Codex Th. 9.21.1: *Imp. Constantinus a. ad Verinum.*

Quicumque adulterina fecerit numismata, poenam pro discretionem sexus et condicionis suae diversitate sustineat, hoc est ut, si decurio vel decurionis sit filius, exterminatus genitalem solo ad quamcumque in longinquo positam civitatem sub perpetui exilii conditione mittatur ac super facultatibus eius ad nostram scientiam referatur; si plebeius, ut rebus amissis perpetuae damnationi dedatur; si servilis condicionis, ultimo supplicio subiugetur.

Dat. et pp. XV kal. april. Constantino a. v. et Licinio caes. cons. (319 mart. 18). (vlastní překlad)

Jelikož jsou někteří císařští raziči mincí tajně a zločinně zapojeni do padělání mincí, všichni se musí dozvědět o nutnosti a povinnosti vypátrat tyto muže, aby mohli být dopadeni a pohnáni před soudy, aby oni mohli dále při mučení prozradit své komplice a poté odsouzeni k odpovídajícím trestům.

1. Také zaručujeme jejich žalobcům osvobození od daní a veřejné služby, jehož rozsah bude Námi určen jednotlivě pro každého z nich, jelikož jejich bohatství je rozdílné. Otrokům, kteří ohlásí tento zločin, bude dáno římské občanství, jejich pánům bude vyplacena jejich cena z císařské pokladnice.

2. Dovolí-li jakýkoli císařský služebník, aby osoba obviněná z padělání mincí uprchla z vězení, propadne hrdlem.

3. Mimoto se žádný občan nebude moci odvolat proti rozsudku, ale bude-li vznesena žaloba proti císařskému služebníkovi nebo osobě vysoce postavené, jeho jméno a hodnost budou sděleny Nám.

4. Je-li prokázáno, že se vlastník farmy či domu podílel na tomto zločinu, bude vyhnán na ostrov a všechn jeho majetek bude ihned zkonfiskován. Pokud se ale zločin udál bez jeho vědomí, bude zabavena jeho půda či dům, kde byl zločin spáchán. Správce farmy, otrok či námezdní dělník či kolón, který zařídil tuto pomoc (poskytnutí místa k páchání zločinu – pozn. autora) bude potrestán hrdelním trestem společně s tím, kdo mince padělal; bez ohledu na to však farma či dům propadnou císařské pokladně.

5. Pokud ale vlastník, bez předchozího povědomí o zločinu, ohlásí zločin, jakmile se o něm dozví, jeho půda či dům nebudou předmětem nespravedlnosti zabavení, hrdelní trest však stihne pachatele zločinu i všechny jeho pomocníky.

Dáno dvanáctý den před prosincovými kalendami v Římě, v roce druhého konsulátu Crispa a Constantina Caesara (20. listopad 321).¹⁷⁵

¹⁷⁵ Codex Th. 9.21.2: *Imp. Constantinus a. ad Ianuarinum.*

pr. Quoniam nonnulli monetarii adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant necessitatem sibi incumbere huiusmodi homines inquirendi, ut investigati tradantur iudiciis, facti conscios per tormenta ilico prodituri ac sic dignis suppliciis addicendi.

Ze znění této konstituce je možné vyvozovat, že Římská říše se v době vlády císaře Constantina I. potýkala s problémem nepovoleného zhotovování mincí oficiálními raziči mincí. Tuto skutečnost potvrzuje i odměna ve formě odpuštění daní a veřejné služby žalobcům, tedy těm, kteří na pachatele nepovoleného zhotovování mincí podali obvinění a shromáždili důkazy, jimiž své obvinění prokázali. Zásadní změnou je rovněž jednoinstančnost řízení s padělateli mincí, jelikož, jak je již uvedeno výše, *cognitio extra ordinem* bylo v naprosté většině případů dvojstupňové.

„Císař Constantinus Augustus k Helpidiovi.

Bylo stanoveno zákonem, že pokud budou mince tajně raženy a odlévány na farmě nebo v domě bez vědomí vlastníka, propadne místo činu císařské pokladně. Nyní je Naším přáním toto pozměnit, konkrétně, že pokud vlastník dlí v těsné blízkosti místa činu, bude jeho nedbalost a bezstarostnost potrestána podle dřívějšího nařízení. Pokud však pobýval velmi daleko od řečeného domu či farmy, neutrpí žádnou ztrátu.

1. Ale věříme, že vdovy a sirotci jsou hodni zvláštních ohledů, proto vdova, i pokud přebývá v blízkém sousedství, neztratí svou farmu či dům, bude-li prokázáno, že o tomto závažném zločinu nevěděla. I pokud by však sirotce věděli o zločinu, neutrpí žádnou ztrátu, pokud jsou stále ještě v nedospělém věku, jelikož

1. *Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus, cuius modus, quoniam dispar census est, a nobis per singulos statuatur. servos etiam, qui hoc detulerint, civitate Romana donamus, ut eorum domini pretium a fisco percipiant.*

2. *Si quis autem militum huiusmodi personam susceptam de custodia exire fecerit, capite puniatur.*

3. *Appellandi etiam privato licentia denegetur; si vero miles aut promotus huiusmodi crimen incurrerit, super eius nomine et gradu ad nos referatur.*

4. *Si dominum fundi vel domus conscium esse probabitur, deportari eum in insulam oportebit, cunctis eius rebus protinus confiscandis; si vero eo ignaro crimen commissum est, possessionem aut domum debet amittere, in qua id scelus admissum est. Actor fundi vel servus vel incola vel colonus, qui hoc ministerium praebuit, cum eo qui fecit supplicio capitali plectetur, nihilo minus fundo vel domo fisci viribus vindicanda.*

5. *Quod si dominus ante ignorans, ut primum repperit, scelus prodidit perpetratum, minime possessio vel domus ipsius proscriptionis iniuriae subiacebit, sed auctorem ac ministrum poena capitalis excipiet.*

Dat. XII kal. dec. Romae Crispo II et Constantino II cc. conss. (321 nov. 20). (vlastní překlad)

v tomto věku nerozumí tomu, co vidí. Potrestání však budou jejich poručníci, pokud přebývali v blízkém sousedství, jelikož neměli být nedbalí, co se děje s majetkem jejich svěřenců. Takto upravený je zákon zachován co do všech ostatních ustanovení, jak byl dříve vyneseno.

Dáno čtvrtý den před květnovými nonami v roce osmého konsulátu Constantina Augusta a čtvrtého konsulátu Constantia (4. květen 329).¹⁷⁶

V předchozím citovaném nařízení císaře Constantina I. byl rovněž stanoven trest konfiskace domu či farmy, na které byly peníze padělány, a to i v případě, kdy majitel farmy či domu o páčání tohoto zločinu nevěděl. Po osmi letech však bylo původní nařízení zmírněno, a to především v případě, že místo činu, tedy dům či farma, kde byli mince vyráběny, patřilo vdově či sirotkovi. Stanovená nemožnost spáchání zločinu podvodu nedospělými sirotky z důvodu jejich nedostatečné rozumové vyspělosti odpovídá již úpravě *crimen falsi* podle *senatus consulta Liboniana*, novinkou však je přenesení odpovědnosti na poručníky sirotků, kteří měli být podle citovaného nařízení potrestáni namísto svých svěřenců. Není ale jasné, jakým trestem měli být potrestáni, zda zabavením domu nebo farmy, nebo trestem za padělání mincí.

„Císař Constantinus Augustus k Tertullovi, prokonsulu Afriky.

Pokud někdo odlije mince za použití falešných (podvodně zhotovených či získaných – pozn. autora) forem, nařizujeme, aby všechno jeho majetek propadl

¹⁷⁶ Codex Th. 9.21.4: *Imp. Constantinus a. Helpidio.*

pr. Pridem statutum fuit, ut, si ignorante quoque domino in fundo eius vel domo figuratus clam nummus cuderetur, sedem flagitii suo fisco dominio vindicaret. Nunc discretionem fieri placet, ut, si dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria vel neglegentia punienda est, praeceptum prius valeat, sin vero longissime ab ea domo vel possessione afuerit, nullum sustineat detrimentum.

1. Viduas autem ac pupillos speciali dignos indulgentia credidimus, ut viduae nec in proximo constitutae domo sua vel possessione careant, si nulla aput ipsas tam gravis conscientiae noxa resideat, pupilli vero etiam si conscii fuerint, nullum sustineant detrimentum, quia aetas eorum, si tamen fuerint impuberes, quid videat ignorat. Tutores tamen eorum si in proximo sint, quoniam ignorare eos, quid in re pupilli geritur, non oportet, haec poena expectabit, ut ex rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum pupillo fuerat auferendum. Quibus ita emendatis in omnibus capitulis lex pridem lata servabitur.

Dat. III non. mai. Constantino a. VIII et Constantio IIII cons. (329 mai. 4). (vlastní překlad)

císařské pokladně a aby byl potrestán se zvláštní přísností, jelikož takový zápal pro zhotovování mincí může panovat pouze v císařských mincovnách.

Dáno den před červencovými nonami v Miláně, v roce sedmého konsulátu Constantina Augusta a konsulátu Constantia Caesara (6. červenec 326).¹⁷⁷

„Císař Constantius k Leontiovi, prefektu praetoriánů.

Odměna bude vyplacena žalobcům těch, kteří budou usvědčeni z padělání mincí nebo přivedeni před státní úředníky kvůli tomuto zločinu. Tito zločinci musejí být předáni plamenům okamžitě a bez jakéhokoli odkladu.

Dáno dvanáctý den před březnovými kalendami v Antiochii, v roce konsulátu Placida a Romula (18. únor 343)

Výklad: Pokud kdokoli odhalí padělatele mincí, obdrží odměnu, a pokud bude padělatel usvědčen, bude upálen zaživa.¹⁷⁸

Upálení zaživa nebylo v Římském císařství novinkou, za vlády císaře Diocletiana byli tímto způsobem často popravováni křesťané¹⁷⁹, pronásledování křesťanů však nebylo podloženo žádným zákonem ani císařskou konstitucí, trest smrti upálením zaživa tedy byl poprvé stanoven až nyní coby trest za padělání mincí.

„Císař Constantius k Limeniovi, prefektu praetoriánů.

¹⁷⁷ Codex Th. 9.21.3: *Imp. Constantinus a. ad Tertullum proconsulem Africae.*

Si quis nummum falsa fusione formaverit, universas eius facultates fisco addici praecipimus, atque ipsum severitate legitima coherceri, ut in monetis tantum nostris cudendae pecuniae studium frequentetur.

Dat. prid. non. iul. Mediolano Constantino a. VII et Constantio caes. cons. (326 iul. 6). (vlastní překlad)

¹⁷⁸ Codex Th. 9.21.5: *Imp. Constantius a. Leontio pf. p.*

Praemio accusatoribus proposito, quicumque solidorum adulter potuerit reperiri vel a quoquam fuerit publicatus, illico, omni dilatione sumnota, flammis exustionibus mancipetur.*

Dat. XII. kal. mart. Antiochiae, Placido et Romulo coss.

Interpretatio. Praemium accipiat, quicumque adulterum monetarium prodiderit, et is, qui prodiius est, si de monetae adulteratione convictus fuerit, ignibus concremetur.* (vlastní překlad)

¹⁷⁹ CALLERY, S., *Temné dějiny: Starověký Řím*. Praha, Grada Publishing, 2011, s. 49, ISBN: 9788024737881

Dozvěděli jsme se, že někteří odlévači zločinně a často seškrabávají z maiorin (typ mincí – pozn. autora) stříbro. Pokud bude kdokoli přistižen při tom to podvodu, nechť ví, že spáchal hrdelní zločin. Také ti, kteří poskytnou dům či farmu padělatelům, budou potrestáni zabavením všeho jejich majetku ve prospěch císařské pokladny. Samozřejmě musí být o jménech provinilců zpravena Naše milost.

Dáno den před únorovými idami, v roce konsulátu Limenia a Catullina (12. únor 349).¹⁸⁰

„Císaři Valentinianus, Theodosius a Arcadius k našemu nejdražšímu Tatianovi.

Osoby vinné z vyrábění falešných peněz, obecně nazývaní padělatelé, budou obviněni ze zločinu velezrady.

Dáno pátý den před červencovými kalendami v Konstantinopoli, v roce konsulátu Timasia a Promota (28. červen 389).¹⁸¹

Citovaná císařská konstituce znamená definitivní oddělení padělání mincí od skutkové podstaty zločinu podvodu, přičemž nově byla zařazena pod zločin velezrady. Toto nařízení je tak vůbec největším zúžením zločinu padělání od jeho definování roku 81 př. n. l. v *lex Cornelia testamentaria nummaria*, zároveň tím byl ze skutkové podstaty podvodu odebrán trestný čin, který byl jedním ze dvou hlavních důvodů vydání Corneliova zákona.

¹⁸⁰ Codex Th. 9.21.6: *Imp. Constantius a. Limenio praefecto praetorio.*

Comperimus nonnullos flaturarios maiorinam pecuniam non minus criminoſe quam crebre ſeparato argento ab aere purgare. Si quis igitur poſt haec fuerit in hac machinatione deprehenuſ, capitaliter ſe feciſſe cognoſcat, verum et eoſ, qui domum agrumque praebuerint, relatiſ in largitionibuſ facultatibuſ eſſe plectendos: noſtra ſcilicet ſuper eorum nominibuſ edocenda clementia.

Propoſita prid. id. feb. Limenio et Catullino conſſ. (349 febr. 12). (vlastní překlad)

¹⁸¹ Codex Th. 9.21.9: *Imppp. Valentinianuſ, Theodoſiuſ et Arcadiuſ aaa. haue Tatiane kariffime nobiſ.*

Falſae monetae rei, quoſ vulgo parachaſactaſ vocant, maietaſtiſ crimine tenentur obnoxiu.

Dat. V kal. iul. Conſtantinopoli Timasio et Promoto conſſ. (389 iun. 27). (vlastní překlad)

IV.III. Peculatus

Jak je již uvedeno výše, iustiniánská Digesta uvádějí coby zákon upravující zločin krádeže veřejného majetku *lex Iulia de peculatu et de sacrilegiis*, vydaný roku 8. př. n. l., jehož rogátorem byl samotný Octavianus Augustus, první římský císař. Kromě již výše uvedené obecné definice zločinu krádeže veřejného majetku poskytuje Iuliův zákon i podrobnější definici:

„Toto je dáno Iuliovým zákonem o krádeži veřejného majetku: „Nikdo nesmí uzmout, přivlastnit pro své vlastní účely či učinit cokoli, co by jinému umožnilo či usnadnilo odnést, uzmout či přivlastnit si pro své vlastní účely peníze z posvátných, náboženských či veřejných zdrojů, pokud k tomu není zmocněn zákonem; a nikdo nesmí přidat či přimíchat cokoli ke zlatu, stříbru či mědi patřící státu; nebo vědomě a podvodně spáchat jakýkoli čin, který by umožnil cokoli přidat či přimíchat k těmto kovům, čímž by mohla být snížena jejich hodnota.“¹⁸²

„Ale pokud je ukraden jakýkoli majetek státu, je dáno konstitucemi císařů Hadriana a Traiana, že byl spáchán zločin krádeže veřejného majetku. Tak se nyní děje.“¹⁸³

„Odpovědným podle Iuliova zákona o krádeži veřejného majetku je ten, kdo odnese či si přivlastní peníze, určené pro posvátné či náboženské účely.

(1) Potrestán za krádež veřejného majetku bude také ten, kdo vezme cokoli, co bylo darováno nesmrtelným bohům.“¹⁸⁴

¹⁸² Dig. 48.13.1 (Ulp. 44 ad sab.): *Lege Iulia peculatus cavetur, ne quis ex pecunia sacra religiosa publicave auferat neve intercipiat neve in rem suam vertat neve faciat, quo quis auferat intercipiat vel in rem suam vertat, nisi cui utique lege licebit: neve quis in aurum argentum aes publicum quid indat neve immisceat neve quo quid indatur immisceatur faciat sciens dolo malo, quo id peius fiat.* (vlastní překlad)

¹⁸³ Dig. 48.13.5.4 (Marc. 14 inst.): *Sed et si de re civitatis aliquid subripiat, constitutionibus principum divorum Traiani et Hadriani cavetur peculatus crimen committi: et hoc iure utimur.* (vlastní překlad)

¹⁸⁴ Dig. 48.13.4 (Marc. 14 inst.): *Lege Iulia peculatus tenetur, qui pecuniam sacram religiosam abstulerit interceperit.*

(1) *Sed et si donatum deo immortalis abstulerit, peculatus poena tenetur.* (vlastní překlad)

Z uvedené širší definice zločinu krádeže veřejného majetku je zjevné, že trestána nebyla pouze činnost přímo směřující k přivlastnění si veřejného, náboženského či posvátného majetku, nýbrž rovněž i jednání, které by nepřímým způsobem spáchání tohoto zločinu usnadnilo. Rovněž je nově pod skutkovou podstatu tohoto zločinu zahrnuto i znehodnocování drahých kovů patřících státu, což až doposud spadalo (spolu s drahými kovy v soukromém majetku) pod zločin podvodu. Třetí z uvedených fragmentů pak naznačuje, že i peníze pouze určené pro posvátné či náboženské účely (tedy i takové, které prozatím nebyly dány příslušnému chrámu či kultu, nicméně jsou pro takový účel vyčleněny) je třeba vnímat jako peníze z náboženských či posvátných zdrojů a podle toho i trestat jejich krádež. Rovněž důležitým rozšířením skutkové podstaty je i ochrana náboženských darů, jelikož podle původní definice byla trestána pouze krádež peněz (*pecunia*), přičemž peníze tvořily pouze část votivních darů.

„Pokud ti, kteří pro stát vyrábějí mince či je označují oficiálními razidly, vyrobí minci mimo mincovnu či mince ukradnou poté, co je orazí, nebudou posuzováni jako padělatelé, nýbrž jako zloději veřejného majetku.“¹⁸⁵

Rovněž i v případě tohoto fragmentu dochází k přejímání části působnosti zločinu padělání zločinem krádeže veřejného majetku, ovšem pouze pokud nedovolené zhotovování mincí prováděli oficiální výrobci mincí, v ostatních případech by taková činnost i nadále byla posuzována jako *crimen falsi*. Pro výrobce mincí to znamenalo zejména přísnější tresty, jelikož *peculatus* byl trestán nejprve vyhnáním na opuštěném ostrově a později uvržením do dolů, oproti tomu *crimen falsi* bylo obvykle pouze vyhnáním a zabavením majetku, pouze v případě nedovoleného zhotovování zlatých aureů, tedy nejhodnotnějších římských mincí, mohl být uložen trest smrti.

„Kdokoli sebere mosazné tabulky stanovící hranice pozemků či čehokoli jiného, nebo je jakkoli pozmění, bude potrestán podle Iuliova zákona o krádeži veřejného majetku.“¹⁸⁶

¹⁸⁵ Dig. 48.13.8.pr (Ulp. 7 de off.): *Qui, cum in moneta publica operarentur, extrinsecus sibi signant pecuniam forma publica vel signatam furantur, hi non videntur adulterinam monetam exercuisse, sed furtum publicae monetae fecisse, quod ad peculatus crimen accedit.* (vlastní překlad)

Toto ustanovení vzniklo pravděpodobně až na přelomu 2. a 3. století po Kristu v rámci činnosti právníka Venuleia Saturnina (*Venuleius iuris consultum*)¹⁸⁷, přičemž jeho účelem bylo potrestat ty, kteří by kradli mosazné tabulky, na nichž byly vymezeny pozemky a které tak zjevně sloužily jako jakýsi římský „katastr nemovitostí“. Pokud tomu tak bylo, pak by jejich krádež mohla představovat závažný problém jak v oblasti soukromého práva (nemožnost jejich převodu, odkazu, atd.), tak v oblasti veřejného práva, zejména pro daňové účely.

„Ten, kdo ukradne kořist vzatou nepříteli je odpovědný podle zákona o krádeži veřejného majetku a měl by být odsouzen k zaplacení čtyřnásobné náhrady.“¹⁸⁸

Vzhledem k tomu, že právě krádeže válečné kořisti byla již v době republiky nejčastějším důvodem konání procesů s pachateli zločinu krádeže veřejného majetku, je pravděpodobné, že toto ustanovení bylo obsaženo již v *lex Cornelia de peculatu*. Zaplacení čtyřnásobné náhrady je ovšem třeba chápat nikoli jako samostatný trest, nýbrž jako součást celkového trestu, který kromě této peněžité pokuty zahrnoval i vyhnanství na opuštěném ostrově či uvržení do dolů, stejně jako v ostatních případech spáchání zločinu krádeže veřejného majetku.

„Také ten, kdo obdrží peníze za účelem jejich převozu, nebo kdokoli, kdo převezme nad penězi zodpovědnost, nemůže spáchat zločin krádeže veřejného majetku.“¹⁸⁹

Tento fragment potvrzuje Labeovu definici zločinu krádeže veřejného majetku, kterou dle něj nemohl spáchat ten, jež měl nad daným majetkem zodpovědnost, tedy ten, komu byl veřejný majetek svěřen. Toto ustanovení ovšem zachází ještě dále a vylučuje z působnosti Iuliova zákona i ty, kteří zajišťují jeho transport.

¹⁸⁶ Dig. 48.13.10 (Venul. 3 iudic.): *Qui tabulam aeream legis formamve agrorum aut quid aliud continentem refixerit vel quid inde immutaverit, lege Iulia peculatus tenetur.* (vlastní překlad)

¹⁸⁷ AEGYPTIO, M., *Senatusconsulti de Bacchanalibus: Sive Aeneae Vetustae Tabulae Musei Caesarei Vindobonensis*. Napoli, 1729, s. 165

¹⁸⁸ Dig. 48.13.15 (Mod. 2 de poen.): *Is, qui praedam ab hostibus captam subripuit, lege peculatus tenetur et in quadruplum damnatur.* (vlastní překlad)

¹⁸⁹ Dig. 48.13.11.4 (Paul. 1 iudic.): *Is autem, qui pecuniam traiciendam suscepit vel quilibet alius, ad cuius periculum pecunia pertinet, peculatum non committit.* (vlastní překlad)

„Také je podle tohoto zákona odpovědný ten, kdo do veřejného dokumentu zapíše nižší částku, než jakou činily jeho skutečné výnosy z prodeje či nájmu, či spáchá podobný čin.“¹⁹⁰

Vnímání nepravdivého zápisu částky (například vybrané na daních) do veřejných dokumentů coby zločinu krádeže veřejného majetku jednoznačně vychází z výše uvedené širší definice zločinu krádeže veřejného majetku, jelikož takové jednání zjevně usnadňuje zapisovateli nebo třetí osobě ukrást částku, o kterou se nepravdivý zápis liší od skutečnosti.

„Kdokoli kdo vnikne do chrámu či z něj cokoli ukradne, bude žalován pro krádež veřejného majetku.“¹⁹¹

Podle tohoto fragmentu stačí k naplnění skutkové podstaty *peculatu* vniknout do chrámu, což je samozřejmě třeba vnímat jako neoprávněné a tajné vniknutí do chrámu (například v noci) či proniknutí do části chrámu, do které měli vstup pouze kněží, nikoli jako jakékoli vniknutí do chrámu. Toto ustanovení pochází nejpozději z doby působení právníka Ulpiana, tedy z přelomu 2. a 3. století po Kristu, z čehož je zjevné, že právní ochrana náboženských budov rostla již za doby pohanských císařů a není tedy novinkou, kterou by přinesl až vzestup křesťanství ve 4. století po Kristu.

„Senát nařídil, aby byli podle zákona o krádeži veřejného majetku potrestáni ti, kteří bez pravomoci (dané úřadem či rozhodnutím magistráta – pozn. autora) prozkoumávají či opisují veřejné dokumenty.“¹⁹²

Poslední z rozebíraných fragmentů týkajících se hmotněprávní úpravy zločinu krádeže veřejného majetku se od původní skutkové podstaty zločinu značně odchyluje, jelikož pod *peculatus* zařazuje i samotný nepovolený opis a prozkoumávání veřejných dokumentů, kterážto činnost, na rozdíl od všech výše

¹⁹⁰ Dig. 48.13.12.pr (Marc. 1 iudic.): *Hac lege tenetur, qui in tabulis publicis minorem pecuniam, quam quid venierit aut locaverit, scripserit aliudve quid simile commiserit.* (vlastní překlad)

¹⁹¹ Dig. 48.13.13.pr (Ulp. 68 ad ed.): *Qui perforaverit muros vel inde aliquid abstulerit, peculatus actione tenetur.* (vlastní překlad)

¹⁹² Dig. 48.13.11.5 (Paul. 1 iudic.): *Senatus iussit lege peculatus teneri eos, qui iniussu eius, qui ei rei praeerit, tabularum publicarum inspiciendarum describendarumque potestatem fecerint.* (vlastní překlad)

uvedených, římský stát přímo nijak nepoškozovala. K tomuto nařízení tedy mohly vést dva důvody – buď byly veřejné dokumenty vnímány jako natolik tajné (například z hospodářských či bezpečnostních důvodů), že nebylo v zájmu státu, aby kdokoli neproověřený měl k těmto dokumentům přístup, nebo byly důvodem časté pokusy o úpravu veřejných dokumentů při nahlížení či při jejich opisování, přičemž úplný zákaz přístupu k veřejným dokumentům by byl nejjednodušším řešením takového problému. Autor nevyklučuje ani kombinaci obou důvodů.

„Veřejná žaloba za krádež veřejného majetku, stejně jako za neoprávněné zadržování či za repetundární zločin, může být vznesena i proti dědici; a toto je rozumné, jelikož cílem je navrátit ukradené peníze.“¹⁹³

Tento fragment se vztahuje nejen na *peculatus*, nýbrž i na *crimen de residuis* a *crimen repetundarum*, přičemž se velmi podobá fragmentu, který upravuje žalobu proti dědici toho, kdo spáchal zločin podvodu (viz výše). Byť to není přímo uvedeno, z poslední části tohoto fragmentu a porovnáním s podobným fragmentem upravujícím *crimen falsi* (Dig. 48.10.4. – pozn. autora) lze dovést, že veřejná žaloba proti dědici měla směřovat pouze k navrácení ukradené částky a nikoli k dalšímu potrestání dědice, pokud ten nevěděl o spáchání zločinu a pouze se ujal dědictví.

„Pokud někdo ukradne zlato či stříbro patřící státu, bude podle ediktu božského Pia v závislosti na svém původu potrestán vyhnanstvím či nucenými pracemi v dolech. Ten, kdo zapůjčí své razidlo zloději, bude považován za usvědčeného zloděje a bude považován za bezectného. Ten, kdo bez povolení vytěží z dolu zlato a roztaví jej, bude odsouzen k náhradě ve výši čtyřnásobku.“¹⁹⁴

¹⁹³ Dig. 48.13.16 (Papin. 36 quaest.): *Publica iudicia peculatus et de residuis et repetundarum similiter adversus heredem exercentur, nec immerito, cum in his quaestio principalis ablatae pecuniae moveatur.* (vlastní překlad)

¹⁹⁴ Dig. 48.13.8.1 (Ulp. 7 de off.): *Si quis ex metallis caesarianis aurum argentumve furatus fuerit, ex edicto divi Pii exilio vel metallo, prout dignitas personae, punitur. Is autem, qui furanti sinum praebuit, perinde habetur, atque si manifesti furti condemnatus esset, et famosus efficitur. Qui autem aurum ex metallo habuerit illicite et conflaverit, in quadruplum condemnatur.* (vlastní překlad)

Tento fragment ukazuje změnu trestů, udílených za zločin krádeže veřejného majetku, která byla zavedena za vlády císaře Antonina Pia. Důležitá je diferenciacie trestů podle původu a postavení pachatelů, kdy pro *honestiores* bylo trestem vyhnanství (*exilum*, tedy mírnější trest, než doposud udílené *deportatio in insulam*), naopak pro *humiliores* byl zaveden trest nucených prací v dolech, *metalla*, což byl jeden z nejtvrdějších udílených trestů. Dále je podrobněji upravena činnost oficiálních razičů mincí, kdy zapůjčení razidla osobě, která jej zneužije, není vnímáno jako spáchání zločinu krádeže veřejného majetku (jeho skutková podstata by byla naplněna v případě, že by razidlo zneužil samotný razič mincí), nýbrž jako *furtum* a hlavním trestem pro zapůjčitele je *infamia*, což je značně mírnější právní kvalifikace i trest, než v případě označení uvedeného jednání za napomáhání ke spáchání zločinu krádeže veřejného majetku, za což by následoval trest vyhnanství či uvržení do dolů. Rovněž je upraveno i potrestání nepovoleného vytěžení zlata a jeho roztavení, což mělo pravděpodobně daňové důvody – pokud bylo zlato vytěženo tajně, státní pokladna z toho neměla žádné příjmy, což z hospodářského hlediska nebylo žádoucí. Nejasné však je, zda se náhrada ve výši čtyřnásobku, kterou měla být nepovolená těžba zlata potrestána, vypočítávala z celého vytěženého množství zlata či pouze z té části, jež měla připadnout státu.

„Když božský Severus a Antoninus zjistili, že mladý muž velmi proslulého původu se dal v malé truhlici donést do chrámu a poté, co byl chrám uzavřen, vylezl z truhlice, ukradl mnoho věcí patřících chrámu a poté se opět schoval do truhlice, odsoudili jej k vyhnání na ostrov.“¹⁹⁵

Tento fragment ukazuje, že zmírnění trestu za krádež veřejného majetku pro *honestiores*, tedy trest vyhnanství (*exilum*) namísto vyhnanství na pustém ostrově (*deportatio in insulam*), které bylo zavedeno za vlády císaře Antonina Pia, tedy mezi lety 138 a 161 n. l., nepřetrvalo příliš dlouho, jeikož již za vlády císařů Septimia Severa a Caracally (božský Antoninus – Caracalovo celé jméno znělo Marcus Aurelius Severus Antoninus – pozn. autora) byl za *peculatus* udílen opět trest vyhnanství na pustém ostrově. Pravděpodobně v té samé době bylo v rámci

¹⁹⁵ Dig. 48.13.12.1 (Marc. 1 iudic.): *Divus Severus et Antoninus quendam clarissimum iuvenem, cum inventus esset arculam in templum ponere ibique hominem includere, qui post clusum templum de arca exiret et de templo multa subtraheret et se in arculam iterum referret, convictum in insulam deportaverunt.* (vlastní překlad)

klasické iurisprudence vydáno i následující stanovisko, upravující promlčení zločinu krádeže veřejného majetku po pěti letech:

„Zločin krádeže veřejného majetku nemůže být stíhán po uplynutí pěti let.“¹⁹⁶

Digesta však nejsou jediným zdrojem informací, z nichž lze čerpat informace o podrobné úpravě zločinu krádeže veřejného majetku, rovněž i tento zločin je upraven (byť krátce) Kodexem Theodosia II., a ve dvacátém osmém titulu deváté knihy:

„Císaři Theodosius, Arcadius a Honorius Augustus k Rufinovi, prefektu praetoriánů.

Dříve bylo stanoveno, že soudci, kteří poškodí své provincie krádeží veřejného majetku, budou potrestáni peněžitou pokutou. Ale protože takový trest není adekvátní závažnosti jejich zločinu, je Naším přáním, aby trest byl tvrdý, protože mírnější potrestání sotva může být přiměřené tomuto hanebnému zločinu, nařizujeme, že tento zločin bude hrdelním zločinem a bude trestán nejtvrdějším trestem.

Dáno čtvrtý den před zářijovými idami v Konstantinopoli, během roku druhého konsulátu Arcadia Augusta a prvního konsulátu Rufina – 10. září 392.“¹⁹⁷

Jak uvidíme i v kapitole věnované vývoji *crimen repetundarum* v době císařské, řada trestněprávních ustanovení Kodexu řeší zločiny způsobené soudci (tedy magistráty, kteří byli císařem pověřeni k výkonu soudních pravomocí, jako správci diecézí a prefekti), což je dáno zejména jejich specifickým postavením za Dominátu, kdy tito magistráti, jak je již podrobněji rozebráno výše, měli v rámci

¹⁹⁶ Dig. 48.13.9 (Venul. 2 iudic.): *Peculatus crimen ante quinquennium admissum obici non oportet.* (vlastní překlad)

¹⁹⁷ Codex Th. 9.28.1: *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius aaa. Rufino praefecto praetorio. Pridem fuerat constitutum, ut hi iudices, qui peculatu provincias quassavissent, multae dispendio subiacerent. Sed quoniam nec condigna crimini ultio est nec par poena peccato, placuit tam severam animadvertendi esse censuram, ut, cum vix par poena his possit flagitiis inveniri neque condignis tantum nefas cruciatibus expiari, capitale hoc esse praecipiamus adque animadversione severissima coherceri.*

Dat. IIII id. septemb. Constantinopoli Arcadio a. II et Rufino cons. (392 sept. 10). (vlastní překlad)

provincií absolutní soudní i správní pravomoc, což bylo možné snadno zneužít. Pro zločin krádeže veřejného majetku tak byl nařízením uvedených císařů zpřísněn trest z peněžité sankce (která však pravděpodobně nebyla jediným trestem) na trest smrti.

IV.IV. Crimen repetundarum

První úprava republikánské *lex Iulia de repetundis* následovala brzy po začátku principátu, v roce 4. př. n. l., když bylo vydáno *senatus consultum Calvisianum*, které upravovalo proces s pachateli repetundárních zločinů. Jak je uvedeno v minulé kapitole, o repetundárních zločinech rozhodovala na základě *lex Aurelia iudiciaria* soudní porota vybraná ze skupiny senátorů, jezdců a *tribuni aerarii*, přičemž všechny tři stavy byly zastoupeny rovným dílem. To však toto *senatus consultum* znovu změnilo, nově měli o veškerých repetundárních zločinech rozhodovat senátoři. Byla-li podána žaloba z repetundárního zločinu, měl příslušný magistrát, který porotě předsedal, za přítomnosti nejméně dvou set senátorů vylosovat čtyři bývalé konsuly, tři bývalé praetory a dva senátory. Z těchto devíti vybraných pak mohl žalobce i žalovaný dva soudce vyloučit, zbyla tedy šestičlenná soudní porota v čele s magistrátem, který provedl los.¹⁹⁸

V následujících třech stoletích sice nebyla schválena žádná další zákonná úprava repetundárního zločinu pomocí zákona či *senatus consulta*, avšak díky dílu historika Tacita víme o řadě procesů s pachateli repetundárních zločinů, příkladem lze uvést proces s Gaiem Silaniem, prokonsulem provincie Asia, který se odehrál za vlády císaře Tiberia:

„Seznam těch, kteří jej obvinili, byl rozšířen o Gaia Publicolu a Marka Paconia, bývalého Silaniova kvestora a legáta. Nebylo pochyb o jeho vině z repetundárních zločinů a z krutosti; ale bylo zde mnoho dalších okolností, které by ohrozily i nevinného. Řada nepřátelských senátorů vybrala ty nejvlivnější advokáty z celé Asie, aby vznesli obvinění; a odpovídal jim osamělý muž, neznalý práva a sužovaný strachem, jež by ochromil i výmluvnost profesionála; jelikož Tiberius

¹⁹⁸ NOVÁKOVÁ, J., PEČÍRKA, J., *Antika v dokumentech, 2, Řím*. Praha, 1961, str. 300 - 301

neváhal poškodit jeho věc, slovem, pohledem, faktem, že právě on se nejvíce v jeho procesu angažoval, čemuž nebylo možno se vyhnout ani to překonat, když domýšlivý panovník často žádal jeho doznání. Navíc k získání povolení k mučení jeho otroků při výslechu byli jeho otroci prodáni správci pokladny; a, aby mu ani jeden přítel nepřišel na pomoc v nebezpečné hodině, byla připojena žaloba z velezrady – zavazující a nevyhnutelný prostředek k umlčení všech. Poté Silanus požádal o několik dnů a riskantně namísto obhajoby poslal císaři dopis, v němž se mísily výčitky s prosbami.¹⁹⁹

Gaius Silanius byl nakonec usvědčen z repetundárních zločinů a odsouzen k vyhnanství na ostrově Cythnus.²⁰⁰ Ve stejném roce byl rovněž k vyhnanství na ostrově za repetundární zločiny odsouzen i bývalý prokonsul Kréty, Caesius Cordanus.²⁰¹ Rovněž zajímavý je i proces s právníkem Siulliem, který byl za vlády císaře Claudia souzen za spáchání repetundárního zločinu za přijetí částky čtyř set tisíc sesterciů coby odměny za obhajobu.²⁰² O zrušení nemravně vysokých odměn advokátů usiloval již Octavianus Augustus, avšak nepříliš úspěšně, pravděpodobně z toho důvodu, že usiloval o úplné zrušení odměn advokátů. Oproti tomu Claudius, byť jeho prvotní snaha byla vedena stejným cílem, byl ochoten ke kompromisu a nakonec se Siulliem i dalšími právníky dojednal, že nejvyšší povolená částka přijatá advokátem za obhajobu může činit deset tisíc

¹⁹⁹ Tac. *Annal.* III.67: *Auxere numerum accusatorum Gellius Publicola et Paconius, ille quaestor Silani, hic legatus. nec dubium habebatur saevitiae captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa, cum super tot senatores adversos facundissimis totius Asiae eoque ad accusandum delectis responderet solus et orandi nescius, proprio in metu qui exercitam quoque eloquentiam debilitat, non temperante Tiberio quin premeret voce vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat, neque refellere aut eludere dabatur, ac saepe etiam confitendum erat ne frustra quaesivisset. servos quoque Silani ut tormentis interrogarentur actor publicus mancipio acceperat. et ne quis necessariorum iuaret periclitantem maiestatis crimina subdebantur, vinclum et necessitas silentii. igitur petito paucorum dierum interiectu defensionem sui deseruit, ausis ad Caesarem codicillis quibus invidiam et preces miscuerat.* (vlastní překlad)

²⁰⁰ Tac. *Annal.* III.69

²⁰¹ Tac. *Annal.* III.70

²⁰² Tac. *Annal.* XI.7

sesterciiů, při vyšší částce již půjde o repetundární zločin a jako takový bude i potrestán.²⁰³

Za vlády Nerona pak došlo k dalšímu procesu, když byl z repetundárních zločinů obžalován a odsouzen bývalý správce provincie Mauretánie, Vibius Secundus:

„Na sklonku roku byl římský jezdec Vibius Secundus odsouzen na základě žaloby z repetundárních zločinů, kterou předložili Mauretánští, a vypovězen z Itálie; těžšímu trestu unikl zejména díky zdrojům a vlivu jeho bratra Vibia Crispa.“²⁰⁴

Zajímavé na případě Vibia Secunda je zejména skutečnost, že přestože byl v roce 59 n. l. odsouzen za repetundární zločiny a poslán do vyhnanství, vrátil se později z vyhnanství a v roce 84 n. l. dokonce zastával konsulský úřad.

Jak již bylo řečeno, neexistují žádné dochované prameny, které by naznačovaly, že *crimen repetundarum* bylo upravováno, ať již po hmotněprávní či po procesní stránce. Dalším pramenem upravujícím repetundární zločiny je tedy až Codex Theodosianus, v němž je tento zločin upraven ve dvacátém sedmém titulu deváté knihy:

„Císaři Gratianus, Valentinianus a Theodosius Augustus k Eutropiovi, prefektu praetoriánů.

Nechť ti, kteří spáchají zločin během služby státu, vědí, že jim budou navždy zapovězeny všechny hodnosti, zákonné či čestné. Pročež přikazujeme, aby Tvá proslulá vznešenost (císaři takto zjevně oslovili prefekta praetoriánů Eutropia – pozn. autora) nedovolila vyslat do provincií jako úředníka nikoho, kdo byl dříve obviněn z repetundárního zločinu, nýbrž aby jejich případy předala Nám.

²⁰³ COFFEE, N., *Gift and Gain: How Money Transformed Ancient Rome*. Oxford University Press, 2017, s. 187, ISBN: 9780190496432

²⁰⁴ Tac. *Annal.* XIV.28: *Comitia praetorum arbitrio senatus haberi solita, quo[d] acriore ambitu exarserant, princeps composuit, tres, qui supra numerum petebant, legioni praeficiendo. auxitque patrum honorem statuendo ut, qui a privatis iudicibus ad senatum provocavissent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cuius si qui imperatorem appellare[nt]; nam antea vacuum id solutumque poena fuerat. fine anni Vibius Secundus eques Romanus accusantibus Mauris repetundarum damnatur atque Italia exigitur, ne graviore poena adficeretur, Vibii Crispi fratris opibus enisus.* (vlastní překlad)

Dáno patnáctý den před červencovými kalendami v Thessalonice, během roku pátého konsulátu Gratiana Augusta a roku prvního konsulátu Theodosia Augusta (17. červen 380).²⁰⁵

„Císaři Gratianus, Valentinianus a Theodosius Augustus k Matronianovi, vévodovi a správci Sardinie.

Jelikož potrestání jednoho může zastrašit mnohé, přikazujeme, aby Natalis, předchozí správce provincie, byl vzat do zajetí císařskou stráží a aby provincií, kterou vykradl, zaplatil nejen čtyřnásobek toho, co obdržel jeho *domesticus*, *minister* a jeho vojáci, nýbrž také toho, co z Našich provincií odnesl on sám.

Dáno den před červnovými idami v Konstantinopoli, během roku prvního konsulátu Antonia a Syagria (12. červen 382).²⁰⁶

Podle těchto ustanovení nejenže bylo pachatelům repetundárních zločinů zapovězeno zastávání jakéhokoli úřadu (což je rozhodně novinka, vzpomeňme na konsulát Vibia Secunda), ale rovněž museli zaplatit čtyřnásobek odcizené částky, za repetundární zločin tedy hrozila stejná pokuta jako za *peculatus*.

„Císaři Gratianus, Valentinianus a Theodosius Augustus k Neoteriovi, prefektu praetoriánů.

²⁰⁵ Codex Th. 9.27.2: *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Eutropio praefecto praetorio.*

li, qui in re publica versati sinisterius sunt, perpetuo sibi omnes dignitates vel legitimas vel honorarias sciant esse praeclusas. Quocirca iubemus, ut illustris magnificentia tua nullum omnino, qui superiore tempore male usae administrationis crimen excepit, ad provincias patiatur accedere, sed de his ad nos referat.

Dat. XV kal. iul. Thessalonica Gratiano V et Theodosio I aa. cons. (380 iun. 17). (vlastní překlad)

²⁰⁶ Codex Th. 9.27.3: *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Matroniano duci et praesidi Sardiniae.*

Ut unius poena metus possit esse multorum, natalem quondam ducem sub custodia protectorum ad provinciam quam nudaverat ire praecipimus, ut non solum quod eius non dicam domesticus, sed manipularius et minister accepit, verum etiam quod ipse a provincialibus nostris rapuit ac sustulit, in quadruplum invitus exsolvat.

Dat. prid. id. iun. Constantinopoli Antonio et Syagrio cons. (382 iun. 12). (vlastní překlad)

Soudcům, kteří budou usvědčeni z poskvrnění sebe samých krádežemi a jinými zločiny, budou strhány insignie, které jim byly dány císařským výnosem, bude jim odebráno jejich vysoké postavení a budou řazeni mezi spodinu a plebeje. Nebude moci býti velebena jejich čest, jíž se ukázali být nehodní.

Dáno osmnáctý den před únorovými kalendami v Thessalonice, během roku pátého konsulátu Gratiana Augusta a prvního konsulátu Theodosia Augusta (15. únor 380).

Výklad: Tento zákon je tak jasný, že není třeba výkladu.²⁰⁷

„Císaři Gratianus, Valentinianus a Theodosius Augustus k Florovi, prefektu praetoriánů.

Nechť soudci vědí, že pokuta za jejich zločiny bude vymáhána buď od nich, nebo od jejich dědiců.

Dáno desátý den před zářijovými kalendami, během konsulátu Antonia a Syargia (23. srpen 382).

Výklad: Nechť všichni soudci vědí, že cokoli neprávem zabavili, musí být vráceno jejich dědicem, nevrátí-li to oni sami.²⁰⁸

„Císaři Gratianus, Valentinianus a Theodosius Augustus k Marcellinovi, Našemu velmi drahému příteli.

Žádný soudce i právní zástupce (*cognitor*) se nesmí dotknout peněz či dědictví jiného, ani nesmí považovat spor jiného za svou kořist. Soudce soukromého

²⁰⁷ Codex Th. 9.27.1: *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Neoterio pf. p.*

Iudices, qui se furtis et sceleribus fuerint maculasse convicti, ablatis codicillorum insignibus et honore exuti inter pessimos quosque et plebeios habeantur. Nec sibi posthac de eo honore blandiantur, quo se ipsi indignos iudicaverunt.

Dat. XVIII. kal. febr. Thessalonica, Gratiano V. et Theodosius I. aa. coss.

Ista lex tam evidens est, ut expositione non indigeat. (vlastní překlad)

²⁰⁸ Codex Th. 9.27.4: *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Floro pf. p.*

Sciant iudices, super admissis propriis aut a se aut ab heredibus suis poenam esse repetendam.

Dat. X. kal. sept. Antonio et Syargio coss.

Interpretatio. Omnes iudices sciant, quicquid male rapuerint, si ipsi non reddiderint, a suis heredibus esse reddendum. (vlastní překlad)

sporu, který je zároveň kupcem (tedy který má obchodní vztah k projednávanému sporu – pozn. autora), bude odsouzen ke ztrátě statusu a života, jako jsou obvykle odsouzeni ti, kteří spáchají zločin krádeže veřejného majetku.

Dáno den před dubnovými nonami v Miláně, během roku druhého konsulátu Merobaudova a Saturninova (4. duben 383).²⁰⁹

„Císaři Gratianus, Valentinianus, Theodosius a Arcadius Augustus: Edikt provinciálům.

My nařizujeme, my přikazujeme, aby pokud bude některý hodnostář, dekurion, vlastník půdy, ba dokonce i kolón nebo muž jakéhokoli postavení vydírán v jakékoli záležitosti soudcem, pokud kdokoli ví o podplaceném soudním rozhodnutí, pokud kdokoli ví o trestu, který byl za úplatek odpuštěn či naopak uvalen kvůli hanebné chamtivosti, pokud kdokoli může prokázat, že soudce rozhodl v nějaké věci nespravedlivě, ať již během doby, kdy zastával úřad, či až po ní, nechte takového provinciála předstoupit před magistráty, nechte jej oznámit zločin a vznést obvinění, a pokud prokáže svá tvrzení, získá vítězství a slávu.

Dáno desátý den před červencovými kalendami v Konstantinopoli, během roku prvního konsulátu císaře Honoria a Evodia (22. červen 386).²¹⁰

²⁰⁹ Codex Th. 9.27.5: *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Have Marcelline karissime nobis.*

Omnes cognitores et iudices a pecuniis atque patrimoniis manus abstineant neque alienum iurgium putent suam praedam. Etenim privatarum quoque litium cognitor idemque mercator parem capitis ac vitae, quae peculatus reos consuevit involvere, cogetur subire iacturam.

Dat. prid. non. april. Mediolano Merobaude II et Saturnino cons. (383 apr. 4). (Vlastní překlad)

²¹⁰ Codex Th. 9.27.6: *Impppp. Gratianus, Valentinianus Theodosius et Arcadius aaaa. edictum ad provinciales.*

Iubemus hortamur, ut, si quis forte honoratorum decurionum possessorum, postremo etiam colonorum aut cuiuslibet ordinis a iudice fuerit aliqua ratione concussus, si quis scit venalem de iure fuisse sententiam, si quis poenam vel pretio remissam vel vitio cupiditatis ingestam, si quis postremo quacumque de causa improbum iudicem potuerit adprobare, is vel administrante eo vel post administrationem depositam in publicum prodeat, crimen deferat, delatum adprobet, cum probaverit et victoriam reportaturus et gloriam.

Dat. X kal. iul. Constantinopoli Honorio n. p. et Evodio cons. (386 inn. 22). (vlastní překlad)

Všechny výše uvedené císařské výnosy upravovaly repetundární zločiny páchané soudci a samotnou činnost soudců, což naznačuje (spolu s faktem, že rovněž i v titulu věnovaném *peculatu* se Codex Theodosianus věnuje zejména soudcům), že právě v oblasti soudnictví muselo ve čtvrtém a pátém století po Kristu docházet ke kriminální činnosti relativně často. V první řadě je stanoveno, že soudce, který je odsouzen za spáchání repetundárního zločinu, ztratí své postavení, což vzhledem k římskému soudnímu systému znamená, že byl zbaven funkce prefekta nebo správce diecéze. Rovněž byla stanovena možnost vymáhání pokuty (ve výši čtyřnásobku) od dědiců soudců. Klíčové je však stanovení trestu smrti pro soudce, který má obchodní vztah k věci, kterou soudí, což naznačuje značné zpřísnění trestů za repetundární zločin.

IV.V. *Stellionatus*

Posledním zkoumaným zločinem je *stellionatus*, trestný čin, který se v římském systému trestního práva objevuje přibližně v době vlády císaře Antonina Pia, tedy ve druhém století po Kristu.²¹¹ Jedná se o mimořádný trestný čin, jelikož jak praví Papinianus:

„*Actio stellionatus* není záležitostí veřejného soudu ani soukromých žalob.“²¹²

Jedná se tedy o trestný čin, který není ani zločinem veřejnoprávním (*crimen*), ani deliktem, nýbrž stojí na pomezí těchto dvou skupin. To dále potvrzuje i fragment, jehož autorem je Ulpianus a který je v rámci iustiniánských Digest řazen v jedenáctém titulu čtyřicátého sedmého svazku, jehož název zní *De extraordinariis criminibus*:

„Žaloby pro *stellionatus* a vykořisťování obsahují obvinění, ale nejsou stíhány v trestním řízení.“²¹³

²¹¹ VÖLKL, A., *Stellionatus*, in Brill's New Pauly (online), cit. 5. 6. 2017, odkaz: <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/stellionatus-e1122090?s.num=4>

²¹² Dig. 47.20.1 (Papin. 1 resp.): *Actio stellionatus neque publicis iudiciis neque privatis actionibus continetur.* (vlastní překlad)

Stellionatus je tedy extraordinární zločin, který se po procesní stránce velmi podobá ostatním zločinům, které jsou zkoumány v této práci, ovšem liší se svým zařazením v systému římského trestního práva a také udílenými tresty. Jeho definici poskytuje Ulpianus:

„Projednání obvinění ze stellionatu spadá pod jurisdikci správce provincie.

(1) Musí být pamatováno, že ti, kteří spáchali jakýkoli podvodný čin, mohou být obviněni ze *stellionatu* jen tehdy, není-li možné obvinít je z jiného zločinu. Proto, kdykoli zločin není pojmenovatelný, bude vznesen *stellionatus*. Především bude však vznesen v případě, kdy někdo podvodně směňuje či dává coby platbu majetek, k němuž má práva jiný, a zatají tuto skutečnost; pro všechny případy tohoto druhu přísluší *stellionatus*. A také v případě, kdy někdo vymění jeden výrobek za jiný; pokud dá stranou věci, jež byl zavázán dodat, či je zkazí, je rovněž odpovědný z tohoto činu. Stejně tak je-li někdo vinen z úmyslného zmatení jiného či se na takovém činu podílí, může být obviněn ze *stellionatu*. A, obecně řečeno, kdekoli chybí název zločinu, je příslušný *stellionatus*, ale není nutné vyjmenovávat jednotlivé případy.

(2) Zákonem není stanoven žádný trest za *stellionatus*, jelikož se podle práva nejedná o zločin. Jelikož však je zvykem rozhodnout o trestu podle vlastního uvážení, je dáno, že v případě Plebejů nesmí být trest přísnější než uvržení do dolů. Jedná-li se však o osobu vyššího postavení, měl by být stanoven trest dočasného vyhnání či vyloučení z jeho stavu.

(3) Kdokoli, kdo podvodně zatajuje zboží, může být stíhán pro tento zločin.²¹⁴

²¹³ Dig. 47.11.3 (Ulp. 3 de adult.): *Stellionatus vel expilatae hereditatis iudicia accusationem quidem habent, sed non sunt publica.* (vlastní překlad)

²¹⁴ Dig. 47.20.3 (Ulp. 8 de off.): *Stellionatus accusatio ad praesidis cognitionem spectat.*

1. Stellionatum autem obici posse his, qui dolo quid fecerunt, sciendum est, scilicet si aliud crimen non sit quod obiciatur: quod enim in privatis iudiciis est de dolo actio, hoc in criminibus stellionatus persecutio. Ubi cumque igitur titulus criminis deficit, illic stellionatus obiciemus. Maxime autem in his locum habet: si quis forte rem alii obligatam dissimulata obligatione per calliditatem alii distraxerit vel permutaverit vel in solutum dederit: nam hae omnes species stellionatum continent. Sed et si quis merces supposuerit vel obligatas averterit vel si corruperit, aequae stellionatus reus erit. Item si quis imposturam fecerit vel collusionem in necem alterius,

Z Ulpianovy definice *stellionatu* tedy vyplývá, že tento mimořádný zločin byl jakýmsi zbytkovým zločinem pro případ, kdy spáchaný podvod nebylo možné zařadit pod skutkovou podstatu zločinu podvodu. Rovněž je také neobvyklé, že zákonem nebyl stanoven trest za spáchání tohoto zločinu a druh i výše trestu tak byla dána zcela do kompetence příslušného magistráta, kterým byl správce provincie. Ten byl limitován pouze nepřísnejším trestem, jež bylo možné za *stellionatus* udělit, a to uvržení do dolů pro *humiliores* a dočasným vyhnanstvím či degradováním pro *honestiores*.

„Odsouzení za tento čin neuvrhne na nikoho bezectnost a přísluší pod mimořádnou soudní pravomoc.“²¹⁵

Tento fragment dále rozvádí odlišnost *stellionatu* oproti ostatním zkoumaným zločinům, jelikož odsouzením za kterýkoli z nich se odsouzený automaticky stal bezectným. To potvrzuje, že *stellionatus* nebyl vnímán jako natolik závažný jako jakýkoli veřejnoprávní zločin.

„Pokud někdo písemně nepravdivě odpřísáhne, že mu byl dán *pignus*, jedná se o *stellionatus* a viník bude poslán do dočasného vyhnanství.“²¹⁶

Poslední z fragmentů, v nichž je *stellionatus* upraven, naznačuje, že v dobách působení právníka Modestina, tedy přibližně v polovině třetího století po Kristu, se právní úprava tohoto zločinu výrazněji nezměnila, ovšem z uvedeného příkladu podvodu v podobě tvrzení, že pachateli byl dán *pignus*, tedy jeden z reálných kontraktů, k nimž v Římské říši běžně docházelo, vidíme, že udílený trest již nespočívá v uvážení soudce, nýbrž je jednoznačně stanoven trest vyhnanství. To může mít více možných příčin; buď bylo nepravdivé tvrzení

stellionatus poterit postulari. Et ut generaliter dixerim, deficiente titulo criminis hoc crimen locum habet, nec est opus species enumerare.

2. *Poena autem stellionatus nulla legitima est, cum nec legitimum crimen sit. Solent autem ex hoc extra ordinem plecti, dummodo non debeat opus metalli haec poena in plebeis egredi. In his autem, qui sunt in aliquo honore positi, ad tempus relegatio vel ab ordine motio remittenda est.*

3. *Qui merces suppressit, specialiter hoc crimine postulari potest.* (vlastní překlad)

²¹⁵ Dig. 47.20.2 (Ulp. 8 ad sab.): *Stellionatus iudicium famosum quidem non est, sed coercionem extraordinariam habet.* (vlastní překlad)

²¹⁶ Dig. 47.20.4 (Mod. 3 de poen.): *De periurio, si sua pignora esse quis in instrumento iuravit, crimen stellionatus fit, et ideo ad tempus exulat.* (vlastní překlad)

zachycené písemně vnímáno jako závažnější, a proto mělo být trestáno nepřísnejším možným trestem podle ulpianovské úpravy, tedy dočasným vyhnanstvím. Tato možnost však zcela pomíjí výše uvedené rozdělení trestu podle původu, stanovující nucené práce v dolech jako nepřísnejší možný trest pro neurozené. Nebo během oněch nanejvýše několika desítek let, které uplynuly mezi dobou veřejného působení Ulpiana a Modestina, došlo ke sjednocení trestů za spáchání *stellionatu* a nadále nebylo rozlišováno mezi urozenými a neurozenými, což však není příliš pravděpodobné, jelikož žádné "snižování třídních rozdílů" v této době v Římské říši zaznamenáno není, ani jej nelze z dochovaných pramenů dovozovat. A třetí, podle autora této práce nejpravděpodobnější možností, je kombinace první příčiny, tedy obecného vnímání písemného podvodu jakožto závažnějšího, nežli pouze ústně tvrzené nepravdivé skutečnosti, se skutečností, že spáchání zločinu (nejen *stellionatu*) pomocí písemného dokumentu bylo velmi pravděpodobně častější mezi urozenými Římany, jelikož neurození Římané, vzhledem k průměrné vzdělanosti tehdejší populace, v drtivé většině případů psát neuměli. Autor se proto domnívá, že uvedený fragment hovoří o trestu dočasného vyhnanství především z toho důvodu, že se tento způsob spáchání *stellionatu* týkal v naprosté většině případů jen *honestiores*, jimž bylo dočasné vyhnanství coby nejtvrďší možný trest za *stellionatus* stanoveno již v dobách působení Ulpiana, fakticky tedy k žádné změně trestů nedochází.

V. Závěr

Tato diplomová práce s názvem *Crimen falsi a příbuzné skutkové podstaty* je náhledem do problematiky vývoje římského trestního práva a podrobným rozbořem vývoje právní úpravy čtyř vzájemně úzce souvisejících zločinů - *crimen falsi*, *crimen repetundarum*, *peculatus* a *stellionatus*, přičemž první tři jmenované jsou takzvaná *crimina*, tedy zločiny veřejnoprávní a čtvrtý jmenovaný, *stellionatus*, je prameny označován za zločin mimořádný, nezařaditelný ani mezi *crimina*, ani mezi *delicta*. Vývoj těchto zločinů je zkoumán ve třech dějinných obdobích - v době královské, během trvání Římské republiky a během doby císařské, přičemž tato období jsou pro lepší přehlednost dále členěna.

Jak je podrobněji rozebráno výše, v době královské, která je prvním zkoumaným obdobím, neexistovala právní úprava zkoumaných zločinů, z dochovaných pramenů však je možné dovodit prapočátky zákonů, které tyto zločiny později upravovaly a rovněž i předchůdce zkoumaných zločinů a části jejich skutkových podstat, jako například křivé obvinění, spáchané králem Tarquiniem Superbem, či křivopřísežnictví a podvod patrona vůči klientovi, které se řadily mezi náboženské zločiny. Doba královská je ale klíčová zejména z hlediska počátku formování trestního procesu, o kterém se z dochovaných pramenů dozvídáme podstatně více informací než o hmotněprávní úpravě jednotlivých zločinů. Díky podrobně zaznamenanému procesu se sestrovrahem Horatiem se tak dozvídáme o vytvoření úřadu *duumviri perduellionis*, tedy vůbec prvních volených úředníků, určených ke stíhání a trestání zrádců, a také o položení základu provokačního práva, které v následujících staletích hrálo v trestním procesu klíčovou roli.

Tím se již dostáváme k rozboru vývoje zkoumaných zločinů a trestního procesu v dobách Římské republiky, přičemž tato kapitola tvoří významnou část práce. V její první části, věnované období po vyhnání krále Tarquinia Superba a ustanovení republiky a vytvoření Zákona dvanácti desek, jsou, stejně jako v době královské, dominantní změny trestního procesu, a to nejprve uzákonění provokačního práva, které se zkoumaných zločinů, respektive jejich předchůdců, týkalo již od samého počátku, jelikož například křivé obvinění mohlo být potrestáno i smrtí. Díky historiku Liviovi se dochoval záznam dvou souvisejících

trestních procesů z té doby, a to nejprve proces s Caesem Quinctiem, který dokládá, že provokační právo nebylo možné užít proti rozhodnutí tribunů lidu, ale především proces s Markem Volsciem Fictorem, který můžeme pokládat za vůbec první písemný záznam procesu s pachatelem zločinu, který později tvořil část skutkové podstaty jednoho ze zkoumaných zločinů, *crimen falsi*. Marcus Volscius Fictor totiž v procesu s Caesem Quinctiem křivě svědčil v Caesův neprospěch a přispěl tak k jeho odchodu do vyhnanství, což však bylo později odhaleno a Marcus Volscius Fictor byl souzen pro zločin křivého svědectví. Soudili jej *quaestores parricidii*, tedy mimořádná magistratura, která byla původně ustanovena pro shromažďování důkazů a vedení procesu s pachateli zločinu vraždy, z čehož můžeme dovozovat, že v první polovině pátého století před naším letopočtem bylo křivé svědectví považováno za podobně závažné jako zločin vraždy. Tomu napovídá i následná úprava zločinu křivého svědectví v Zákonu dvanácti desek, v němž byl za tento zločin stanoven trest shoení z Tarpejské skály, tedy trest, který byl obecně ukládán jen za nejzávažnější zločiny.

V dalších sto padesáti letech nemáme žádný další dochovaný záznam procesu s pachateli jednoho ze zkoumaných zločinů, v roce 387 př. n. l. se však setkáváme s vůbec prvním případem spáchání zločinu *peculatus*, tedy krádeže veřejného majetku, s nímž se v nadcházejících staletích setkáváme velmi často. Za *peculatus* byla totiž považována situace, kdy si římský vojevůdce ponechal část kořisti, jelikož celá válečná kořist měla správně připadnout státní pokladně. V tomto prvním zaznamenaném procesu byl souzen vojevůdce Marcus Furius Camillus, který ještě před jeho dokončením dobrovolně odešel do vyhnanství, aby se po několika letech do Říma vrátil a svými vojenskými reformami a vojevůdcovským umem jej zachránil před galskou invazí, vedenou králem Brennem.

Ve čtvrtém století před Kristem se ale nově neobjevuje pouze *peculatus*, nýbrž i další inovace trestního procesu, která bude ve vztahu ke zkoumaným zločinům hrát zásadní roli, a to až do Principátu. V roce 331 př. n. l. byla zřízena první soudní porota, a to na základě *lex de quaestione extraordinaria instituenda*. Existenci tohoto zákona konstatuje více zdrojů, nicméně jak zdroje, tak i prameny

zcela mlčí o jeho přesném účelu, není tedy jasné, k souzení jakého zločinu byla tato mimořádná soudní porota zřízena.

Pravý přelom z hlediska soudních porot i zkoumaných zločinů však přichází v následujících dvou staletích spolu s hospodářským a územním rozmachem Římské republiky. Až doposud jsme se totiž setkávali pouze se záznamy trestních procesů a obecně s právní úpravou zločinů, které byly předchůdci zkoumaných zločinů, zatímco nyní se již setkáváme přímo se zkoumanými zločiny a se zákony, jimiž byly podrobně upraveny. Nejstarším ze zkoumaných zločinů z hlediska datace vlastního zákona, jímž byl upraven, je *crimen repetundarum*, rovněž také zvaný *crimen pecuniae repetundae*, tedy zločin, spočívající ve zneužití svěřené pravomoci magistráta k nezákonnému získání bohatství, jež byl vůbec prvně upraven roku 149 př. n. l. prostřednictvím *lex Calpurnia de pecuniis repetundis*. Této úpravě však předcházel velký proces se správci provincií Přední a Zadní Hispánie, Markem Titiniem, Publiem Furiem Philem a Markem Matienem, který se odehrál v roce 171 př. n. l. a v němž byli všichni tři jmenovaní obviněni z vydrancování jim svěřených provincií a pro poslední dva jmenované se proces vyvíjel natolik špatně, že raději ještě před jeho skončením odešli do dobrovolného vyhnanství. Calpurniův zákon o repetundárním zločinu rovněž jako vůbec první v římské historii vytvořil stálou soudní porotu, až do té doby byly všechny soudní poroty mimořádné, tedy svolávané *ad hoc*, tedy je významný i z hlediska procesního práva. Tento zákon ovšem repetundární zločin neupravoval tak, jak jej známe ze znění pozdějších zákonů, jeho hlavním cílem bylo navrátit uloupený majetek zpět do rukou okradených provinciálů, z čehož pramení i původ názvu tohoto zločinu. To dokládá i záznam procesu s Luciem Corneliem Lentulem Lupem z roku 147 př. n. l., v němž byl jmenovaný pachatel odsouzen pouze k peněžité pokutě.

Změnu ve vnímání a trestání repetundárních zločinů přinášejí další zákony, zejména *lex Acilia de repetundis* z roku 122 př. n. l., která byla navržena a schválena ze strany tribunů lidu v rámci politického tažení Gaia Graccha proti senátu. Tento zákon totiž nejenže stanovil coby trest za repetundární zločin vyhnanství (kromě peněžité pokuty, kterou zvýšil až na dvojnásobek uloupené částky), ale zejména znemožnil příslušníkům senátorského stavu působit v soudní

porotě pro repetundární zločiny, zvané *quaestio de repetundis*, a nahradil je jezdcí. Tento stav dále potvrdila i *lex Servilia repetundarum*, ovšem naprostý obrat ve vývoji i úpravě repetundárního zločinu znamenaly trestněprávní reformy diktátora Lucia Cornelia Sully, který je významný i z hlediska vývoje dalších zkoumaných zločinů. Sulla byl totiž rogátorem *lex Cornelia iudiciaria*, podle které bylo znovu stanoveno, že soudní porotu pro repetundární zločiny mohli obsadit pouze členové senátorského stavu, a také *lex Cornelia de repetundis*, která rozšiřovala hmotněprávní úpravu repetundárního zločinu, přičemž nově bylo možné za repetundární zločin označit takřka jakékoli nezákonné jednání římského magistráta činěné s cílem osobního obohacení. Byť přesné znění Corneliova zákona není známo, lze si o jeho podobě učinit velmi přesnou představu díky množství zaznamenaných trestních procesů, jež se podle něj odehrály, přičemž nejslavnějším z nich je soud s Gaiem Verrem, jehož žalobcem byl Marcus Tullius Cicero. Naopak známe podobu dalšího ze zákonů upravujících *crimen repetundarum*, *lex Iulia de repetundis*, a to především díky tomu, že právě na tento zákon se odkazují jednotliví klasiční římstí právníci, zachycení ve fragmentech iustiniánských Digest, které jsou v této práci přeloženy a podrobně rozebrány a okomentovány.

Dalším ze zkoumaných zločinů, s jehož podrobnou právní úpravou se setkáváme již za dob Římské republiky, je *crimen falsi*, tedy zločin podvodu. Na rozdíl od předchozího repetundárního zločinu nebyl *crimen falsi* nijak kodifikován až do dob trestněprávních reform diktátora Sully, který byl rogátorem *lex Cornelia testamentaria nummaria*, rovněž zvané *lex Cornelia de falsis*, která právě zločin podvodu upravovala. Na *crimen falsi* je velmi zajímavé, že jeho skutková podstata se skládala z řady z pohledu dnešního trestního práva samostatných zločinů, jako je falšování testamentů a veřejných dokumentů, padělání mincí a jejich znehodnocování, křivé svědectví, křivé obvinění a další, pod vyjmenované skutkové podstaty nezařaditelné způsoby podvodu, přičemž některé byly zachyceny již v původním zákoně z roku 81 př. n. l., některé byly přidávány později v době císařské. Corneliův zákon o podvodu rovněž vytvořil stálou soudní porotu pro souzení zločinů podvodu a coby trest stanovil vyhnanství a konfiskaci veškerého majetku. Příčina vzniku *lex Cornelia de falsis* je neznámá, ovšem ze zaznamenaných trestních procesů, stejně jako ze samotného názvu

zákona (*testamentaria nummaria*) lze dovodit, že s hospodářským rozmachem Římské republiky ve třetím a druhém století před Kristem došlo i ke značnému nárůstu padělání mincí a testamentárních dokumentů, a také ke zvýšení množství křivých obvinění i svědectví, reakcí na což byla právě *lex Cornelia de falsis*. O podrobné úpravě jednotlivých vyjmenovaných zločinů, obsažené v Corneliově zákoně, se rovněž dozvídáme především z iustiniánských Digest, přičemž autor tohoto textu, stejně jako u ostatních zkoumaných zločinů, volil v zájmu co možná nejvěrnějšího zpracování metodu překladu příslušných fragmentů, jejich zasazení do historického rámce a případné okomentování.

Posledním ze zkoumaných zločinů, s jejichž právní úpravou je možné se setkat ještě v dobách existence Římské republiky, je *peculatus*, který tak tvoří poslední podkapitulu této části práce. První záznam o *peculatu*, jehož nejpřesnějším překladem je zločin krádeže veřejného majetku, je datován již k počátku čtvrtého století před Kristem, kdy došlo k procesu s již zmíněným Markem Furiem Camillem, ovšem v této době prozatím tento zločin nebyl zván *peculatus* a neexistoval ani zákon, který by jej upravoval. To vše přišlo až o několik století později, mezitím se však odehrála řada dalších procesů se zloději veřejného majetku, zejména, po vzoru Marca Furia Camilla, římskými vojevůdci, kteří uzmuli část válečné kořisti, která měla připadnout státu, jako například proces s Quintem Serviliem Caepiem starším, který měl zcizit legendární toloské zlato, či proces s Luciem Scipionem, bratrem slavného Publia Cornelia Scipia Africana. *Peculatus* jako takový však byl zákonem poprvé upraven až v rámci Sullových trestněprávních reforem v roce 81 př. n. l., kdy byl vydán *lex Cornelia de peculatu*, o němž však vzhledem k jeho pozdější derogaci na počátku císařství nemáme mnoho zpráv. Z jednoho z Ulpianových fragmentů z Digest však je možné zjistit, že trestem za zločin krádeže veřejného majetku byl podle Corneliova zákona interdikt vody a ohně.

Poslední část práce, jak je již naznačeno výše, tvoří vývoj zkoumaných zločinů v době císařské, a to za Principátu i za Dominátu. Na počátku této kapitoly je pro úplnost shrnut vývoj trestního procesu v těchto obdobích, tedy postupné převládání mimořádného řízení, v němž měl hlavní slovo císař a jím delegovaní úředníci a které zcela nahradilo řízení před centurijním shromážděním.

Provokační právo tak za Principátu zcela zaniklo a bylo nahrazeno institutem odvolání se proti rozhodnutí magistráta k císaři, čímž byla fakticky vytvořena dvojinstanční soudní soustava. Začátkem Dominátu pak došlo k definitivnímu zániku všech typů trestních procesů kromě mimořádného řízení a císaři tak byla dána veškerá soudní moc. Rovněž došlo i ke změnám mimořádného řízení, které sice bylo stále dvojestupňové (alespoň ve většině případů), ovšem vzhledem ke správní reformě Římské říše již nebyl vždy druhým, tedy odvolacím stupněm císař, nýbrž v případě odvolání se proti rozhodnutí správce provincie jím byl správce jedné z dvanácti diecézí, *vicarius*. Z doby vlády císaře Constantina I. je zaznamenáno omilostnění všech zločinců s výjimkou kouzelníků, vrahů a cizoložníků, což jednak ukazuje další změnu vnímání závažnosti jednotlivých zločinů, kdy se nově těmi nejzávažnějšími stávají právě tyto tři jmenované zločiny, a dále se jedná o první zaznamenanou plošnou císařskou milost, týkající se velkého množství římských občanů.

Co se týče vývojem právní úpravy jednotlivých zkoumaných zločinů v době císařské, první z nich, *crimen falsi*, prošel svou nejzásadnější úpravou velmi záhy po vzniku císařství, již v roce 16 n. l., kdy bylo vydáno *senatus consultum Libonianum*. Toto *senatus consultum* znamenalo především značné rozšíření skutkové podstaty zločinu podvodu, jelikož pod něj nově spadalo i padělání veřejných dokumentů. Další změnou, kterou přineslo, byla nemožnost stíhání nedospělých za spáchání zločinu podvodu. Rovněž z prvního století po Kristu pochází i záznam procesu s několika padělateli testamentu senátora Domitia Balba, na základě kterého lze velmi dobře vidět dvě charakteristické vlastnosti trestního práva a zejména trestního procesu v době císařské, a to různorodost udílených trestů, a to nejen na základě jednotlivých společenských vrstev, což bylo obvyklé, nýbrž i pro osoby stejného původu, přičemž tvrdost potrestání zločinu a naopak i odpuštění trestu spolupachateli závisela do značné míry na libovůli císaře. A druhou charakteristickou vlastností, která se ale táhla již od dob Římské republiky, byla značná provázanost trestního práva s politikou. I pokud totiž byl pachatel zločinu potrestán, nebylo výjimečné, že mu byl trest odpuštěn, změnila-li se politická situace (například nástupem nového císaře) či bylo-li z jakéhokoli důvodu potřebné jeho opětovné působení v Římě, jako tomu bylo právě v tomto zaznamenaném procesu v případě Antonia Prima.

Co se týče úpravy zločinu podvodu za Dominátu, autorem užívaným pramenem informací je *Codex Theodosianus*, v němž je zločinu podvodu věnován devatenáctý titul deváté knihy, nicméně padělání peněz je upraveno samostatně ve dvacátém prvním titulu deváté knihy. Úpravy zločinu podvodu se ubíraly zejména dvěma směry - jednak, což je pro císařské konstituce z oblasti trestního práva ze čtvrtého a pátého století po Kristu typické, byla podrobně řešena kriminální činnost magistrátů, kterým byly mnohdy za podobný zločin stanoveny horší tresty, než ostatním římským občanům. Druhým směrem je úprava trestního procesu v případě zločinu podvodu, kdy za císaře Constantina I. bylo nařízeno, že od zahájení soudního řízení nesmí uplynout déle než rok do shromáždění dostatečného množství důkazů a svědků, v opačném případě byl ten, kdo vznesl obvinění, potrestán. Další zásadní procesní změnou byla úprava navazujících civilních a trestních řízení, kdy podle Constantinova nařízení nemělo být civilní řízení v případě vznesení obvinění z nepravosti jednoho z předložených důkazů přerušeno až do ukončení trestního řízení, nýbrž mělo být nejprve dokončeno, aby se závěry spočívajícími na padělaných dokumentech, a teprve poté mělo být zahájeno trestní řízení. Padělání mincí je řešeno samostatně ze dvou důvodů - za prvé byly konkrétně u tohoto zločinu výrazně zpřísněny tresty (například trest upálení zaživa, zavedený za vlády císaře Constantia) a za druhé je většina císařských konstitucí upravujících danou problematiku věnována zločinům páchaným oficiálními raziči mincí, což u daného zločinu vytváří de facto privilegovanou skutkovou podstatu. Vyvrcholením tohoto oddělování padělání peněz od zbytku skutkové podstaty zločinu podvodu bylo jejich úplné rozdělení v roce 381 n. l., kdy mělo být nově padělání mincí stíháno jako zločin velezrady. Tímto oddělením došlo ke značnému zúžení skutkové podstaty zločinu podvodu, jelikož tak byl od zločinu podvodu odebrán trestný čin, který byl jedním ze dvou hlavních důvodů vydání původního zákona, který jej upravoval, *lex Cornelia testamentaria nummaria*.

Na rozdíl od zločinu podvodu, jehož hlavní zákonná úprava spadá již do doby Římské republiky, *peculatus* byl finálně upraven až na počátku doby císařské, v roce 8 př. n. l., kdy byla vydána *lex Iulia de peculatu et de sacrilegiis*, přičemž rogátorem tohoto zákona byl samotný Octavianus Augustus. Na základě fragmentů z Digest je možné zjistit, že podle tohoto zákona nebylo trestáno pouze

samotné spáchání zločinu krádeže veřejného majetku, nýbrž i jakékoli jednání, které takový čin umožnilo či usnadnilo. A spácháním tohoto zločinu nově nebyla jeho krádež peněz náležících státu či některému z náboženských kultů a chrámů, nýbrž i krádež náboženských darů. V následujících stoletích pak došlo k dalšímu rozšiřování skutkové podstaty *peculatu*, kdy je coby spáchání tohoto zločinu označováno například pozměňování měděných destiček upravujících hranice pozemků, nepovolené vniknutí do chrámu a dokonce i pouhý opis či nahlížení do veřejných dokumentů bez povolení. Krádež válečné kořisti, tedy čin, kvůli kterému byl *peculatus* pravděpodobně původně upraven zákonem, byl rovněž upraven v i době císařské, kdy za jeho spáchání měla být udělena pokuta ve výši čtyřnásobku ukradené sumy peněz. Za Dominátu, jak se dozvídáme z Theodosiova kodexu, byla rovněž i u tohoto zločinu řešena zejména kriminalita úředníků, kterým byl značně zpřísněn trest, a to z původní peněžité pokuty a možného vyhnanství až na trest smrti.

Crimen repetundarum s příchodem Principátu rovněž zaznamenal úpravu, a to v podobě *senatus consulta Calvisiana* z roku 4 př. n. l., podle kterého měl nadále o repetundárních zločinech rozhodovat šestičlenná porota, složená ze senátorů, konsulů a praetorů, což znamenalo opětovné svěření procesů s pachateli repetundárních zločinů do rukou senátu. V prvním století po Kristu se uskutečnila řada procesů s pachateli repetundárního zločinu, příkladem autor uvádí proces s Gaiem Silaniem, bývalým správcem provincie Asia, který se znelíbil císaři Tiberiovi, a také proces s Vibiem Secundem, jež se odehrál za vlády císaře Nerona. Za vlády císaře Claudia pak došlo k velmi zajímavému rozšíření skutkové podstaty repetundárního zločinu, jelikož nově měla být jako *crimen repetundarum* souzena i situace, kdy advokát za obhajobu přijal částku více než deset tisíc sesterciů. Za Dominátu byl repetundární zločin rovněž upravován, například bylo nově stanoveno, že kromě trestu zaplacení čtyřnásobku ukradené částky měly být pachateli navzd zapovězeny veškeré úřady a hodnosti.

Stellionatus je jediný ze zkoumaných zločinů, který se objevuje až v době císařské, konkrétně v dobách vlády císaře Antonina Pia, tedy ve druhé století po Kristu. Na rozdíl od ostatních tří zkoumaných zločinů prameny o tomto zločinu povětšinou mlčí, nebo ohledně jeho úpravy a změn poskytují přinejlepším velmi

strohé informace. Z iustiniánských Digest tak víme zejména to, že *stellionatus* je zločinem mimořádným, stojícím na pomezí veřejného a soukromého práva, a že za něj nebyl pevně stanoven trest. Rovněž se dozvídáme, že se jedná o jakousi zbytkovou skutkovou podstatu, pod níž měly být podřazeny všechny trestné činy, pro něž bylo charakteristické podvodné jednání a které nebylo možné podřadit pod některý z ostatních zločinů.

Autor této diplomové práce usiloval o co nejobsáhlejší a nejpodrobnější rozbor vývoje právní úpravy uvedených zločinů, a to včetně rozboru vývoje trestního procesu v oblastech, které se zkoumaných zločinů týkaly. Tato práce, která je, jak se alespoň autor domnívá, přinejmenším v rámci České republiky první prací, která by se vývoji těchto zločinů podrobně zabývala, tedy může posloužit jako základ pro další zkoumání souvisejících zločinů v rámci římského trestního práva, nebo pro další výzkum, zaměřený na oblast právní úpravy zkoumaných zločinů (zejména zločinu podvodu a zločinu krádeže veřejného majetku) v *Leges Barbarorum*, *Leges Romanae Barbarorum* či dalších raněevropských zákonících.

VI. Seznam zkratek

Cic. Brut.	Dílo právníka Marka Tullia Cicera <i>Brutus</i>
Cic. de Leg.	Dílo právníka Marka Tullia Cicera <i>de Legibus</i>
Cic. de Off.	Dílo právníka Marka Tullia Cicera <i>de Officiis</i>
Cic. de Rep.	Dílo právníka Marka Tullia Cicera <i>de Republica</i>
Cic. in Verr.	Dílo právníka Marka Tullia Cicera <i>in Verrem</i>
Codex Th.	<i>Codex Theodosianus</i> , kodifikace veškerého platného práva, vytvořená za vlády císaře Theodosia II. v roce 438 n. l.
Dionys.	Dílo historika Dionýsia z Halikarnássu <i>Antiquitates Romanae</i>
Dig.	<i>Digesta seu Pandectae</i> , součást právní kodifikace císaře Iustiniana, souhrnně nazývané <i>Corpus Iuris Civilis</i> , vydané roku 533 n. l.
Gell. Noct. Attic.	Dílo právníka Aula Gellia <i>Noctes Atticae</i>
Liv.	Dílo historika Tita Livia <i>Ab Urbe condita</i>
Strabo Geo.	Dílo filosofa a historika Strabona <i>Geographica</i>
Tac. Annal.	Dílo historika Publia Cornelia Tacita <i>Annales</i>
Tac. Hist.	Dílo historika Publia Cornelia Tacita <i>Historiae</i>
Valerius Fact.	Dílo řečníka Valeria Maxima <i>Factorum ac dictorum memorabilium libri IX</i>

VII. Seznam pramenů, literatury a zdrojů

VII.I. Seznam pramenů

Marcus Tullius Cicero, *Brutus* (ed. 1962)

Marcus Tullius Cicero, *de Legibus* (ed. 1915)

Marcus Tullius Cicero, *de Officiis* (ed. 1902)

Marcus Tullius Cicero, *de Republica* (ed. 1948)

Marcus Tullius Cicero, *in Verrem* (ed. 1928)

COdex Theodosianus (Theodosiani libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis et Leges novellae ad Theodosianum pertinentes; ed. 1905)

Dionysius z Halikarnássu, *Antiquitates Romanae* (užit anglický překlad - viz literatura)

Digesta seu Pandectae (ed. Mommsen)

Aulus Gellius, *Noctes Atticae* (ed. 1903)

Titus Livius, *Ab Urbe condita* (ed. 1881)

Strabo, *Geographica* (ed. 1852)

Publius Cornelius Tacitus, *Annales* (ed. 1831)

Publius Cornelius Tacitus, *Historiae* (ed. 1831)

Valerius Maximus, *Factorum ad dictorum memorabilium libri IX* (ed. 1822)

VII.II. Seznam literatury a zdrojů

AEGYPTIO, M., *Senatusconsulti de Bacchanalibus: Sive Aeneae Vetustae Tabulae Musei Caesarei Vindobonensis*. Napoli, 1729

ANTHON, CH., *Select Orations of Cicero*. New York, Harper & Brothers, 1837

- ARATO, A., *Post Sovereign Constitution Making: Learning and Legitimacy*. Oxford, Oxford University Press, 2016, ISBN: 9780198755982
- BAHNÍK, V., *Cicero: Řeči proti Verrovi*. Praha, Odeon, 1972, s. 36
- BERGER, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Clark, New Jersey, The Lawbook Exchange Ltd., 2004, ISBN: 9781584771425
- BÍSEK, J., *Trestněprávní ochrana mincí v antickém právu římském*. in Numismatické listy, 1951, vol. 6
- BUNSON, M., *A Dictionary of the Roman Empire*. Oxford University Press, 1991, ISBN: 9780195102338
- CALLERY, S., *Temné dějiny: Starověký Řím*. Praha, Grada Publishing, 2011, ISBN: 9788024737881
- CARY, E., *Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities, vol. I*. Harvard University Press, 1937, ISBN: 9780674993525
- CARY, E., *Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities, vol. II*. Harvard University Press, 1939, ISBN: 9780674993822
- CARY, E., *Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities, vol IV*. Harvard University Press, 1943, ISBN: 9780674994010
- CARY, E., *Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities, vol V*. Harvard University Press, 1945, ISBN: 9780674994102
- CARY, E., *Dionysius of Halicarnassus: Roman Antiquities, vol VI*. Harvard University Press, 1947, ISBN: 9780674994164
- COFFEE, N., *Gift and Gain: How Money Transformed Ancient Rome*. Oxford University Press, 2017, ISBN: 9780190496432
- COSTA, E., *Crimini e pene da Romolo a Giustiniano*, Bologne, 1921, ISBN: 9788492489084

GREENIDGE, A.H.J., *The legal procedure of Cicero's time*. Oxford, Clarendon press, 1901

GRUEN, E. S., *The Last Generation of Roman Republic*. California, University of California Press, 1974, ISBN: 0520022386

CHRISHOLM, H., *Encyclopaedia Britannica*, vol. 27 (11th ed.), "Gaius Verres". Cambridge, Cambridge University Press, 1911, online:

https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Verres,_Gaius

JOHNSON, A. CH., COLEMAN-NORTON, R., BOURNE, F. C., *Ancient Roman Statutes*. Clark, New Jersey, The Lawbook Exchange LTD., 2003, ISBN: 1584772913

KELLY, G. P., *A History of Exile in the Roman Republic*. Cambridge, Cambridge University Press, 2006, ISBN: 9780521848602

KINCL, J., *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň, 2007, ISBN: 9788073800543

KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*, 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 1995, ISBN: 8071790311

KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské*. Praha, 1921

KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol I. Praha, Svoboda, 1971

KUCHARSKÝ, P., *Titus Livius: Dějiny*, vol II. Praha, Svoboda, 1972

LINDERSKI, J. (ed.), *Imperium sine fine: T. Robert S. Broughton and the Roman Republic*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1996, ISBN: 3515069488

MOMMSEN, T., *The History of Rome*, vol 3. London, Richard Bentley, 1867

MOUSOURAKIS, G., *The Historical and Institutional Context of Roman Law*. Aldershot: Ashgate, 2003, ISBN: 0754621146

- NOVÁKOVÁ, J., PEČÍRKA, J., *Antika v dokumentech, 2, Řím*. Praha, 1961
- REES, R., *Diocletian and the Tetrarchy*. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2004, ISBN: 07748616616
- RODGERS, R.H., *Frontinus: De Aquaeductu Urbis Romae*. Cambridge: University Press, 2010, ISBN: 9780521832519
- ROTONDI, G., *Leges publicae populi romani*. Milano, 1912
- SANTALUCIA, B., *Altri studi di diritto penale romano*. CEDAM, 2010, ISBN: 97788813281397
- SHACKLETON BAILEY, D. R., *Valerius Maximus: Memorable Doings and Sayings, vol II.*, Harvad, Loeb Classical Library, 2000, ISBN: 9780674995420
- SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London, John Murray, 1875
- SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*. Boston, Little, 1870
- STRACHAN-DAVIDSON, J.L., *Problems of the roman criminal law, vol. I*, Oxford, Clarendon press, 1912
- VÖLKL, A., *Stellionatus*, in Brill's New Pauly (online), cit. 5. 6. 2017, odkaz: <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/stellionatus-e1122090?s.num=4>
- WILLIAMSON, C., *Laws of the Roman People: Public Law in the Expansion and Decline of the Roman Republic*. Michigan, The University of Michigan Press, 2005, Table 6.2, ISBN: 978-0-472-11053-7

Abstrakt

Název práce: *Crimen falsi* a příbuzné skutkové podstaty

Tato práce, jejímž názvem je „*Crimen falsi a příbuzné skutkové podstaty*“, představuje komplexní rozbor vývoje právní úpravy čtyř vzájemně velmi úzce souvisejících zločinů – *crimen falsi* (zločinu podvodu), *crimen repetundarum* (zločinu zneužití pravomoci úřední osoby k vlastnímu obohacení), *peculatus* (zločin krádeže veřejného či posvátného majetku) a *stellionatus* (zbytková skutková podstata, zahrnující jakékoli další podvodné jednání), tedy tří zločinů veřejnoprávních a jednoho mimořádného, který nelze zařadit ani mezi *crimina*, ani mezi *delicta*. Práce začíná rozbohem vývoje římského trestního práva v době královské, kde se autor věnuje zkoumání počátků trestního procesu a právní úpravy zločinů, které lze označit za předchůdce uvedených zločinů. V dobách zrodu Římské republiky a vytvoření Zákona dvanácti desek je výzkum počátků zkoumaných zločinů podložen i rozbohem záznamů jednotlivých trestních procesů, v nichž byly řešeny zločiny, které později tvořily součást skutkových podstat zkoumaných zločinů. Zásadní část práce tvoří rozbor právní úpravy zkoumaných zločinů v dobách územního a mocenského rozvoje Římské republiky, a to především v prvním století před naším letopočtem, kdy byly v rámci Sullových reforem přijaty zákony, upravující *crimen falsi*, *crimen repetundarum* a *peculatus*. V práci je rovněž řešeno i pokračování vývoje právní úpravy těchto zločinů v dobách císařství, za Principátu i Dominátu, a také vytvoření zcela nové právní úpravy posledního ze zkoumaných zločinů, *stellionatu*. Základní výzkum, obsažený v této práci, zahrnuje i překlad jednotlivých fragmentů iustiniánských Digest a rovněž také ustanovení Codexu Theodosianus, které se zkoumaných zločinů týkají, jejich zasazení do historického rámce a nezbytné okomentování. Kromě rozboru teoretické úpravy však práce obsahuje i rozbor mnoha zaznamenaných trestních procesů od doby královské až po Dominát.

Abstract

Thesis title: *Crimen falsi* and related facts of crimes

This thesis with the name „*Crimen falsi and related facts of crimes*“, represents the complex analysis of a development of four mutually very closely interconnected crimes - *crimen falsi* (the crime of deceit), *crimen repetundarum* (the crime of abuse of official authority to the personal profit), *peculatus* (the crime of theft of a public or sacred property) and *stellionatus* (the residual crime, including any other deceitful act), three public crimes and one extraordinary crime, which can not be classified as *crimen*, nor as *delictus*. This thesis starts with the analysis of development of roman criminal law in the age of kings, where the author researches beginnings of the criminal process and the legislation of crimes, which can be described as predecessors of analysed crimes. In the time of the early Roman republic and institutioning of the Law of the twelve tablets is the research of beginnings of analysed crimes supported by the analysis of individual criminal proceedings, within which were judged crimes, which were later parts of factual bases of analysed crimes. Crucial part of the thesis is the analyse of legislation on analysed crimes from the time of the territorial and power growth of the Roman republic, mainly in the first century before Christ, when were as the part of Sulla's reforms adopted laws, adjusting *crimen falsi*, *crimen repetundarum* and *peculatus*. In the thesis is also researched the continuation of development of the legislation on the analysed crimes in the time of Roman empire, in the Principate and also in the Dominate, and also the institutioning of the completely new legislation on the last one of analysed crimes, *stellionatus*. The basic research, contained in this thesis, includes also the translation of fragments of Digest of Iustinian and the translation of constitutions of Codex Theodosianus, which relate to analysed crimes, their implanting to the historical context and necessary commenting. Besides the research of theoretical legislation, the thesis also contains the analyses of many recorded criminal proceedings since the age of kings until the Dominate.

Klíčová slova

crimen falsi, crimen repetundarum, crimen pecuniae repetundae, peculatus, stellionatus, římské právo trestní

Key words

crimen falsi, crimen repetundarum, crimen pecuniae repetundae, peculatus, stellionatus, roman criminal law